

O B S A H

L I S T O P A D 8 7

Josif Brodskij	Verše [2-3]
J.F.Kennedy	O umění [4]
Ivan M.Jirous	Magorovi ptáci [5-9]
Ota Filip	Kavárna Slavia [10-35]
Lenka Procházková	Na jiném laně [36-67]
hovoří s Otou Filipem	
Zdena Salivarová	Dva dopisy... [68-72]
Jan Novák	Další nádražní město [73-90]
Sylvie Richterová	Sémiotický vesmír [91-99]
Milan Jungmann	Glosy na okraj dnů [100-107]
Milan Uhde	Politik [108-124]
Jan Trefulka	Sluneční hodiny [125-127]
Milan Šimečka	Truchlivá zpráva [128-132]
sm	Vdovy po divadle [133-134]
Jindřich Chalupecký	Česká sochařka [136-140]
/KO/	Z katalogu čtenářských záznamů [141-142]
Ludvík Vaculík	Podvody kol kolem [143-145]

L I S T O P A D 87

O B S A H

Copied from a type-written carbon copy (unbound sheets, A4), bound, continuously numbered and made available by DOKUMENTATIONSZENTRUM ZUR FÖRDERUNG DER UNABHÄNGIGEN TSCHECHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.V. for research and information purposes. Copyright continues to be held by each individual author and must be strictly observed. If clarification is required, please consult the Centre before publication of any item.

DOKUMENTATIONSZENTRUM, SCHWARZENBERG 6,
D-8533 SCHEINFELD, Tel. 09162/7761

O B S A H

L I S T O P A D 8 7

Josif Brodskij	Verše
J.F.Kennedy	O umění
Ivan M.Jirous	Magorovi ptáci
Ota Filip	Kavárna Slavia
Lenka Procházková hovoří s Otou Filipem	Na jiném laně
Zdena Salivarová	Dva dopisy...
Jan Novák	Další nédražní město
Sylvie Richterová	Sémiotický vesmír
Milan Jungmann	Glosy na okraj dnů
Milan Uhde	Politik
Jan Trefulka	Sluneční hodiny
Milan Šimečka	Truchlivá zpráva
sm	Vdovy po divadle
Jindřich Chalupecký	Česká sochařka
/KO/	Z katalogu čtenářských záznamů
Luďvík Vaculík	Podvody kol kolem

L I S T O P A D 8 7

O B S A H

J O S I F B R O D S K I J :

PAMÁTCE FEDI DOBROVOLSKÉHO

My žijem pořád dál.

Čtem nebo píšem verše.

Prohlížíme si krásné ženy,
které se usmívají na svět z obálky
ilustrovaných časopisů.

Přemýšlíme o svých přátelích,
když se vracíme přes celé město
v napůl ztuhlé a roztřesené tramvaji:
my žijem pořád dál.

Občas vidíme stromy,
které
černýma obnaženýma rukama
podpírají nekonečnou tíhu nebe,
nebo se podlamují pod tíhou nebe,
v noci vždy tak podobného zemi.

Vidíme stromy,
ležící na zemi.

My žijem pořád dál.

My, s kterými sis dlouze vykládal
o moderním malířství,
nebo pil na rohu

Něvské třídy

pivo, -

vzpomínáme na tebe jen málokdy.

A když už vzpomínáme,
začínáme litovat sami sebe,
svá ohnutá záda,
svá nemožně bušící srdce,
která začínají v hrudním koši
vyvádět psí kusy,
sotva vyjdem do druhého patra.
A napadá nás,
že jednoho krásného dne
se s ním - s tím srdcem -
něco nemilého stane
a pak se jeden z nás
natáhne osm tisíc kilometrů
na západ od tebe
na špinavý asfaltový chodník,
upustí svoje knížky
a poslední, co uvidí
budou náhodně vylekané tváře,
náhodná kamenná zeď domu
a cárek nebe, zachycený na drátech,
nebe,
opřeného právě o ty stromy,
kterých si občas povšimnem...

51
/Z ruštiny přeložil Jan Zábrana;
publikováno v časopisu Sešity v listopadu 1967/

23. listopadu roku 1963 byl v Dallasu zavražděn americký prezident J.F.Kennedy. Možná proto, že:

"Nesmíme zapomínat, že umění není formou propagandy, nýbrž formou pravdy... Ve svobodné společnosti umění není zbraní a nepatří do sféry polemiky a ideologie. Umělci nejsou inženýry lidských duší. Možná že je tomu jinde jinak. Avšak v demokratické společnosti je nejvyšší povinností spisovatele, skladatele, umělce zůstat věren sám sobě, nechť rány dopadnou kam dopadnou. Když umělec slouží své vizi pravdy, slouží tím nejlépe národu... Lidé, kteří mají moc v rukou, mohou se velmi zasloužit o velikost národa, ale lidé, kteří berou tuto moc v potaz, rovněž nesmírně přispívají k národní velikosti, neboť oni nejlépe poznají, jestli jsme to my, kdož moci užíváme, nebo jestli moc užívá nás. Když moc dovede člověka k aroganci, potom mu poezie připomíná jeho meze. Když moc zúží oblast lidského zájmu, připomene poezie člověku bohatství a mnohostrannost lidské existence. Když moc korumpuje, poezie očišťuje."

/Vybráno z knihy Stanislava Budína DYNASTIE KENNEDYŮ, nakl. Naše vojsko, Praha 1969/

Půl nebo dýl roku tomu nazad,
 kdykoliv vyšel jsem ven, pěnkavy zpívaly,
 tak velkou radost jsem v sobě dávno
 neměl, měly
 své oblíbené větve, byl to jistě párek,
 zpívaly a radoval jsem se z nich a s nimi,
 a na nebi, nad naší radostí viděl jsem divoké ptáky
 s velkými ocasy přelétávat nad naší radostí,
 ptal jsem se Juliany, co je to zač, to jsou straky, řekla mi,
 a miloval jsem straky,
 uhnízdily se zřejmě na naší zahradě na severní straně,
 kde starej Stritzko vysadil kdysi modřiny, jedle
 a borovici.
 Vyhubily asi pěnkavy.
 Julianina maminka chtěla vyhubit je. Opřel jsem se tomu úmyslu.
 Řekl jsem: Bůh stvořil straky i pěnkavy podle svých zámyslů.
 Miloval jsem pěnkavy, každé ráno
 mi zpívaly a
 bylo mi dobře.
 Od jisté doby na zahradě nezvedne se ptačí hlas.
 Zřejmě straky sežraly pěnkaví vajíčka
 a dospělé pěnkavy odstěhovaly se jinam.
 Je mi to líto.
 Neslyším už pěnkaví zpěv,
 jenom občas zahlédnu přes oblohu míhající se stračí let.
 Bůh má své zámysly se strakou, s pěnkavou i se mnou.
 Pokorně na to hledím,
 v dlani slunéčko sedmítečné a
 ptám se:
 Kam...

Tam, kde v kostele vždycky stojím,
 z kostelní zdi
 sanytr trčí
 jak hermelín,
 plísň svou měkce ovinuje a ovívá mě
 jak hermelín,
 jak při zabíjačce kůži prasečí
 měkce
 a jemně
 sanytrem posypá a posypává se, jak
 hermelín
 chloupky hrůzou vztyčené jak měkce
 se zimou
 husí kůže
 a hermelín měkce
 a vločky sněhu mrznou rychle a
 měkce

Chtěl jsem si dát ještě pivo
s někým
ohlédl jsem se od psacího stroje a zjistil jsem,
že jsem tak sám,
jako bych osaměl

Miláčkové moji ptáci,
přileťte mi na ramena,
usaďte se na klávesách stroje,
těm, kde se usadíte,
opatrně budu se vyhýbat

Přileťte, miláčkové, ptáci!
S lidmi už nemůžu, vy to víte,
přileťte, zpomalím
tlukot svých prstů
na klávesy,
zpomalím frekvenci úderů,
zpomalím rychlý tep svého srdce,
svoji maniakálnost ztlumím, miláčkové moji, ptáci

Ne proto, že jmenovat
Tě nemůžu,
v tom rytmu klapek osamělých kdybych Tvé jméno
vytukával,
ne proto, že jmenovat Tě nemůžu,
kdyby přes rameno mi někdo nakukoval, kdoví,
jestli moje osamělost teď v noci na druhém konci světa
odpovídá Tvé osamělosti,
možné

v tom zpomaleném rytmu klapek psacího stroje, pomalém jak
rytmus zpomalených unavených kopyt
divných zvířat, ani ne
unavených koňů, ani
jednorožců...

Tak znova: jestli takhle
se pozdějc po unavení
se unaví i...

V. B. a jeho Marii

Moje žena odešla spát,
než šla spát,
zeptal jsem se jí,
jestli mi to má za zlý, jákej jsem,
sed jsem k psacímu stroji a
začal psát tohle blůs nebo jak se to jmenuje a
chtěl jsem napsat, co sem se zeptal svojí
ženy než mne opustila mezi dveřma,
a začal jsem psát a rozpomínal jsem se

a musel jsem jít ke dveřím koupelny
k proskleným dveřím
a zeptat se svojí ženy
zatukat a ona otevřela co chceš
prosím tě
píšu blues Vráčovi a mám to tak vylízaný
že si nepamatuju na poslední otázku co jsem ti řekl
a ona mi řekla ptal ses
máš mi něco za zlý
řekla jsem ti nemám

Bože můj ve své slávě
ověnčený všemi prapory a korouhvemi
zahalený všemi purpurovými plášti
proč mi neumožníš psát jako Ch. Bukovski?
Proč jsi mne obdařil jenom tím, abych byl sviňák?
Proč jsi mne nadal jenom tím, abych byl hajzl?
Proč jsi mi dal talent tak mizerný, abych skrze
skrze světlo dveří koupelny
zeptal se svojí ženy
co jsem ti řekl
a ona za zlý
nic ti nemám

Má odezdnělá lásko
Věro
která jsi odchovala volavku ve vnějším
teple tvého břicha

Tehdy víc
milovali jsme ptáky než děti,
které se z nás
narodit snad
mohly

Nad námi vznášel se heron
později zabitý,
a vanela s lebkou nakreslenou
úpěla
nad námi

uí
uí

Da capo al fine II.

Janu Šafránkovi

Před okny zuřícími svatbou
okusovala stvůra
děťátko v náručí,
v hrsti je ohryzávala,

Útržek ptačího rozhovoru v ranní trávě,
louže
a labutě s šedými mláďaty
jestli to není víc
než lidé

Ale jak tomu čelit
když jsem snad povolán
k mluvení k lidem
mé lásky ptáci
vaše zběsilé cvrlikání

Jasnější než slunce včera,
ke konci chýlí se večere,
ve vlaku jel jsem,

mávaly na mne rostliny
křidélky,
mám je poslední dobou
raději než
zvířata,
protože se nemohou bránit

Mávaly na mne listy,
o pomoc mne prosily

Zvířata mohou utéct
před nožem,
před elektrickým bleskem,
i lasu můžou utéct,
i bolasu,
i bumerangu

Ale rostliny,
hrůzou třesoucí svými listy,
nemohou vystoupit ze země,
nemohou utéct.

Než zvířata
nyní miluju je víc.

Ota F i l i p :

K A V Á R N A S L A V I A

(Kapitoly z románu Café Slavia, S.Fischer Verlag, 1985)

"Ein Blinder, der plötzlich sah,
presste eine Blüte an seinen Mund.
Ein taubstummer hörte ganz nah
Glocken läuten und gab das Wunder kund.
Mit den zehn Geboten vom Vater
wacht der Schläfer ängstlich an seiner Küste.
Die Rauchfahnen steigen noch immer aus dem Krater
und verwandeln die Stadt wieder in eine Wüste."

Aus dem Gedicht "Im Licht gekleidet" von
Jaroslav Seifert, Prag 1940

Osmnáctý příběh

Bylo mi tehdy třiaadvacet a vypadal jsem úchvatně. Podobal jsem se Jakubu hraběti Mikolajczykovi, tomu buřňákovi anarchie. Můj bledý obličej působil v ostrém slunci ještě bleději a mohutný knír, černý, pěstěný, dával mi něžně melancholický výraz. Šedivá pelerina, rudě podšitá, kterou jsem nechával povlávat ve větru, znamenitě doplňovala můj celkový zjev. Dva proudy větru se právě srazily, na rohu Ferdinandovy třídy a Spálené ulice. Jeden proud, vanoucí od Vltavy k Václavskému náměstí, zchlazoval mou nalíčenou tvář, druhý, opírající se ze stínu Spálené ulice do mých zad, voněl planými růžemi a kvetoucím obilím. Přicházel totiž od jihu.

Mé levé, dalekozraké oko bylo velmi bdělé.

Potom jsem ji uviděl.

Preudem ze Spálené dala se hnát ke mně; bríza byla mírná a stinná. Dáma se podobala dobře stavěné zelené barkase. Těsně předtím, než vklouzla do mé mlžné zóny, nečhala spadnout zelenou plachtu.

Hluboce jsem se uklonil, nechal jsem svou pelerinu trochu nadmout větříkem od Vltavy a pak jí skromným, trochu smutným, ba téměř stydlivým hlasem řekl do temnězelených, hlubokých očí svou slibnou prosbu.

Až později jsem pochopil, že své překvapení zahrála tak perfektně jako svou nenucenost, s níž ode mne ustoupila o tři nebo čtyři kroky. Zvedla pomalu závoj, jenž volně spadal z jejího zeleného klobouku a obestíral keuzlem její tvář i krk, a já jsem uslyšel tichý smích. Pak dáma napjala svou světlezelenou plachtu, a rozrážejíc širokými boky vlnobití světla na Ferdinandově třídě, zahnula k Vltavě.

Zoufale jsem hledal tu chybu, jíž by se Jakub hrabě Mikolajczyk nikdy nedopustil: Zněl můj hlas opravdu něžně? Neskleuzl mi knír? Nebyl snad můj obličej ve chvíli, kdy jsem ji oslovil, ve stínu? Rozum mi radil, abych tuto reakci přijal bez odporu, zoufalství zas žádalo naléhavě činy.

Bez přemýšlení jsem proto každé ženě, jež vstoupila do zorného pole mé krátkozrakosti, položil svou opovážlivou otázku.

Má slova zněla vědomě a úmyslně jak temná pohružka.

Hned nate jsem dostal políček. Přijal jsem ho lhostejně. V příštích minutách, a musím dodat, že to byla asi čtvrt hodina, po mně tři dámy plivly, inkasoval jsem čtyři další facky a kepanee do břicha.

Musel jsem se opřít o teplou zeď. Slzy jako hrachy koulely se mi po nalíčené tváři a jistě po sobě nechávaly četné souběžné

brázdy. Nemohl jsem tedy vidět, že široboká zelená dáma, s větrem z Ferdinandovy třídy v zádech, připlula na krok ke mně a vyhodila ketvu.

"Vypadáte dosti strhaně," řekla. "Pozorovala jsem vás," pokračovala po chvíli, "udělal jste pár dosti bolestných zkušeností."

"Dlužím vám, milostivá paní, vysvětlení," vykřikl jsem.

"Aoh, vysvětlení mě nezajímají!"

Dáma zvedla závoj a já jsem uviděl její chladné a zvědavé oči.

"Zbyle vám pro mě ještě něco z toho, co jste mi předtím nabízeli?" usmála se.

Třicátý druhý příběh

Když jsem přijel k domu v Řeznické č. 14, vystoupil jsem a zazvonil na dveře bytu třikrát dlouze a třikrát krátce. Moše mi otevřel a já beze slova vstoupil do temné před síně. Z velkého obývacího pokoje jsem slyšel vzrušené hlasy, hysterický smích; nějaká židle se tam překetila.

"Zas už tu jde o to," šeptl mi Moše Finkelstein, "jestli se dají akceptovat Leninovy téze o kolektivním teroru."

Velký obývací pokoj byl napěchován revolucionáři z celé Evropy. Některé jsem znal, jiné ne. Mlžná hranice, která doposud poměrně jasně oddělovala výhled mého dalekozrakého oka od ostře vykreslené perspektivy mého oka krátkozrakého, zahalila mi teď celou hlavu. Vzrušený křik a hlučné výbuchy nenávisti jsem si uvědomoval jenom jako nepravděelné vlnobití, tiše špleuchající o mé

nohy. Přemožen únavou vtlačil jsem se na nějakou židli a usnul. Když jsem se vzbudil, uviděl jsem u židle své dva kufrы. Vstal jsem a chytl je, protože bylo důležité dát spiklencům znamení: jsem jenom cestující, hledám klid na jednu noc, rozhodně nejsem nějaký uprchlík, odkázaný na almužnu a soucit. Mé gesto bylo zbytečné, nikdo mě nezaregistroval, ani Miškina, která se opírala v koutě o stěnu a hlasitě, nervózně se smála: "Gagaga! Kdo to tu povídá ty gloupesti o revolučním proletariátu? Kde je něco takového ještě k vidění?"

Jakub hrabě Mykolajczyk seděl v křesle s pistolí na klíně, kterou zdánlivě zase čistil. Jeho vyhublou tvář velmi pomalu přešel úsměv.

Dr. Moše Finkelstein už nebyl ten starý Moše, jehož jsem znal. Měl vrásčitou propadlou tvář, ba i jeho hrb jaksi zešpičatěl, jako by pod propocenou košilí vlekl hranatý kámen. Jeho hlas zněl chraplavě a zastřeně.

"Posaď se, Mikuláši!" poručila mi Miškina a já pochopil, že má bývalá guvernánka tu převzala velení.

Chtěl jsem si sehnout, ale mé místo už nebylo volné. Tak jsem zůstal stát, s rukama v kapsách kalhot, s kufrы u nohou, uprostřed místnosti.

Miškina pozvedla hlas: "Soudruzi, když jsme dospěli na práh revoluce, jsme povinni..."

"To jsme slyšeli už víckrát," zabručel Jakub a zastrčil pistolí za opasek. "Postávat na prahu revoluce, ano, to jsme se už naučili."

"Tak tobě, Jakube, je postávání moc nudné! Šest roků v Praze posedáváš, pucuješ revolver a povídáš nám o svých hrdinských činech. Chápeš, že už tě mám dost?" Milena mluvila hlasem jakoby úmyslně znuděným, protože náhle překvapila všechny výkřikem: "Jdi

už konečně k čertu!"

Hrabě Jakub si zapálil cigaretu, vstal, jemně Milenu odstrčil, opřel se o skříň, zavřel oči a svraštil své ušlechtilé klenuté čelo. Až za chvíli řekl tiše: "Konečně, já jsem u Varšavy zastřelil carského generála. Na to bys, Mileno, neměla zapomenat!"

"Lenin nás učí, že individuální teror revoluci jen škodí," odpověděl můj bývalý motýlek.

"Ten pesraný mudrc a zrádce!" zamručel hrabě Jakub. "Do revoluce se dá zavést salónním vagonem německého císaře!"

Odvážil jsem se potočit hlavu, abych viděl do jeho obličeje. Se zadostiučiněním jsem konstatoval, jak velmi se změnil. Na první pohled nebyly změny nápadné, ale teď jsem je viděl přesně: docela bílé čelo pokrýval pot. Ruka s prstenem se chvěla, když zvedl cigaretu ke rtům.

Dr. Moše Finkelstein šel k Mikolajczykovi. Zdálo se, že jeho hranatý hřbet roztrhne košili.

"Jakube, prosím tě, jeďne si musíš uvědomit: Lenin formuleval principy revoluční strategie a taktiky a úspěšně je aplikoval v Rusku!"

"A co teď dělá v Petrohradě," zeptal se Jakub. "Nejprve nechal odpravit anarchisty a teď dělá mír s imperialisty. Co všechno musí ještě udělat, abysme pochopili, že je to oportunist a zrádce?"

Potil jsem se. Výtrysk potu z mého čela udělal ve vrchní vrstvě líčidla na mé tváři dvě hluboké brázdy.

"Vyhoď ho, Moše!" zasyčel kdosi.

"Dej hlasovat!" řekla Milena rozhodně. "Navrhuj resoluční: pro maloburžoasní radikalismus a nedostatek revoluční disciplíny likvidovat soudruha Jakuba hraběte Mikolajczyka."

Jakub se pevněji opřel o skříň. Tiše se chechtal, ale bylo vidět, že mu to dává dost námahy.

"Dlouho si Lenin hubu otvírat nebude. Já ho totiž zabiju! Čekám jenom, až se Petite Komtesse vrátí z Finska, pak se vydám do Ruska."

Tak vyčerpaný hlas jsem ještě neslyšel. Jakub hrabě Mikolajczyk byl u konce, to mi bylo v té chvíli jasné. Cesty útěku měl zataraseny. Právě to pochopil.

Zkusil jsem zvednout své kufry. Byly najednou velice těžké, přece však se mi podařilo odtrhnout je od koberce a udělat krok ke dveřím.

"Nikdo neopustí místnost!" okřikla mě Miškina. Ucítil jsem její pot. Z těla mé bývalé vychovatelky jsem tak jako před lety na Křižovnickém náměstí, když mě slunce krutě bodalo do očí, uslyšel stoupat mručení, hřmění a kloket, tenkrát ovšem smíchaný s varhanami. Z mlhavé zóny zahalující mou hlavu vyvinul se zvolna obraz: ze široce otevřené brány kostela, zasvěceného svatému Františkovi a serafínům, těm nejvýše postaveným andělům, vystoupil na sluncem zalité Křižovnické náměstí černý mnich. Vždycky jsem si anděla představoval v bílém, tento však byl úplně černý a temný. Silným hlasem chválil Pána a hned nato, skoro bez přechodu, použil ten černý serafín své moci a svolal duchy v podobě blesku, kteří mu museli sloužit, a nakázal jim, aby tisícem přestí z horkých slunečních paprsků uhodili do mých očí, jež uviděly, co nemělo být viděno.

"Soudruzi, kdo Jakuba zabije?" uslyšel jsem ještě Miškinin hlas.

"Každý večer se usnášíme někoho zabít. Ano, tak je to, revoluce se dělá usneseními. Jenom šoustání funguje, na to nepotřebujeme usnesení," řekl tuším Bulhar Stanislav.

"Je to k blití," zívá Leszek, mohutný černý muž, zdvihl se a protáhl si údy.

"Ne, ne," zašermoval Finkelstein prackama porostlými rezavými chlupy, "situace je teď jiná. Musíme počkat na Petite Komtesse, má dnes v noci přinést čerstvé zprávy z Finska. Zachovejme tedy klid, soudruzi, a počkejme ještě trochu."

"To děláme už dva roky. Už toho mám po krk!" řekl temně Stanislav.

"Mně se chce zvracet," opakoval Leszek. "Teď máme čekat na komtesu, a když přijde, budeme zase v pozoru poslouchat Leninovy pokyny? A co bude s našimi usneseními? Soudruzi, máme už sedm rezolucí proti Jakubovi hraběti Mikolajczykovi! Tak..."

"Drž hubu," řekl Jakub tiše, odtrhl se od skříně a sáhl po pistoli.

Jeho gesto však, zdálo se, na nikoho nepůsobilo. Jenom Leszka, Poláka, vydráždilo k ironickému výbuchu, který myslím nebyl vůbec míněn zle.

"Jak vidno, soudruzi, nepodařilo se nám odvrátit našeho hrdinu a paličáka od maleburžezasního anarchismu. Osm roků si čistí pistoli na cara, a teď mu Nikolaje chňapli bolševici. Na toho si teda náš hrdina Jakub už nepřijde, tak nám šermuje pistolí u nosu. Každý večer to samé."

"Já tě zabiju," zasyčel Jakub polsky a namířil pistoli na prsa svého rodného krajana.

Až mnohem později jsem se pokusil seřadit následující události ve Finkelsteinově bytě. Musíte mi tedy prominout, milý příteli, když se mýlím. Vy jste u toho nebyl, a nikdo z těch, co byli, už nežije. Jsem poslední svědek. I kdybych se tedy opravdu mýlil či úmyslně lhal, je to pravda.

Nejdřív jsem uviděl Milenu po Jakubově boku. Pak se Jakubo-

vi zachvěla ruka a mně připadalo, jako by chtěl obrátit hlaveň proti mně. Nemohl jsem se scvrknout, Leszek zíral na Jakuba, pak jsem však uviděl i Stanislava. Velice pomalu vytáhl svůj obrovský bubínkový revolver, a já s úlekiem zjistil, že stojím přesně v čáře výstřelu a nemůžu se pohnout, protože ostatní soudruzi sebou hodili na zem a dva z nich se mi pevně zaklesli mezi nohy.

"Tak řekni našemu hraběti, že mě to nebaví třikrát či čtyřikrát za den vidět jeho vyčištěnou pistoli zpředu," slyšel jsem Stanislava.

"Já mu to řeknu," zašklebil se Leszek. "Či myslíš, Stanislave, nebylo by lepší trhnout našemu hrdinovi nějakou facku? Včera to pomohlo."

"Hrabě není fackovací panák, Leszku! On přeci zastřelil u Varšavy generála. Dej si ale vysvětlit, Leszku, jak to že zastřelený generál pořád ještě pobíhá vesele po rakouském zajateckém táboře!"

"Skončíme tu zábavu," vycenil hrabě zuby. Hned nato se hlaveň jeho pistole cukla a vyplivla oheň. Potom teprv jsem uslyšel ránu.

Ano, zdálo se mi, jako bych uslyšel svist kule kolem mého čela. Teď i dříve byl bych mohl přísahat, že jsem ucítil její náraz do Leszoky hlavy. Nejistý jsem v jednom: slyšel jsem tenkrát dva výstřely? Byl to Stanislav, či Leszek, kdo zaklel rusky "job tvoju mať"? Určitě letěla druhá koule opačným směrem kolem mé hlavy.

Potom bylo ticho.

Mé krátkozraké oko vidělo Leszka stát se střelnou ranou uprostřed čela. Měl suché rty, z jeho úst zdál se vystupovat růžový mrak páry, oči měl doširoka otevřené a já jsem v nich mohl číst otázku. Tehdy jsem zcela přesně věděl, jaká nevyslo-

ná otázka zůstala v Leszkových očích, teď to už nevím. Leszek se levicí naposled pokusil dotknout se svého čela, dokázal ji však zvednout jen ke své hrudi. Tento pohyb převrátil ho dozadu.

Jakub hrabě Mikolaczyk se opíral o skříň, hlavu poněkud doleva. Pravé oko pokojně zavřené, levé, jímž mu do hlavy vnikla koule, bylo jako rozervaný kráter, z něhož proudila tmavočervená láva. Teprve za chvíli povolila mu kolena a on se pomalu sesul na koberec. Posadil se tam, jako kdyby si jen na pár chvil usedl k odpočinku. Milena rozevřela ústa ke křiku. Viděl jsem její jazyk, vibrující v růžové dutině. Zbarvil se dočerna a podobal se černému serafínu.

Třicátý třetí příběh

Před domem v Řeznické č. 14 mohlo mé dalekozraké oko uvidět osvětlený číselník věžních hodin na Karlově náměstí. Hodiny ukazovaly dvacet minut před půlnocí. Krátkozraké oko nevidělo nic, jenom černou díru plnou sazí a tmy. Zahnul jsem se svými kufry vpravo a držel se při zdi domů, abych brzo dosáhl první lucerny ve Štěpánské. Na rohu jsem se srazil napřed s nějakým stínem a hned nato s tělem.

"Promiňte," zamumlal jsem.

Lucerna na rohu osvítila mou tvář.

"Ale to je hrabě Belecres, to je náhoda!" usmál se na mne stín a já jsem ihned poznal Petite Komtesse. "Můj bože, jak to vypadáte? Máte neštovice, hrabě?"

Mlčel jsem. Nebylo také oo říci.

"Co se stalo?" ptala se, zkoumajíc můj obličej.

"Něco strašného!" odpověděl jsem a nemyslel přitom na dvě mrtvoly u Finkelsteina, ale spíš na zlou náhodu, která mi zas provedla pěkný kousek.

"Pojďte, u Finkelsteina mi všecko v klidu povíte."

"Komteso, teď nesmíte k Finkelsteinovi."

"Jako?"

"Hrabě Jakub a Leszek tam leží, mrtvi."

Věžní hodiny za mými zády odbily dvanáct. Teprv při dvanáctém úderu se Petite Komtesse pohnula, myslím že si pravou rukou přejela po čele a zeptala se tiše: "Měl lehkou smrt?"

"Kdo?"

"Jakub."

"Byla to... překvapila ho," řekl jsem váhavě. "Já jsem nevinen, jenom náhodou jsem tam přišel..."

Petite Komtesse o krok ustoupila, nervózně a dráždivě se zasmála.

"Milý hrabě, ty vaše náhody!"

"Byla to náhoda."

"Přirozeně, dejme tomu. I když jsem si jista, že slovo náhoda nesedí. Ale nebudeme se přít, hrabě. Nenecháte mě přece stát uprostřed noci na ulici. Co uděláme, co navrhuje, hrabě?"

"Není co navrhnout. Naše cesty se rozcházejí," odpověděl jsem a šel pomalu Štěpánskou dolů k Václavskému náměstí. Proklínal jsem všechny tyto náhody a za svými zády slyšel klapání komtesiných vysokých podpatků na žulové dlažbě. Sem tam jsem vpravo či vlevo zahlédl její jasně se rýsující profil, udělal několik rychlejších kroků, ale nezbavil se jí.

Na rohu Štěpánské a Václavského náměstí jsem se udýchaně zastavil, postavil kufr a řekl znovu zřetelně: "Komteso, naše cesty se rozcházejí, a to navždy."

"Jak to můžete vědět?" zeptala se drze.

Hm, jak to můžu vědět! Na tuto otázku nenašel jsem odpověď.

"Jak to můžete vědět?" opakovala komtesa svou otázku a usmála se na mě s převahou nahánějící mi hrůzu.

Na Václavském náměstí, nažloutle osvětleném plynovými lucernami, zaregistrovalo mé krátkozraké oko, že komtesa je krásnější než její obraz, jak zůstal viset v mých vzpomínkách. Nemohl jsem tehdy rozeznat, kde končila její hraná neobratnost a začínala rafinovanost, jíž mě opřádala; dráždivá směs, jak jsem shledával. Uvědomoval jsem si: Mikulášku, právě jsi spadl do pastí! Je zbytečné teď přemýšlet, zda mi ji nastrojila Petite Komtesse nebo zda není výsledkem mých četných malérů, chybné konstrukce mého příběhu. Ano, past sklapla nad mou hlavou v okamžiku, když se na mne komtesa znovu usmála a zeptala se: "A co uděláte, hrabě, když na vaši nevyslovenou otázku odpovím toužebně a žádostivě ano?"

Zíral jsem na ni krátkozrakým okem. Dalekozrakým jsem na konci dvojřadu svítilen hledal sochu svatého Václava, ochránce českého království. Po jezdcí ani stopa; byl jsem tedy zas jednou ztracen.

"Řekněte prosím ne," řekl jsem úpěnlivě.

Třicátý šestý příběh

Dne 28. října 1918 kráčet jsem pomalu přes Karlův most ke Starému Městu, na Křižovnickém náměstí zahrnul na vltavské nábřeží a odtamtud viděl dolů pod severní špicí Střeleckého ostrova lehce se houpající světlemodrou loďku patřící silnému mladému rybáři. Konečně se poučil, že loď v proudu musí být zakotvena. Hladina vody sice vypadala nad jezem klidně, ale jsou tu proudy, jež mohou člověka zahrnout k jezu a do záhuby.

Nevěděl jsem, zda mě muž vidí, přesto však se mi zdálo, jako by mě zahlédl. Zvedl hlavu, vytrhl prut zkušeným pohybem z vody a hlasitě zaklel, neboť háček byl prázdný. Kdybych naň teď přátelsky a smířlivě zavolal otázku, mohl by ji pochopit jako výsměch. Tak jsem mlčel a loudal se dál ke kavárně Slavia.

Z důvodů, které bych dnes už nemohl vysvětlit, zabýval jsem se otázkou viny. Pohybuješ se, Mikuláši, v prostoru snad příliš úzkém a děje se v něm mnoho zvláštních věcí, jež by jindy a jinde bylo možno nazvat náhodou. S těmi slovy vstoupil jsem do kavárny.

Pan Alois prorazil mou mlžnou hranici, postavil na mramorovou desku kávu, minerálku a koňak a řekl: "Pane hrabě, časy se mění."

"A my také, pane Aloisi."

"Příští koňak budete už pít v nové republice. Tak rychle to jde, pane hrabě."

Velmi brzy - ještě jsem ani nevypil první koňak - vynořil se znovu, postavil na můj stolek druhou sklenku a řekl: "Jakýsi pán Josef Tkaczyk na vás čeká a chce s vámi velice nutně mluvit. Dobrá pražská rodina. Otec vážený advokát s kontakty k exilové vládě a k profesoru Masarykovi. Syn, který s vámi chce mluvit, studuje práva, zdá se však, že má více sklon k uměleckému povolání."

"Co ode mě chce?" zeptal jsem se překvapen, protože až dosud nikdy mě pan Alois mezi prvním a druhým koňakem nerušil.

"Poslechněte si ho sám."

Za chvíli seděl Josef Tkaczyk mu mého stolu. Mladý muž s chytrými očima, na můj vkus příliš neklidný, až nervózní. To, co mi řekl, znělo vážně, přesvědčivě a poplašeně.

"Pane hrabě, Praha je ode dneška hlavním městem nového státu," pravil nejistým hlasem překotně. "Můj otec udržuje už tři roky kontakty s československou zahraniční vládou a dnes konečně dostal pověření, aby vykoupil některé paláce rakouské šlechty pro

předpokládaná cizí zastupitelství, aspoň tedy aby připravil kupní smlouvy.

"Nedělám žádné obchody," odvětil jsem příkře.

"Také vy budete muset prodat, pane hrabě," pokračoval Tkaczyk klidněji a téměř lhostejně. "V otcově kanceláři už leží návrhy zákona na pozemkovou reformu. Vy, pane hrabě, ztratíte nejmín polovinu svých statků v severních Čechách. Kde chcete pak vzít peníze na svůj nákladný život v paláci?"

Zvedl jsem sklenici a viděl, že se mi třese ruka.

"Tak vypadají věci, pane hrabě! Krom toho budete platit daně, vymačkají vás jak citrón. Ne, jako Rakušana vás nevyženou, jenom vám pořádně pustí žilou."

Tkaczyk se opřel o židli a pozoroval mě s výrazem člověka, jenž má v ruce všechny mé nekryté směnky.

"No, pane hrabě, přede mnou sedí Belecundos z rodiny, která je spoluodpovědná za katastrofu Čech na Bílé hoře před třemi sty lety. Tři sta let jste se tu bezohledně obohacoval. Teď budete platit, pane hrabě!"

Naštěstí byl tu pan Alois s dalším koňakem.

"Příkrečme k obchodu, pane hrabě," pokračoval Tkaczyk. "Můj otec bude za zprostředkování žádat nejmín pětadvacet procent. To se mi zdá hanebné. Mně by stačilo patnáct. Chci hrát s otevřenými kartami, pane hrabě. Studium práv se mi hnusí, ale když toho nechám, nedá mi otec už ani groš, a já chci studovat umění, malířství. Potřebuju teda peníze. Kdybyste mi pomohl přesvědčit své přátele, Melwitze, Salny, Prečany a jak se všichni jmenují, požadoval bych jenom pět procent z prodejní ceny. Poctivá nabídka, pane hrabě."

"Pane Alois, přineste ještě koňak."

"A kromě toho myslím na jistou klauzuli v kupní smlouvě,"

řekl Tkaczyk tišeji a naklonil se ke mně, "Francouzi, Angličané, Američané, Číňani, Švýcaři, ti všichni budou spěchat, aby pro svá pražská vyslanectví získali domicil, a já je přiměju, aby mou klauzuli přijali."

"Jakou klauzuli?"

"Aby nynějším majitelům byl v paláci ponechán k doživotnímu užívání byt nebo tři čtyři místnosti. Jistě nemáte v úmyslu dělat v nové republice sedláka někde v severních Čechách!"

Josefu Tkaczykovi naběhla na čele žíla. Od toho dne už mu zůstala, nafialovělá a podobná vykřičníku.

"Tedy je to prosté," řekl a obrátil do sebe kaňak.

Musel jsem myslet na Belecrcedy zazedné ve sklepe. Na své předky, jejichž smrtelné pozůstatky našly místo posledního odpočinku ve svařené dělové hlavni, v průhledném pancéři nebo, jako v případě mého otce, ve skleněné čočce, smíchány s popelem.

"Nebuďte toho litovat," zašeptal Tkaczyk do mého levého ucha.

"Nikdy jsem ničeho nelitoval," odpověděl jsem podrážděně.

"Pro vás, pane hrabě, mám zvláště zajímavého zákazníka."

"Kohopak?" ptal jsem se bez zvědavosti.

"Číňany," odpověděl Tkaczyk a zašklebil se na mě.

Čtyřicátý šestý příběh

Své horoucí pebožnosti, zpevědi a samomluvy konal jsem u okna ve svém bývalém paláci. Oslovoval jsem svého Boha, a byli jsme většinou zajedno, vycházeli spolu dobře. Po denním omytí duše nad střechami a věžemi města byl ve mně mír, jehož povrch však byl stále čeřen úzkostným očekáváním, že každou chvíli může zasvištět

černý a chladný nebo žhavě rudý meteorit a roztrhne mou právě očištěnou duši. V té době, když jsem uzavřel tento ochromující mír, vyšla Helena ze svého zahradního domku v pěstěné zeleni. Měla na sobě, v nejžhavějším létě i za větru a mrazu, černý plášť do deště, červený klobouk a ozdobnou, jemně stříbrem pobitou hůl, jejíž pomocí na pískové cestičce strhávala pavučiny. Aby mi připomněla mou zradu, narazila vždycky do vysoké zahradní zdi, úmyslně si o její kameny rozbila čele, dokonce spadla, ale zase bez pomoci vstala, zvedla hůl proti mému oknu a křičela: "Mikuláši, ty zatracený hajzle, tys mě opustil!"

Zplodil jsem bezpečet dětí, a všechny mě teď navštěvovaly. Když zas trčím ve svém bytě v podstřeší čínského vyslanectví a nemůžu usnout, protože Helena von Molwitz běhá velkou zahradou amerického vyslanectví, křičí na mě a proklíná mě, už jsou tu zas všechny, všechny se shromáždily, mrtvé i žijící, mé tělesné děti i ty, které jsem přijal za své, nešťastné i radující se ze života, spekulanti, hochštapleři, umělci, politikové; vždy je u toho pištec Tomáš, sedí na okenní desce a tiše si píská, i Ruda Salzman, jehož pověsili, mrtvolu spálili a popel rozsypali na silnici mezi Prahou a Mělníkem, ta potvora Marie Holečková zplozená pod blahovolným dohledem klebetivého Pražského Jezulátka, a také můj první poválečný syn Adolf Lorbergeist; ten by si vlastně zasloužil jmenovat se Belecresos, ale jaksi se to jeho jméno také zvirtlo.

Demonstrace, průvody, státní pohřby táhly kolem kavárny Slavie, po bývalém Františkově mostě vpechodovaly do města cizí armády. Ulice, náměstí, uličky a mosty rychle měnily jméno; divadelní kus se často jmenoval jinak, ale kulisy a komedie zůstávaly tytéž. Občas se měnily kostýmy a masky, byl ohlášen nový program a ideologie, zůstaly tu však pokaždé jen tím, čím byly vždy: metaforami vzdálenými věcného obsahu, někdy jen důvodem k opojné euforii, jindy zas absurdním vykořeněním rozumu.

Když roku 1937 vezli okolo kavárny Slavie T.G.Masaryka ke hrobu, naklonil se pan Alois ke mně a tichým hlasem pravil: "Pane hrabě, dovolil jsem si umístit k vašemu stolu jednu dámu, protože odsud může dobře vidět pohřební průvod. Zaplatila mi sto korun, tady je vaše padesátka."

Zastrčil jsem bankovku do kapsy.

Mladá dáma u mého stolu plakala tak přesvědčivě, že já, okouzlen jejím smutkem, položil jsem ruku na její paži a pokusil se jí uklidnit. Slyšel jsem smuteční hudbu, stejný krok vojáků, skřípání lafety, na níž ležela rakev s mrtvým, když zahýbala kolem rohu na nábřeží.

"Přineste mi ještě jeden koňak," řekl jsem panu Aloisovi, a jelikož se ta statná žena začala chvět a vylučovala ze všech póru vlhkost, dodal jsem:

"A jedno suché šery pro dámu!"

"Uklidněte se, prosím," zašeptal jsem k ní, vytáhl jsem kapsník a zkusil jí osušovat slzy.

"Já neřvu pro toho starého lokaje imperialismu," vyjela na mě drsně. A zírala oknem na cylindry, jež se v rukou důstojných, černě ofrakovaných pánů za lafetou kývaly rytmem smuteční hudby na jejich šedě proužkovaných kalhotách.

"Ale nějaký důvod ke smutku musíte přeci mít!"

"Ovšem, ten mám! Já ho totiž chtěla zabít! A co mi ten sráč vyvede? Zhasne si klidně na polním lůžku v nádherném zámku. Umře jak poctivý dědeček, a teď za ním celý národ může poctivě držet smutek. Podívejte se na te! Dokonce naši soudruzi cítí povinnost přidat se ke všeobecnému kvílení. Tomu říkám zrada. A byl to on, Masaryk, kdo ukládal našemu nezapomenutelnému Leninovi o život, zaplatil agenta..."

Dáma se otočila ke mně a já viděl, že její oči žárem nenávisti náhle vyschly a ztvrdly na kámen.

"Já jsem totiž byla u toho, když Lenin v roce 1912 přijel do Prahy. Vzal mě tehdy na klín, hladil mi vlásky a řekl: Ty mé děvče, ty zažiješ lepší svět."

Napjal jsem kůži a ta praskla; pod maskou jsem začal krváčet. Takový zázrak jsem nečekal, pomyslel jsem si. Když už se to však stalo, nezbyvá mi nic než přijmout jej. Zvolil jsem melancholickou barvu hlasu a začal zcela mimovolně líčit svou vzpomínku na lednový večer 1912: "Je to tak, jak říkáte. Jsem svědek, protože jsem byl u toho. Bylo vám rok, Lenin hladil vaše světlé vlásky a pravil..."

Dáma obemkla mou ruku.

"Ty jsi Mikuláš?" vykřikla.

"Ano, Jeleno, jsem to já," odpověděl jsem tiše a trochu zahnaně, protože jsem toho dne měl špatnou masku. Podobal jsem se zase jednou Jakubu hraběti Mikolajczykovi, přesněji řečeno, chtěl jsem mu být podoben, ale maska dnes právě nedopadla dobře.

"Byl jsem u toho, Jeleno, když jsi byla zplozena," pokračoval jsem. "V okamžiku, kdy ses ve své matce prvně pohnula, obdařil mě Všemohoucí zázrakem. Viděl jsem, co bylo k vidění a co nikdo kromě mne a Boha nemohl vidět, Jeleno."

Smuteční průvod přešel. Policie uvolnila závěru. Plačící lidé se tlačili u nábřeží do Národní třídy. Difusní světlo padalo z Petřína. Rybář v lečce kdysi světle modré, zakotvené pod Střeleckým ostrovem, ani nezvedl hlavu. Seděl nakloněn nad svými pruty a zíral do šedé podzimní vody.

Toho dne, uprostřed září 1937, jsem proti své vůli zplodil s Jelenou Finkelsteinovou dítě. Od začátku jsem věděl, že to bude děvče. Když v červnu 1938 přišlo na svět, dostalo jméno Olga.

Čtyřicátý devátý příběh

Květen v Praze začíná vždycky zázrakem. Po léta jsem v první májové noci stával u okna svého bytu pod střechou čínského vyslanectví. I když pršelo a nebe bylo šedé, stoupalo na východě světlo zcela zvláštních barev. Červen byla krvavější, žluť ostřejší a bílá zářila víc. Slyšel jsem téměř každou vlnu, jež přeskočila jez nad Karlovým mostem. Tichý tón ležel v jasném vzduchu. Viděl jsem svého syna Tomáše Pištce vznášet se nad střechami. Jeho táhlé pískání připadalo mi jak tón prvního houslisty, ladícího svůj nástroj ve volné přírodě. Z protějšího svahu Petřína jsem slyšel pukání a rozvírání pupat. Vrzání a praskot oceleu nec stoupaly z kerun stromů a zvolna rozdrolily tmou. Helena von Melwitz stála zase před svým zahradním domkem. Ve vteřině, kdy slunce růžovou hranou své žhavé koule protrhlo horizont, ještě jednou vykřikla. Její výkřik vzbudil ptáky.

Padesátý příběh

Na prvního května jsem vždy vstupoval do kavárny Slavie už v časnější hodině.

Pan Alois protrhl tělem mlžnou hranici, jež toho 5. května 1945 byla jako vždy počátkem měsíce lásky projasněná, a postavil koňak na můj stůl.

Viděl jsem vás už poskakovat na nábřeží, co je s vámi," ptal se, aniž vyslovil otazník.

Nasadil jsem vizáž vyrovnaného, se sebou spokojeného staršího pána, bylo mi, konečně, už padesát, měl jsem modrý oblek, zhotovený ještě před válkou z nejjemnější vlny, růžovou košili a tma-

vomodrou kravatu.

"Běžte raději domů, pane hrabě," řekl vrchní, "je po válce, v Praze je povstání."

Měkké, bílé difuzní světlo leželo nad městem. Keře na Petříně explodovaly a střílely jako baterie mitrajéz bílými, žlutými a růžovými výstřely proti jižnímu větru, jenž se s temnou kanonádou tlačil do města.

Pak jsem slyšel na Národní třídě divokou střelbu. Někdo cosi křičel pod oknem kavárny a na Karlově mostě jsem viděl několik civilistů s puškami, kteří hnali na staroměstský břeh semknutou skupinku německých vojáků.

"Teď si teprve hrají na válku," řekl pan Alois tiše. "Pane hrabě, věříte tomu, že Sára a Ruda budou brzo zpátky."

"Vrátí se."

"Myslím, jestli oba přijdou zas ke mně."

"U vás jsou přece doma, pane Alois."

Má odpověď zněla hořce, cítil jsem na jazyku její příchut.

U sochy svatého Nepomuka se houfec německých vojáků na mostě zastavil. Zdálo se, že jejich vysoko zvednuté ruce se kymácejí větrem. Tu zazněl výstřel, dvě paže spadly, ale jiné ruce je ucho-pily za zápěstí, zvedly je zas nahoru a hlouček se vlekl dál. Současně mé dalekozraké oko vidělo, jak na mostě Adolfa Hitlera jediná dcera baronizovaného bankéře Lorbergeista běží na smíchovskou stranu se dvěma kufry závod o život. V pravém zorném poli, tedy na Karlově mostě, se mezitím nestalo nic zvláštního. Sehnany hlouček německých vojáků, popoháněný několika civilisty, dosáhl sochy svatého Ivana.

Zmeškal jsem málem důležitou událost na mostě Adolfa Hitlera - už brzo však mostě 1. května: Marianna von Lorbergeist se pomalu zvedla z dlažby, dva muži ji chytli za krásné copy a vlekli ji

zpět k Národnímu divadlu. Dokázala se zachytit jedné lucerny a vztyčila se. Lidé, kteří Mariannu kopali a tloukli, shromáždili se před Slavií právě pod mým oknem. Hned nato vklopýtal do mého zorného pole zprava také ten hlouček německých vojáků. Bylo to deset či patnáct mužů, všichni měli na zakrvavených a oškubaných pláštích železná znamení lebky.

"Pane hrabě, odejděte od toho okna. Uvidí vás!" Alois se chvěl.

Pozoroval jsem, jak jeden z povstalců táhne odkudsi lano a druhý kanistr. Pak někde nožem odřízl Marianně copy a hodil je do Vltavy. Marianna hlasitě křičela. Oba copy pomalu pluly ke Karlově mostu. Několik divokých kachen je zvědavě obklopilo, až jeden z ptáků se osmělil do spletených vlasů klovnout.

Muž, jehož loďka kotvila pod Střeleckým ostrovem, zvedl hlavu, mohu však přísahat, že jeho zájem neplatil šílené scéně na nábreží, ale oběma copům na hladině.

Vojáci se bez odporu dali svázat. Když jeden muž zkroutil Marianně ruce dozadu, stále ještě křičela a k mému neštěstí obrátila zakrvavenou tvář k velkému oknu kavárny Slavia.

"Pomoc, hrabě! Proboha, pomozte mi!"

Povstalci zvedli hlavy, téměř pustili pouta a zírali na mne. Také vojáci v uniformách SS vzhlédli ke mně a já jsem pochopil, že jsem jim všem, kdo na mě zírali, musel připadat jak strašidlo: V elegantním obleku, růžové košili s tmavomodrou kravatou, jemně broušenou koňakovou sklenicí s chladnou a ostrou hranou opřenu o rty, pozoroval jsem, divák v prominentní lóži jinak prázdného divadla, finále jakéhosi naskrz špatného kusu. Režie byla diletantská, odporný, urážlivý naturalismus před ozdobnými kulisami z časů baroka. Čistý kýč, jaký tu uvádí jenom nepodařená a perverzní historie na četných otočných jevištích.

"Toho taky vemem!" vykřikl silný muž z jeviště a ukázal na mne prstem.

"Teď jste v tom, pane hrabě," chvěl se pan Alois.

Hned nato několik mužů rozbilo skleněné dveře kavárny Slavia.

"Já nejsem hrdina," slyšel jsem pana Aloise.

Strašidelné postavy rozbily na několika místech můj mlžný kruh, a když jsem viděl první ránu mířící na můj levý spánek, čekal jsem smrtelnou bolest, ale vůbec to nebolelo. Až později jsem si vzpomněl, že se mi svět převrátil. Viděl jsem nohy stolů a židlí, všechno z ušlechtilého dřeva, jak se míhají kolem mne, pak zaduněla má hlava, aniž jsem co cítil, po schodech před vchodem kavárny a hned nato jsem viděl drobnou strukturu dlaždic, červených a bílých, míhat se před mým krátkozrakým okem. Když se všecko uklidnilo, uviděl jsem Marianniny krásné kotníky a vlevo podrážku vojenské boty. Mezi tím ležel kus vytržené kůže s vlasy.

Nedokázal jsem si souvislost těchto tří předmětů uspořádat a ani jsem se o to nepokeušel. Uklidňovalo mě, že Marianniny kotníky jsou tak krásné a ušlechtilé, že vojenská bota čpí kůží a potom a že ten krvavý chomáč vlasů byl asi kdysi můj. /.../ Svět voněl benzínem. /.../

Pozoruhodné na tomto příběhu, jenž nebyl mým posledním, bylo to, že jsem tu poznal jednoho ze svých početných synů a promluvil k němu, jako bych ho byl vychoval, jako bychom si už léta spolu byli povídali a všechno podstatné dávno projednali, takže teď, na rozloučenou, nezbylo toho už mnoho na vysvětlení.

"Buď klidný, můj synu," řekl jsem. "Visíme teď oba na též prahu ke smrti. Ještě dvě nebo tři minuty, a změníme se v popel a prach. Jarní vítr zvedne nás do povětří. Rád bych zvěděl, jaký barevný tón dodá náš prach aspoň na chvíli těm mračnům nad Prahou. Kdo jsi, můj synu?"

/.../

Sedmdesátý pátý příběh

Odvověl jsem. Tak jsem si na vycházku do Slavie vzal černý oblek. Nechtěl jsem věřit svému dalekozrakému oku, když jsem na vltavském nábřeží uviděl pana Aloise, jak mi spěchá vstříc. Nevzal si přes sebe ani plášť.

"Pane hrabě, nechoďte, prosím, dnes do kavárny!" sípal.

Pokusil jsem se pod maskou neškodného důchodce, kterou jsem si toho dne nasadil, zachovat klid a přehled. Zdánlivě vyrovnaným hlasem jsem se pana Aloise zeptal: "Proč?"

"Jelena Finkelsteinová na vás čeká!" vyrazil vrchní, opřel se o mříže zábradlí, lapal po vzduchu a potil se.

"To se dalo čekat," řekl jsem klidně. "Jednou to muselo přijít."

Nechal jsem ho stát u zábradlí a šel pomalu ke Slavii.

"Vzala mě už dopoledne do kleští," sípal zas pan Alois vedle me. "Všecko ví, to je strašné, ona ví všecko!"

"To znamená, že Jelena ví také o vás?" zeptal jsem se vrchního, aniž bych zpomalil či zrychlil krok.

"Ano," zasténal pan Alois, "ta mrcha nás přivede do neštěstí, pane hrabě!"

Pan Alois se mě pevně držel za levou paži a já ho vlekl za sebou.

"To je nespravedlivé! Proč ji v Moskvě nezastřelili!" koktal. "Teď je tady a... můj Ruda je mrtvý, moje milovaná Sára..."

"Vyřídíme tu věc rychle, pane Alois!" přerušil jsem ho, zrychlil teď krok a vešel do Slavie.

Mé dalekozraké oko uvidělo u mého stolu tlustou ženu. Nápadné na ní byly oteklé kotníky a její světlé, jistě odbarvené vlasy. Život byl na tě zlý, Jelene, pomyslel jsem si. Na smysl našeho

prvního setkání ani tohoto se teď teprve nechci ptát. Vezmu tě, Jeleno, jaká prostě jsi, uzavřel jsem svou úvahu a krácel pomalu ke svému stolu. Na okamžik odvážil jsem se lákavé myšlenky nepřiblížit se k Jeleně a nechat jí už navždy v budoucnu v té mlžné zóně, kterou jsem pořád vlekl s sebou. Když jsem se zastavil dva kroky před ní, zvedla oči a pohlédla na mě bezradně, ba téměř polekaně. Musel jsem jí připadat jak strašidlo, obcházející tu po lednem.

"Jeleno, já jsem Mikuláš," řekl jsem.

Pomalu vstala a překvapila mě bleskovým pohybem: objala mě a strašnou silou mě přitiskla na svou mocnou hrud. Měla úplně propocenou blůzku.

"Konečně, konečně zase u tebe, Mikuláši!" vzlykla a já zpozoroval, že několik dam ve Slavii zbledlo nebo zezelenalo závistí.

"Nechej, ať si tě prohlédnu." Odstrčila mě od sebe. "Ne, to není možné, ty ses vůbec nezměnil, Mikuláši!" vykřikla nadšeně.

Využil jsem situace a posadil se k svému stolu.

"Jak dlouho jsme se neviděli, Mikuláši? Dvacet roků?" Viděl jsem, jak jí z pórů vystupuje pot.

"Pěťadvacet," konstatoval jsem.

"Ale teď jsem zas tady, miláčku! Jak lituju, že jsem tenkrát ... musíš to pochopit. Strana šla v roce 1938 do ilegality, pak jsme utekli do Moskvy, potom jsem musela svou... naši dceru, Mikuláši!, abych ji neohrozila, dát nenápadným lidem."

"Mluvilaš už s Olgou?" zeptal jsem se lehce rozechvělým hlasem.

Jelena mlčela. Jen rysy jejího obličej se zjasnily a pot náhle uschl. Pak položila ruku na můj levý loket a mé krátkozraké oko mi zprostředkovalo, jako skrze zvětšovací sklo, jiný a ttrdý obraz Jeleny.

"Aby mezi námi bylo všecko jasné, Mikuláši: nemáme už dceru. Už v Moskvě mě upozornili soudruzi, že Olga spolupracuje s Číňany."

"Konečně, jsou to také soudruzi, jenže žlutí, ne rudí," řekl jsem smířlivě.

Jelenin suchý obličej prošel další změnou. Její rty se zúžily.

"Mikuláši, jakou tu vlastně hraješ úlohu?" Stiskla mé předloktí. "Musím tě vědět, než bude pro tebe pozdě. Musím s tebou mluvit otevřeně. Ty přece nebyls ten ošklivý reakcionářský typ, ty ses jenom probíjel, jak to šlo. A konečně, byls to ty, kdo roku 1912 potkal v Praze Lenina. Mikuláši, proč sis začal s Číňany a co je s tou zalděnou Mariannou Lorbergeistovou? Václav von Salmo, ten špinavý špión, byl tvůj důvěrný přítel. Ne, tak to nejde dál, musíš mi všecko otevřeně a poctivě vyprávět!"

"Jeleno, nemám co vyprávět. Je to všecko pryč. Václava utopili a..."

"Patříme k sobě," přerušila mě Jelena jemně a láskyplně. "Mluvme teď o nás. Potřebuješ rádný domov. Neboj se, Mikuláši, já všecko zas dám do pořádku!"

Jelenina pleť zčervenala a já myslel, že v příští chvíli buď pukne s tupým zvukem nebo se strašným výkřikem vybuchne. Za jejím konejšivým hlasem slyšel jsem svištět a syčet žhavý meteor na oběžné dráze vedoucí těsně kolem mého čela. Pro každý případ držel jsem se pevně hrany stolu a řekl jsem rozhodně, abych uspíšil katastrofu a neodkladně přivolal svůj pravděpodobný zánik: "Jeleno, já tě nemiluju a nikdy jsem tě nemiloval. Dej mi pokoj nebo řekni svým soudruhům, ať mě utopí ve Vltavě jako Václava. Mně je to všecko jedno."

Zavřel jsem oči, vypnul sluch a dělal se tuhým a mrtvým; mrtvého už nic nebolí.

Pod mými chodidly se s tichým skřípěním pohnul písek a pomalu mě pohlcoval. Nějaká měkká ruka teple spočinula na mém levém rameni a já slyšel, ne, cítil jsem jemný hlas narážející na mé čelo.

"Uklidněte se, pane hrabě, už je pryč!"

Za hranu stolu vytáhl jsem se zase z písku nahoru. Pomalu, velmi pomalu otevřel jsem nejprve pravé oko a zjistil, že skleněná koule křehká jako dech, v jejímž středu jsem se v kavárně Slavia stále cítil, na několika místech praskla.

"Tak jsme te přečkali, pane Alois," řekl jsem smutně.

"Jak se to vezme," odpověděl a posadil se. "Čím déle vás znám, tím víc mi připadáte jak nemotorné děcko, pane hrabě. Řeknu vám, vy nejste vyzbrojen do této doby. Bylo by pro nás oba načase, abychom se s touto Slavií rozloučili. Mně to stačí. Padesát let vidím běžet život za okny kavárny, a už mě to nudí. Pamatuju si každého hosta, který tu kdy seděl. Dřepěli tu a byli zticha nebo nec mluvíli, pili to či ono. Každý tu našel svou zpovědnici a mě jako faráře. Nesl jsem s nimi jejich starosti a trápení, a jednoho dne host nepřijde: zmizel nebo je mrtvý. Jeho břemeno však dál visí na mně. Co s ním mám dělat, kdo mi je odejme?"

Otazník, který pan Alois na konci věty správně vyslovil, byl jeho první i poslední.

Ó, Všemocný, zasténal jsem v duchu, to přece nemůžeš dopustit! Mám snad nakonec místo tebe zašeptat panu Aloisovi falešné rozehřešení? Co se stalo, stalo se, tu nepomůže žádná zpověď.

"Mlčte, pane Alois," řekl jsem tiše.

Pan Alois se vztyčil, slyšel jsem, jak mu zavrzaly kosti.

"Půl století vás udávám, pane hrabě. Vždycky byl někde, kdo chtěl o vás vědět všechno. To je osud vrchního v kavárně Slavia. Ví příliš mnoho a ví se o něm, že má mnoho co vyprávět."

Páně Aloisova slova se mě nedotkla. Plynula mimo mne, pro-

sákla okny a zmizela ve Vltavě.

"Držte hubu, pane vrchní!" zamručel jsem nevlídně.

"Všem, co tu kdy byli, byla kavárna Slavia přesto pevným bodem v bláznivém světě. Ale mně se z bortila pevná zem pod nohama." Jeho hlas zněl jako hlas hříšného kazatele.

"Vzal jste na sebe naše hříchy, pane Alois," odpověděl jsem stejným tónem, i když jsem si při tom připadal jako podvodník. Abych ho uklidnil, volil jsem svá další slova pozoraě a vyslovoval je tiše.

"Zůstal jste dobrým člověkem, pane Alois. Jen si představte, co všecko se mohlo stát, kdyby nějaký darebák na vašem místě..."

"Právě to mě zneklidňuje," přerušil mě vrchní. "To je ta nejhorší výmluva, kterou je možno v Praze slyšet po staletí! Každý, kdo tu bez cti a slušnosti přežije, může potom říct: všecko mohlo dopadnout ještě hůř, kdybych byl nepřežil."

"Ode mě čekáte, že sejmu vaše hříchy? Ó ne, pane vrchní, zůstaňte s nimi sám!"

Tím jsem vyřkl rozsudek.

Vadilo mi, že se pak Alois usmívá. Byl to úsměv spokojeného starého a chytrého muže, ani stopa pochybnosti, studu či dokonce vděčnosti.

"Pak je všecko v pořádku, pane hrabě," řekl ještě, vstal a uklonil se. V té chvíli byl jako vysloužilý serafín ve fraku, nejvyšší anděl v nebi. Zvedl se ze stínu pod židlemi kavárny Slavia a i se svým břemenem, jež ho chtělo stlačit zpět do tmy, vznesl se a byl pryč.

/Pro přátele do češtiny přečetl Ludvík Vaculík./

Lenka P r o c h á z k o v á

NA JINÉM LANĚ

(rozhovor s Otou Filipem)

Tiskl sluchátko k uchu a črtal na papír otazníky. Pak k nim připsal jméno té vesnice a pedíval se z okna. Pořád ještě hustě sněžilo. "Tak ane," rozhodl se, "budu tam kolem deváté," slíbil. "Čekejte na parkovišti. Jaké máte auto?" V telefonu te zaškrundalo, po chvílce ticha se ozval pravidelný tón. Zřejmě volali z automatu a neměli už další mince. Ale muž věděl, že to jejich auto pozná, s československou pražskou značkou tam nejspíš bude jediné.

V kuchyni zabublal kávevar. Odnesl si šálek do pracovny, mrzutě vyndal ze streje nedepsanou stránku čísla 124 a namotal do válce čistý papír. V pěti na dřevě zestručněných větvích Marii vysvětlil proč a kam jede, kdy se asi vrátí a co má dělat, kdyby se případně nevrátil. Přečetl si to, pak ještě znevu jejíma očima a useudil, že ta poslední věta je surevá a vlastně zbytečná. Kdyby se do rána nevrátil, Marie jistě i bez návedu pochopí, co má udělat. Samostatná aktivita bývá v hodinách strachu nejlepším berličkou. Vyškubl papír a šel ho vyhodit do kuchyňského drtiče odpadků. Potom vzkaz přepsal do delších a tedy méně dramatických vět a na konec přidal zlehčující komentář, te aby poznala, že odchází z bytu klidný a pevnosený nad te nečekané předsilvestrovské vyrušením.

Dálnice byla vlhká, v závětrných místech už ležel bílý film sněhového poprašku, ale zatím te neklouzalo. Přeladil rádio z Mnicha na Vídeň. Předpověď počasí pro večer a noc nebyla nijak alarmující, což ho maličko zklamalo. Když už nastoupil do toho dobre-

družství, chtěl si připadat jako ostřílený profík.

V posledním motelu před rakouskou hranicí se zastavil na čaj. Koupil taky pár čokolád pro jejich dvě děti. Předpokládal sice, že s sebou vezli nějaké zásoby, ale třeba je stačili sníst cestou přes Maďarsko a Jugoslávii. Forinty i dináry už asi spotřebovali za benzín. Než se znovu rozjel, sáhl do peněženky, vybral tři sto-markovky a složil je pod obal jedné z čokolád. Pak zařadil jedničku a Remarque na zadním sedadle mu pochvalně poklepal na rameno. "No těbůch!" lekl se muž.

"Ahoj, Oto!" zamrkal na něj starý harcevník. "Nemyslíš, že by se jim hodilo i tohle? Zítra je Silvestr," připomněl a podal mu láhev calvadosu.

Rakousko projeli už za tmy; jugoslávskou hranici překročili v půl deváté. Do místa srazu zbývalo deset kilometrů. Silnice byla v serpentínách namrzlá a špatně sypaná, ale muž to zpomalení vítal. "Nezastavíme na krátkou rauchpauzu?" nabídl do zrcátka. "Jestli to potřebuješ," pokrčil rameny E.M. "Skoro jo," přiznal a zajel ke krajnici. Remarque mu nabídl laurensku a rozblikl zapalovač vyrobený ze staré patreny.

Kouřili mlčky. Pak se muž přece jen odhodlal: "Proč jsi tady? O co ti jde?"

"O ty tvé krajany," vysvětlil E.M. "Řekněme, že mám k Čechům sentimentální vztah, a tak bych nerad, aby to s tím přechodem nějak kikslo."

"Nic nekiksne!" vyhrkl muž a pedrážděně odcvrkl nedopalek z okna. Pak nastartoval. Za další táhlou zatáčkou už si reflektory jeho auta obhmátly siluety prvních domků. "Nekiksne," potvrdil E.M. "Proteže jsem tady." A pak se ze zadního sedadla ozvala hvízdaná melodie Tipperary. Zněla sebevědomě a vítězně.

Konečně rozeznal to parkoviště. "Jsem na místě. Přesedneš si k nim?" mrkl do zrcátka.

"Tam se nevejdu. Vezou děti, pekáč s krútu a tři kufry důležitých blbostí. To za mých dob se přes čáru chodilo pěšky. Pěšky, jen s ruksakem na zádech."

"No jo, svět se strašlivě zhoršil, viď," ušklíbl se muž a zabočil k prázdnému čtverci na okraji parkoviště. Vypnul motor, zhasl světla a čekal. Po chvílce se dvířka jednoho vozu otevřela a do sněhu vyskočila žena. Měla bílý ovčí svetr a krátké hnědé vlasy rozdělené pěšinkou. Vystoupil tedy taky.

Zblízka ho pak udivilo, jak vypadá oproti fotografiím dětsky. Vzrušení jí vyhladilo tvář do maturitní podoby. Bez okolků ho políbila na ústa, ucítil vůni jablek a uzeného, pak mu představila manželka. "Děcka už spí," mávla k autu, "takže to můžem probrat v hospůdce." Kývl a pedal jí sáček s calvadosem a čokoládami. "Teda!" potěšila se. "Vy přemejšlíte prakticky jako ten chlápek od Remarquea. Ten Rus. Jak se jmenoval?" zamyšleně luskla prsty. "Hele, mamino," napomenul ji manžel, "na literaturu se sejdete v příštím roce. Teď máme jiný věci k řešení." "Já vím," káravě se pleskla přes pusku. "Tak jdeme," poskočila na sněhu. "Já si dám gulášovku!" Hnědé vlasy se jí pod lampou zablýskly do červena a v hebkých prouzcích jí popadaly do tváří. Muž pochopil, že to opravdu nesmí kiksout.

Za hodinu se k autům vrátili, děti pořád ještě spaly. Nastartoval a podle dohodnutého plánu se pomalu rozjel k přechodu. Jako v každé vypjaté chvíli i teď zalétl v duchu k Marii. Nejdřív ucítil její vůni, líbeznou Ninu Ricci, a pak ji uviděl. Seděla nad vystydlou kávou v kuchyni. Všechny katastrofy a strachy se odjakživa líp snášely u kuchyňských stůlů. V Mnichově stejně jako předtím

v Ostravě a v Praze.

Zaznamenal zvuk jejich moteru, jeli pár metrů za ním se zhasnutými světly. "Neměl bys ještě laurensku?" požádal, ale zadní sedadle bylo prázdné. "Kam jsi zmiznul?" lekl se. Jenže už nebyl čas na přivolávání, před kapotou se vyneřila závora.

Zastavil, sroloval okne a podal tomu muži v jugoslávské uniformě doklady. "To je v pořádku, Ote," ozval se známý hlas. "Přeju ti příjemnou cestu zpátky." Zasaluteval a otevřeným oknem mu hodil načatý balíček zelených laurensků. Potom už zmáčkl knoflík zvedače. Závora sebou cukla a pemalu stoupala do vertikály.

Užasle se rozjel na rakouskou stranu. V zrcátku viděl, že břeveno zvelna klesá, ale te už jejich aute splašeně přibrzdilo těsně za ním. Vystoupil a zatímco ti dva se za volantem objímali, začal Rakušanům vysvětlovat, že... "Richtig," přerušil ho velitel. "Však jsme dostali hlášku. Mají zajištěný pokoj v hotelu."

Ohlédl se. Za tmavým pruhem země nikeho zářily neónky. Pod nimi se groteskně rejily nedepnuté uniformy. Na krátkou chvíli měl provinilý pocit rešťáka, který nakopl mraveniště. Ale pak se zvedl vítr a v jeho závanu k němu dolétla hvízdaná melodie Tipperary.

o o o

Pane Filipe, dnes je druhého srpna, jsem s dětmi na prázdninách u Janovického poteka, sedím na hrázi a spisuju pro Vás otázky. Vy zatím natáčíte nějakou reportáž v USA. Zítra odnesu obálku na poštu a deperučeně Vám ji pošlu do Mnichova. Předpekládám, že než tam dorazí, vrátíte se i Vy. Pro úvod mi tedy řekněte, o jakou reportáž v Americe šlo?

Sedíte si u Janovického poteka na hrázi a sepisujete pro mne otázky; já sedím ještě v Mnichově. Všechna letadla z Mnichova a z Frankfurtu do New Yerku byla počátkem srpna obsazena, takže letenky jsme s manželkou dostali až na 12. srpna. V New Yerku budu natáčet (točili jsme už celý květen a červen v Rakousku, v Německu a jednu deštivou sobotu v Paříži) filmový dokument, druhý tam bu-

du rešeršovat, přičemž dnes ještě nevím, jestli skvostný námět o "ruském caru v exilu", samozřejmě podvedníkevi a hochštaplerovi, nabídnou jako filmový dokument naší televizi anebo ho napíšu jako ironickou reportáž pro STERN, který si ji už objednal. První filmový dokument (základní informace o něm jste si mohli přečíst v kanadském "Západě"), který v New Yerku dokončíme, líčí poněkud absurdní a melancholický konec kozáků a jejich atamana, generála kozáckých vojsk dr.ing.W.G.Glasgowa. V přestávkách mezi romány se teď více chci věnovat filmovým dokumentům, hlavně však filmům o "posledních svědcích" první poloviny dvacátého století, lidem neobyčejně výstředním nebo dokonce podvedníkům. Musím se však přiznat, že rešerše podnikám s postranními úmysly a plány: V románu, který chci na podzim začít psát, budou tito lidé hrát hlavní roli. Takže dokumentaristiku spejuji s budoucím námětem na román. A samozřejmě, když už budu v New Yerku, zajedu za dcerou do San Franciska.

Pane Filipe, Vy jste se roku 1974 i s rodinou vystěhoval do NSR, respektive byl jste k tomu donucen okolnostmi. Vzpomenete si ještě na atmosféru Vašich prvních měsíců v nové zemi, na své tehdejší pocity? Mělo Vaše přivyknání nějaké fáze?

Příchod do Německa nebyl pro nás tak obtížný a komplikovaný, jako pro většinu čs. občanů, kteří sem utekli. (Dnes se mohu přiznat: měl jsem tady honoráře za tři romány...) Nakladatelství S. Fischer mi už před příjezdem najalo částečně zařízený byt, nakladatelský advokát za nás vyřídil všechny věci na úřadech, mluvil jsem už tehdy dobře německy, takže... A navíc: Zabýval jsem se Německou spolkovou republikou od doby, kdy vznikla, měl jsem tady četné přátele, kteří mě informovali nejen o společenském ale i kulturním životě, takže jsem nepřišel do cizí země. (A dnes mohu i přiznat, že jsem od roku 1956 psal z Československa pro dva německé deníky, samozřejmě pod pseudonymy. Jen dva redaktoři znali mé jméno. Ještě dnes mi běhá mráz po zádech: kdyby to na mě tehdy prasklo!) Věděli jsme celkem přesně, co nás tady čeká a nemine, a přišli jsme sem s pevným rozhodnutím nenechat se vtáhnout do exilového ghotta, nýbrž žít se zdejší společností. Jestli jsme přece jen tu a tam podlehli exilové hysterii a jejím nákazám, tak toho dnes velmi lituji; byl to ztracený čas a

zatracený omyl!

Těžší to tady měla manželka, která mluví skoro všemi slovan-
skými jazyky, jen německy neuměla skoro ani slovo. Synovi Pavlovi
tady neuznali českou maturitu; ačkoliv v Praze už dva semestry
studoval matematiku, musel dělat "bavorskou". Dcera Hana, která
už tehdy mluvila dobře anglicky, italsky a francouzsky (a samo-
zřejmě rusky), rozuměla německy jen několik jednoduchých vět.
V katolickém mnichovském gymnasiu to však za tři roky dotáhla
mezi nejlepší ve třídě a k maturitě s vyznamenáním. Fáze našeho
přivykání na zdejší svět byla ukončena, když manželka před 11
lety nastoupila zaměstnání v Bavorské státní knihovně, kde pra-
cuje v oddělení pro východní literárněkritické časopisy. Milá
Lenko, měl jsem to snad až jednoduché. V Československu jsem byl
- třeba na rozdíl od příslušníků mé generace - od roku 1945 člo-
věk kádrově, rasově a národnostně podezřelý, nikdy jsem nevěděl,
na čem vlastně jsem. Tady jsem velmi brzy pochopil, že ústava a
zákon této demokratické země mě chrání a ze mě udělala občana
se všemi právy a povinnostmi. Teprve od roku 1974 přesně vím, co
jsem. Milá Lenko, já jsem tam u vás vlastně nikdy opravdovou
vlast-mámu neměl, jen třídně pojančenu macechu.

V té době Vám bylo něco přes čtyřicet let, což prý je věk,
kdy se spisovatel cítí být na vrcholu sil. Jak dlouho Vám
trvalo, než jste začal v Německu zase psát?

V Německu jsem začal psát hned, jakmile jsem si (druhý den) kou-
pil psací stůl. Něčím jsem se přece musel začít živit... Pravdě-
podobně jsem začal psát - tehdy ještě česky - předčasně a ukva-
peně. Dopsal jsem velmi rychle ještě dema rozepsaný román "Po-
skvrněné početí"; dnes bych byl spokojenější, kdybych ten román
nenapsal. Ale: protože jsem mohl psát už i německy, začal jsem
psát povídky a repertáže pro rozhlas a pro různé noviny a časo-
pisy, čímž jsem pomalu - a myslím i bez násilí - vplouval do
nového, pro mě však ne zcela cizího jazyka.

Myslím, že je přece jen rozdíl mezi dobrou znalostí ci-
zího jazyka a mezi schopností užívat ho k psaní beletrie.
Co musí český spisovatel oždit, když píše německy?

Začnu poněkud zjednodušeným tvrzením: Ve slovanských jazycích, snad více v polštině a v ruštině než v češtině, lze popsat několik stránek, které zní a mají melodii, že rozechvějí duši a někdy i tělo, ale jsou jinak (sémanticky i věcným, tedy informativním obsahem) tuze nepřesné. To němčina, jazyk myslitelů, logiků a techniků, nepřipouští. Němčina vyžaduje exaktní důslednost ve volbě slov a vět (zdrobněliny znějí v češtině kouzelně, německy příšerně!) Příklady: V roce 1982 vydal Odeon v překladu Otakara Fischera Goethova "Fausta". V lyrických pasážích zní český "Faust" lépe a poetičtěji, než německý originál. Ve filozofických částech je - při vší úctě k Otakaru Fischerovi - přinejmenším nepřesný. Anebo němečtí jazykově experimentující poeti, Rakušané Ernst Jandl a Peter Handke: Oba se snaží, tak jim aspoň rozumím, porušit exaktní logiku německé větné stavby a narušit lexikální významy (jistě opotřebovaných a unavených) slov. Výsledek je buď jazyková katastrofa nebo blábel...

Vaše otázka, milá Lenko, zní nepřesně: Nejsem český spisovatel, který musí něco oželeť, když teď píše německy. Začal jsem v roce 1964 z nudy (tehdy jsem pracoval v Kopřivnici jako kopáč na stavbě paneláků) psát česky - nikoliv český - román. Musel jsem psát česky, protože němčinu jsem už zapomínal. Kdyby nebylo toho parchanta Hitlera, jeho nácků a poblázněných Sudeťáků, tak jsem dnes (asi) byl v Praze, v Brně nebo v Ostravě zavedeným německým advokátem, možná i německy píšícím spisovatelem, pravděpodobně obojím. Nedá se však nic dělat, musel jsem začít psát česky, ale nejsem asi č e s k ý (ani německý) spisovatel, jsem jen píšící člověk, který má dnes k dispozici dvě řeči. Ne, nic jsem neoželel, jen jsem získal.

V posledních letech Vám v Německu vychází jeden román za druhým. Čím to je? Když se tak rozhlédnu po českých psacích stolech, na každém ten další román zraje několik let, než ho autor uzná za hotový.

Máte pravdu, asi píšu moc. Jenže musíte mě pochopit: V české literatuře jsem dostal šanci oficiálně publikovat jen jednou, ve šťastném a nadějném roce 1968. Předtím jsem ji neměl - a vlastně jsem ji ani nehledal. Množství románů souvisí v mém případě asi s mým případem: Když mi bylo mezi dvaceti a třiceti lety, tedy byl jsem ve věku, kdy se vstupuje do literatury, neměl jsem ani

chuť (a jako kádrový případ) ani možnost do ní vateupit. Převládala však moje nechuť vstúpevat do literatury výrazně socialisticko-realisticke, navíc pak ovládané partajními literárními aparátčíky a autory typu... Jistě, i v tehdejší literatuře byli autoři slušní a velmi nadaní, jenže já to zvenku, jako pozorovatel a znechucený čtenář, který nikdy nepatřil mezi vyvolené "inženýry lidských duší", viděl jinak. Tehdejší dojem a názor jsem si mohl popopravit až pozdě, moc pozdě... Čeští spisovatelé, kteří jsou tak staří jako já, psali a publikovali od roku 1948 do roku 1968, tedy dvacet let, které jsem prožíval přihrben jako občan třetí kategorie. A když jsem přišel do Bavorska a když se mi v německé jazykové oblasti rozevřely skero všechny publikační možnosti, uvědomil jsem si, že jsem v Československu ztratil dvacet let; když na to pomyslím, propadám ještě dnes panice. Je mi padesát sedm... Takže asi skutečně, abych dvě desetiletí ztracená v Československu dohnal, píšu někdy až moc a jistě někdy i příliš rychle. Ale: každý román, i ten, který začnu psát letos na podzim, nesím v hlavě nejméně tři roky. Nemohl bych nic psát, kdybych neměl předem ujasněnou aspoň dramaturgii díla; doba románového rehotenství je u mě dlouhá; tlak román napsat je však tak silný, že mě při psaní žene ke spěchu.

A další "prokletí", které mě nutí někdy až příliš rychle psát: Nakladatel požaduje aspoň jeden román za dva roky.

Někdy vám, českým zakázaným a nepřipuštěným autorům doma, závidím: chybí vám mnohé, čím my tady oplýváme nebo dokonce marnotratně plýtváme, máte však, zdá se mi, mnoho času.

Budeme mít možnost číst Vaše německy psané romány taky v češtině?

Odpověď zní: Asi ne. A řeknu proč: Když jsem dopsal první německý román "Der Grossvater und die Kanone", položil jsem rukopis vedle psacího stroje a překládal jsem se. Nakonec mi česky vyšlo cosi úplně jiného; navíc jsem v německém textu našel několik dramaturgických chyb (ne-li nesmyslů), tak jsem na základě nového českého románu začal psát znovu německou verzi... Nakonec jsem román napsal třikrát německy a čtyřikrát česky. Kdybych to finančně a nervově vydržel, mohl bych psát jeden román střídavě německy a česky do konce života. Druhý německý román jsem se už ani nepokoušel přeložit do češtiny, čili převyprávět. A ten nejnovější, 480 stran

("Procida"), který vyjde na jaře 88, nechám tak, jak je. Kdybych někdy měl nadbytek peněz, což při mém způsobu života je iluzorní, objednal bych si český překlad mých německých románů v Praze. (Jaké tam máte vynikající překladatele!) Ale: i kdybych peníze na překlad měl, styděl bych se objednávat si v Praze překlad. Už jsem na české romány rezignoval.

Do české literatury a do českého slovníku spisovatelů jsem se dostal vlastně nedopatřením, teď už jsem v německých slevnicích. Škoda, že nejsem mladší. Rád bych to zkusil ještě s "americkou" řečí a s literaturou. Už to ale nestihnu. Beže, proč jsem se nenarodil radši v New Yorku, v Kalifornii, třeba i v Seattlu, i poslední díru v Novém Mexiku bych dnes bral!

Váš čtyřdílný román "Nanebevstoupení Lejzka Lapáčka ze Slezské Ostravy" patří ke stěžejním dílům české moderní prózy. Jako u všech dobrých knih, má i u této čtenář pocit, že se psala lehce, jedním dechem, ale určitě to není pravda. To složité proplétání časových rovin, úlety vypravěče do nereálna, refrénevé opakování uzlových momentů, to je metoda vyžadující nejen talent, ale i značnou dávku organizačních schopností. Román tohoto rozsahu a typu bývá přirovnáván ke stavbě a jeho autor k architektovi. S Lapáčkem jste musel mít práce jak na kostele. Jak dlouho jste ho psal? Dělal jste si nějakou přípravu?

Můj otec, Bohumil, čili Gottlieb Filip, byl zakládajícím členem klubu S.K. Slezská Ostrava, nyní Baník Ostrava. Nevím, proč se dal na fotbal a proč právě na nesprávném, preletářském břehu řeky Ostravice, když buržoazie bydlela v Meravské Ostravě, tedy na druhém břehu i dnes nejspinavější řeky v Evropě a možná na celém světě. Z předškolního mládí, kdy člověk prý podle Freuda sbírá první a rozhodující dojmy, si pamatuji náš byt plný fotbalistů. Zapáchali potom, špinavým prádlem, moc mluvili a chvástali se. Když S.K. Slezskou Ostravu dekopali až do první ligy, zorganizoval táta na tehdejšíh hřišti "Střelnice" první mezinárodní zápas S.K. Slezská Ostrava versus maďarské národní mužstvo. Aby sláva byla perfektní, hrálo se v Ostravě poprvé pod reflektory; táta, debretisko, ale jinak posera, osvětlení zaplatil ze své kapsy, čímž si naštvál maminku, že mu utekla k babičce Mikolajczykové, sestřenicí pozdějšího polského premiéra. Táta si ji udeřil překrásným kostýmem a kožichem. Ještě tu fotku mám schovanou: Máma, tehdy krasavice, v tom hříšně drahém kostýmu a s kožichem nedbale přehozeným před opěra-

dlo židle, a já v jakési kreaci na námět bavorského lidového kroje: bílé punčochy, krátké kožené kalhoty s "padacím mostem" a ve vlněném do copánků upleteném svetříku. Když mě 28. srpna 1969 v Ostravě zatkli a dali do vyšetřovací vazby v pověstném "krajzáku", viděl jsem z okna vyšetřovatele na druhý, proletářský břeh Ostravice. (Zapomněl jsem povědět, že shora uvedenou fotografii jsem měl při zatčení u sebe a že se mi jakýmsi zázrakem podařilo ji před "filcunkem" zachránit.) A potom jsem měl ve vyšetřovací vazbě skoro půl roku času. Při výsleších v třetím patře "krajzáku" jsem si mohl dopodrobna prohlédnout proletářský břeh Slezské Ostravy. A tak se mi pomalu vybavovalo mládí v Meravské i na Slezské Ostravě, až jsem si z nudy na události, které jsem nezapomněl, začal věšet fangličky fantazie. Ve vězení jsem měl dalších 10 měsíců čas promýšlet ten román, v němž jsem se chtěl vypořádat s etcem-poserou, s událostmi a s lidmi, které a kteří mě dekopali z dětství až za prah puberty. V kriminále jsem tedy nelenil a "psal" jsem, ač jsem psát nemohl. A protože mám vynikající paměť, naučil jsem se nenapsaný román z paměti, tedy ne detaily, ale jeho zápletky a fantasmagorie, takže jsem hned po návratu z vězení mohl od listopadu 1970 do léta 1971 napsat prvních 500 stran. Západoněmeckému nakladateli S. Fischerovi jsem slíbil do jara 1972 800 až 900 stran nového románu. Jenže koncem léta 1971 mi ostravští policajti zfilcevali byt; rukopis sice nenašli, ale pohlíželi mi, že mě zase přivřou, protože jsem pod pseudonymem napsal několik článků pro "revanšistické-militaristický" tisk. Zpanikařil jsem a poslal "kurýrem" do Frankfurtu to, co jsem měl napsáno; měl jsem strach, že mě zase zavřou a že tudíž román nedopíšu. Nezavřeli mě. Ale tím pádem se stalo, že román o "Nanebevstoupení Lejzka Lapáčka ze Slezské Ostravy" vyšel německy ve dvou dílech; ten druhý jsem dopsal v roce 1972; vyšel pod německým titulem "Zweikämpfe", tedy "Seubej". Dost mě to mrzí, protože ty dvě německé knihy jsou jeden román. Vše však napravil český nakladatel v exilu, dr. Adolf Müller (Index), který Lapáčka (z technických důvodů) vydal ve čtyřech dílech, nicméně jako jeden román. Tento čin Indexu a Adelfovi Müllerovi nikdy nezapomenu.

Ten výchozí nápad - posunovat děj na osudech jednotlivých hráčů fotbalového mančafu, hrát to s nimi od První republiky až k šedesátým létům - ten mi připadá skvělý!

Dnes mám pochybnosti, jestli ten příběh fotbalového mančafu, který to hrál od První republiky až do roku 1968, není poněkud opotřebovaný: Hra na góly na hřišti, mimo "plac" hra na život a na smrt, pod čarou samá marná vítězství a slavné porážky, které vejdu do dějin...

Atmosféra kolem fotbalu patřila k Vašemu dětství a mládí, hrával jste ho taky sám?

Fotbal jsem začal hrát v Podbořanech a jako registrovaný hráč ve Slavičíně u Zlína, kde jsem ve zbrejovce brousil mlhovky. Hrál jsem tu brutální hru bez zájmu, jen z nudy, snad abych měl pohyb. Potom jsem objevil toulání se po horách, tak jsem fotbal nechal. Dnes bydlím dvě stanice podzemní drahou od olympijského stadiónu, kde hraje slavný F.C. Bayern. Ještě jsem v Mnichově na fotbale nebyl a ani tam nepůjdu. Nešel jsem na fotbal, i když tady před několika lety hrál Baník Ostrava. Dostal od F.C. Bayern pořádnou nakládačku. Táta se v hrobě v Hošťálkové u Vsetína asi otáčel hrůzou; viděl jsem tu katastrofu v televizi.

Z Vašich dopisů vím, že dnes už pěstujete osamělejší sporty, třeba to sjíždění ledovců. Co Vás na tom láká?

Byl jsem s rodiči kdysi před válkou v Alpách. Zanechaly ve mně velkolepý dojem. A když už bydlím v Mnichově (i proto jsem si Mnichov zvolil!), do Alp to mám autem 40 minut, na ledovce asi hodinu, tak jsem, když mám volný den anebo když jsem otráven, na horách nebo na ledovci. A proč mě láká právě ledovec? Lenko, to je ta samota a riziko. Ta dráždivá kombinace rizikové samoty. Copak sjíždění, to už je jen požitok a odměna za předcházející nebezpečí výstupu a hledání cesty. Jdete po ledovci a každý krok může být krokem do záhuby. Člověk se snad trochu přiučí i něčemu o tajemství věčného sněhu, o jeho vráskách, které kryjí propast do ledu. Abych věc okoukal, začal jsem chodit na ledovce s partou. Jenže parta, to je kolektiv; v partě je člověk skoro bezpečně připoután na laně. Spadne-li do ledovcové škvíry nebo do propasti, je to jen námět na večerní chvástání se v chatě. Pravda, několikrát jsem si odřel záda, jednou mi v Zermattu šili hlavu, ale to nebylo "vono"; kolektiv mě na laně přidržel...

Nesnáším, ba nenávidím jistoty, kterými nás kolektiv nejprve sevře do náruče a potom terorizuje. A když neterorizuje, tak aspoň nad námi drží ochrannou ruku, prošlape cestičky a cesty, ochrání nás před osudovými omyly. Člověk, tvor v gruntu zbabělý a toužící po absolutních jistotách, si na život v závětrí kolektivu zvykne, z pohodlní, přijme jeho pravidla hry a zákony a stane se - přivázan ke kolektivu či k partě - jeho skoro zaměnitelnou součástí, brutálně řečeno: splyne se stádem. (Z člověčí touhy po bezpečí ve stádu odvozuje přítel Zinověv úspěchy komunistů. A má asi pravdu.)

Ty ledovce jsem si ^{agil} zvolil také proto, že si nemohu dovořit hrát poker nebo ruletu o velké peníze. Hrát padesátipennigového pokra nebo sázet na kuličku po pěti markách, ne, to mě nebaví a nevzrušuje.

Když hra, tak o všechno!

Patříte k autorům, kteří v dětství zažili válku. Toto téma se objevuje jak ve Vašem prvním románě Cesta ke hřbitovu, tak i v pozdějším Nanebevstoupení, tam je ovšem Váš pohled mnohem ironičtější a skeptičtější. Z čeho to vyplývá?

Zažil jsem válku v bezpečí a v závětrí buržoazní rodiny. Táta, občan Třetí říše, podplácel od roku 1941, kdy ho poprvé povolali k wehrmachtu, všechny odvodní komise, kapitány, majory, ba dokonce jednoho generála jménem von Keenigstein. K odvodní komisi šel zdravý chlap jako řípa, domů se vracel jako člověk s totálně podlomeným zdravím - a chudší o několik stovek v devizách. Od podzimu 1944, kdy ho už odvedli, dělal do jara 1945 lapiducha v kasárnách v Ostravě-Radvanicích. Maminka byla tehdy těhotná s mým bratrem Kamilem; jezdili jsme za tátou, vojákem wehrmachtu, do kasáren nahřívát maminačino břicho v jakémsi tunelu. Pamatuji se: Na vánoce 1944 mi táta dal nové vojenské boty, které zřejmě ukradl ve skladišti wehrmachtu. Jak jsem ho za to nenáviděl! Ještě dnes mám z těch bagančat komplex: Kupuji si a nosím jen nestydatě drahé italské boty... A ještě více jsem tátou nenáviděl, když v dubnu 1945 z wehrmachtu dezertoval a začal se v Heštálkové u Vsetína dávat do party s partyzány. Mne tam tahal taky; ještě dnes mám schované potvrzení velitele partyzánské Brigády Jana Žižky z Trečnova, podepsané Jaroslavem Češkem, že jsem partyzánům nosil munici a kvéry. Táta je za devizy kupeval od demoralizovaných Maďarů, ale měl strach je partyzánům nosit, tak posílal mě. Bylo mi tehdy patnáct. Ještě dnes, když o tom píší, se mi z těch válečných pří-

hod dělá zle, ještě teď mám pocit, že jsem se tehdy dotkl čehosi odporně špinavého, hnisu a hnileby. Byl jsem svědkem, jak major Murzin, šéf partyzánů, "prověřoval" sovětské zajatce, kteří k němu utekli: Každého druhého zastřelil. Kdybych se někdy vrátil do Hestýnských her, našel bych jistě tři masevé hroby...

Jestli se Vám, Lenke, můj pohled na válku zdá v "Nanebevstoupení" ironičtějším a skeptičtějším než v "Cestě ke hřbitovu", tak asi máte pravdu. Budu-li v příštím románu psát znovu o válce, bude můj pohled na válku asi už cynický. Když jste hajlovali a lezli fýrerovi do zadnice, dobře vám tak. A táta? Ten nehajloval, na to byl moc fajnový pán, jen holt chtěl z dějin vyklouznout vždy se zdravou kůží. Dnes si myslím, že na všechno doplatil více, než kdyby v roce 1944 dostal ruskou kuli do hlavy; po třech letech v uranových dolech v Jáchymově umíral tři týdny ve vsetínské nemocnici na rozklad uranem ozářené krve.

Vím, že máte na své poslední týdny a měsíce ve vlasti dost černé vzpomínky, nicméně, kdyby se situace spravila k normálu, vrátil byste se domů?

Nevrátím se nikdy. Můj domov je, Lenke, tady. Ale mám sen: Přál bych si, abych v pátek večer, když jsem celý "hin" a uvažuji o tom, kam jet - na ledevec do Hinterturu nebo do Sv. Mořice na St. Berninu? - měl ještě jednu možnost: sednout do auta a jet na sobotu a neděli do Prahy, do Brna nebo do Ostravy na návštěvu, na kus řeči, na svíčkovou (kterou bych neměl jíst, protože je to kalorická "bomba") a na pivo (které jinak nepiju), samozřejmě bez víza, jen tak, jak jezdím do Rakouska nebo do Švýcarska - a ostatně do (skoro) celého světa.

Někdy, když čtu dokumenty Charty 77 nebo jiná prohlášení, stanoviska a texty opozice, závidím vám! Jak je ten váš svět jasně a jednoznačně přehledný, jak zřetelné jsou hranice mezi vámi a těmi jinými! U nás (hlavně v Německé spolkové republice) je to všechno jiné. V uplynulých třinácti letech jsem procestoval skoro celý svět. A musel jsem až do peruánských vesnic a do Bangladěše, abych si uvědomil, že můj bývalý domov není "pupkem" světa a že jeho problémy a katastrofy, v nichž žijete, jsou jen součástí, nikoliv však rozhodující a podstatnou, děsivého okrožení, v němž žijeme všichni. Milí přátelé, viděli jste už v Praze umírat hladem na ulici mladou ženu s kojencem, stařenku nebo staříka? Dove-

nete si představit, že horník v peruánských dolech na měď vydělá denně asi deset korun? Mluvili jste někdy s argentinskou ženou, jejíž manžel a dva syni jednoho dne prostě zmizeli? Našli je za měsíc na pokraji pampy s prostřelenými hlavami. A dokážete si představit pocity člověka, který se vrátí z tohoto očistce bídy, hladu, smrti a násilí do spořádaného Německa, do země zajištěného blahobytu a někdy už přežrané nasycenosti? Čím jsem tady déle, tím jsem nespokojenější. Nemáme už nepřítel; stavět barikády, nemyslím na ty konkrétní, je tady zcela zbytečné. Ten náš velkorysý liberalismus ve spojení se zajištěným blahebytem až do smrti, nás v uplynulých letech rozdrtil a pohltil. Tenhle opravdu fair-demokratický stát dokázal v uplynulých šesti až sedmi letech skoro nemožné: integroval do systému i všechny "nepřátelské živly", třeba i teroristy z druhé poloviny sedmdesátých let, semráky, narkomany, radikální levičáky. Před řekem policie rozháněla demonstranty, kteří protestovali proti americkým raketám nebo proti Wackersdorfu, stavbě továrny na zpracování atomového odpadu. Dnes si policajti demonstrantů ani nevšimnou. "Pokrokové a mírové živly" jsou tím pádem dost otrávené; nemají se s kým každou sobotu před televizními kamerami z celého světa seprat. Na demonstrace se tady jezdí i z nudy. Příklad: náš soused z domu, vysece placený technik, samozřejmě volič "zelených". Teď, když pracuje jen 38 hodin týdně, se strašně nudí a neví, kam by v sobotu vyrazil na piknik. Tak každou sobotu sedne do své velké mercedesky, naleží rodinu a nepředstavitelné množství jídla a pití a jede si někam zademonstrovat a vzrušit se.

Někdy mám chuť se zbláznit, opustit rodinu a pohodlný byt se vším technickým a elektronickým komfortem, sednout si na mnichovský Marienplatz a pověsit si ceduli na krk: "Konzumní parchanti, mám vás dost! Kašlu na všechno, odmítám vydělávat peníze, odmítám společnost, vlezte mi na záda!" Jenže, přátelé, nepomohl bych si. Nikdo by si mě ani nevšiml, nechali by mě tam sedět. Jen snad v noci by přijela policie, samozřejmě ve velkém BMW, jak se sluší a patří, nabídla by mi necleh v útulku pro lidi bez střechy nad hlavou. A kdyby byla zima a já bych do útulku nechtěl, přivezli by mi policajti od Červeného kříže kafe nebo čaj a teplou deku. Příští den bych skončil v náručí některé dobročinné organizace a v ordinaci velmi vzdělaného psychologa, který by do mě hučel tak dlouho, až bych to musel vzdát...

Kdybyste měl v pěti větách (obyčejných, nikoliv hrabalovsky dlouhých) popsat Mnichov, co byste řekl?

Mnichov je největší německá vesnice. Je to město, v němž se střetávají a mísí vlivy východu a italského jihu s bavorským zemitým folklórem. Není divu, že Mnichov je dobře utajené hlavní město Německa. Mnichov je všechno: je to město překrásně dekadentní, které však neztratilo bavorský "břink", není to město velké ani malé, tak akorát a pořád přehledné. Než půjdu pod drn, chtěl bych ještě dva roky žít v New Yorku na Manhattanu, ale končit bych chtěl jen tady.

A kdybyste měl v pěti větách popsat Ostravu?

Na dnešní Ostravu (jak mi utkvěla v paměti) mi stačí jedna věta: Je to zapáchající prdel plná uhlí.

O Ostravě mého mládí jsem napsal dva romány. To stačí.

Které současné německé prozaiky uznáváte?

Mého nejlepšího přítele Horsta Bienka, především jeho tetralogii o Glivici a báseň "Die Gleiwitzer Kindheit", dalšího přítele Lenze pro jeho způsob líčení tichých katastrof, dobrého kamaráda Martina Gregor-Dellina (je dnes prezidentem německého PEN-Klubu), který napsal fascinující životopis Richarda Wagnera, a Reinerja Kunze, kamaráda (s nímž bych i v Texasu kradl koně) a jeho román "Die wunderbaren Jahre".

Které současné české prozaiky uznáváte?

Ludvík Vaculík "Sekyra" a Milan Kundera "Žert", z novější tvorby Bohumil Hrabal "Obsluhoval jsem anglického krále" a opět Ludvík Vaculík "Český snář" a Jan Trefulka "Svedený a opuštěný".

Co soudíte o české emigraci a jejím dnešním stavu?

Kterou emigraci máte na mysli, tu opravdovou, nebo ekonomickou? O té opravdové emigraci, o českých nakladatelích, vydavatelích, o lidech, kteří vám doma pomáhají, bych mohl napsat chvalo zpěvy. O těch ekonomických emigrantech by i Ludva Vaculík řekl: "Haňba pluť!"

Všeobecně o emigraci: Pokud žil ještě Carl Zuckmayer (autor "Hauptmanna z Köpenicku") vedl jsem s ním v jeho překrásném selském stavení ve švýcarském Saas Fee pod ledevci řeči o emigraci. Zuckmayer byl jako antifašista (a autor nakladatelství S. Fischer, které v roce 1934 vyhnal Goebbels z Německa do exilu) v emigraci. Do Německa se vrátil v roce 1945 jako důstojník US-Army s pověřením, aby denacifikoval divadla. Své exilové a denacifikační zkušenosti Carl Zuckmayer zhustil do několika vět, které nikdy nezapomenu:

"Exil se nemá vracet domů.

Kdykoliv se vrátil, způsobil jen maléry.

Nové elity, které mají právo národ vést, nesmí přicházet ze zvětrání exilu, tvoří a formují se výlučně doma.

Exulanti, kteří se vítězně vrátí domů, nemají právo si hrát na soudce a na mravokárce.

A jestli se vrátí, musí se chovat skromně."

Mezi novější exulanty patří i moje sestra, kterou jste jedné předsilvestrovské noci protáhl i s celou její rodinou do Rakouska. Dnes žijí v Německu. Myslíte, že si polepšili?

Udělalí dobře, že se z té hrozné Vídně konečně přestěhovali do Kostnice. To divadlo jsem jim ovšem něžně vymlouval, věděl jsem lépe než oni, že podobný projekt vyžaduje jen pro začátek ohromný startovní kapitál, buď peníze nebo opravdu vynikající styky. Ale už to, co v krátké době v Kostnici vytvořili, zasluhuje veliký obdiv; já bych to nedokázal.

Pane Filipe, sleduji Vaše články v českých exilových novinách a časopisech, z jejich tematiky je zřejmé, že Vás kulturní a politická situace u nás pořád zajímá. Proč? Je to přirozená nutnost nebo masochismus?

Přemýšlím, jak bych teď věrohodně vykličkoval ze sítě Vaší ztrápené otázky. Do českých věcí bych se asi neměl plést, protože jsem doma do nich nepatřil. Dest často jsem se nešťastně zapletl a padl jsem na pusu. Nedá se ale nic proti tomu dělat, milá Lenko. Prožil jsem t a m čtyřiačtyřicet let, mládí, první lásky, kus prvního a posledního manželství, narodily se tam naše děti... Pro mluvení o a do českých věcí hovoří tedy jen zdánlivě sentimentální argumenty. Přestanu proto asi o nich mluvit a psát. Ale ta podivuhodná země mi přece jen uvízla v srdci a v hlavě. Vždyť tam přece

žijete Vy, Ludvík, Jan Trefulka, Ivan Kubíček a další. Nevykličoval jsem z Vaší otázky, nicméně jsem si ujasnil, že tam dnes už vůbec nepatřím. Nevisíme a nejistíme se, milá Lenko, na stejném laně.

V Mnichově sídlí rozhlasová stanice Svobodná Evropa. Jak hodnotíte úroveň jejího českého vysílání?

Považuji rozhlasovou stanici Svobodná Evropa za vynikající pramen informací, jenže pohled za kulisy je pro mě děsivý; je to pohled do ghetta. Pro většinu z našich krajanů, kteří tam pracují, je redakce RFE čímsi jako sociálně zabezpečovacím ústavem. Kde tam pracuje více než 5 let, ztratí kontakt se zbytkem západního světa a pochopí, že by se v tom normálním německém nebo v americkém světě psaním (a možná taky ani jinak) už neuživil. Američané to se zaměstnanci z východu mysleli dobře. Chtěli jim zajistit a zajišťují vysoký životní standart za práci nesrovnatelně méně kvalifikovanou, než se vyžaduje v německých nebo v amerických stanicích, ale naši lidé, inu, kus ze socialismu v nich ještě pořád přežil, tu americkou dobromyslnost, pravděpodobně už naivitu, považují za druh elegantní korupce, na kterou byli (mnozí) zvyklí z domova...

A jak hodnotíte úroveň českých exilových novin a časopisů?

Destávám skoro všechny emigrantské noviny a časopisy, které vycházejí v Evropě, v USA, ba dokonce v Austrálii. Kdysi jsem je pozorně četl, teď mě už nezajímají. Politické komentáře jsou v nich tuze zastaralé a vlastně druhým nebo třetím edvarem zpráv, které si přečtu mnohem dříve v německém nebo v anglickém tisku; ostatní příspěvky, kromě od autorů z domova, mi připadají, jako by se motaly pořád dokola a přemálaly neustále otázku "jakpak je dnes a bylo kdysi u nás doma!". Nejhorší jsou fejetony a lehkou rukou psané příspěvky autorů v emigraci. Dělim je do čtyř kategorií: 1.) Hlasité nářky na zdejší svět, který nás nechápe a vůbec nám nerozumí, ač jsme přece lepší, vzdělanější, kulturnější a vůbec. 2.) Řeči a řádky siláků, kteří vědí vždy všechno lépe a neustále poučují, co si máme myslet a jak jednat. 3.) Laciné vtípkování na adresu komunistů doma, jakási komunální satira podšívkou nahoru. 4.) Zpovědi bývalých "hrdinů", veteránů prohraných

ideologických střetů a třídního boje v letech 1948 až 1968. (Mezi nimi vynikli nedávno dva skuteční diverzanti z let 1948 až 1953, překřtil jsem je na Rambo I a Rambo II, kteří se v kanadském časopise "Západ" chvástali a pochlubili tím, jak na počátku padesátých let na útěku z Československa chladně zavraždili čtyři nebo pět lidí.)

Nechci však snižovat obětavost vydavatelů českých novin a časopisů v emigraci, jen se mi teď zdá, že mi už nemají co říci. Je však pravděpodobné, že to není jejich, nýbrž můj problém.

Časem se tady člověk přiučí i cosi o tom, co je důležité a co může klidně zapomenout. Myslím si, že zdejší přetěžkou orientaci na věci významné a méně významné vyřešili čeští nakladatelé v exilu a dvě osobnosti, které znáte: dr. Vilém Prečan a prof. František Janouch. Co pro nás (a hlavně pro vás doma) dělají, nemusím vysvětlovat ani chválit.

Pane Filipe, Vy jste dnes členem Bavorské akademie, spolupracujete s nakladatelstvím Fischer, v jeho zastoupení jezdíte na knižní veletrhy, řekněte mi podle svých čerstvých zkušeností, jak si dnes stojí česká literatura v Evropě?

Jak si stojí česká literatura v Evropě? Stojí si tak, jako německá, italská, anglická, francouzská atd., tedy špatně. Autoři, kteří se pořád ještě nevzdávají nároku psát skutečnou literaturu, zaskočila komercializace zdejšího knižního trhu. Skutečnost je brutální: Vydávat dobrou literaturu si může dnes dovolit jen nakladatelství, které vydělává jinak a jinde, třeba dnes už provozem privátních televizních stanic, že tedy včas "naskočilo" do lukrativního obchodu s televizními programy, nebo že má "rozjeté" produkce laciných "knih do kapsy", či jiné zdroje příjmů a zisků. Železné pravidlo dnes zní: Na původním (literárním) románu, který vyjde v tvrdém obalu, se prodělá. Vydá se jen ve třech případech: a) když je naděje, že jeho první náklad a hlavně prodej překročí asi 5.000 exemplářů a když je tedy jisté, že po dvou letech se dostane do programu "knih do kapsy"; b) když se předpokládá, že román způsobí nějakou, je lhostejné jakou, senzaci nebo skandál; c) je-li autorem románu zde etablovaný a zavedený spisovatel. Zdejší čtenář chce teď číst o svých problémech, o nezaměstnanosti, o mládeži, o problémech s drogami a s AIDSem, s nukleární a elektronkovou technikou už v precomputerizované zemi atd. atd., jen ne a zase a pořád dokola o sice sympatických, leč exotických

postavách ze zemí za železnou oponou. Skutečná literatura plní dnes v západních zemích vlastně jen alibistickou funkci. Každý, kdo dbá o svou "intelektuální" pověst (i přesycený západoněmecký malo- ,ěšťák chce působit "intelektuálně") věncí svou knihovnu a hlavu literaturou, ale jinak je mu celé umění (jak tady říkáme) "schnuppe", čili putna.

Často od Vás dostávám pohlednice z různých koutů světa. Kromě zpráv Františka Janoucha a videomagazínů Karla Kyncla je to pro mě jediný věrohodný důkaz toho, že ten barevný svět venku opravdu existuje. Téhle nenormální situaci se ostatně vysmíval už Váš rytmistr Zabalský, když Lojzkovi Lapáčkovi říkal: "Někdy v roce jeden tisíc devět set devět, to jsem byl ještě lajtnantem, jsem šel v Krakově na nádraží a povídám u pokladny: jeden lístek třetí třídou osobním vlakem do Terstu. Tak teď se, ty bolševiku, seber, jdi na nádraží a řekni u pokladny to, co jsem řekl já v roce jeden tisíc devět set devět!... Hahaha! to je ten váš pokrok, pokrok Evropy za padesát let! Jste v Evropě v pěkném průšvih, smál se dědek."
Jak hledíte dnes, pane Filipe, na náš průšvih?

Mladý člověk by měl hodně cestovat, vidět svět a omakat si ho, nasbírat zkušenosti. Pokud naše děti studovaly, teulaly se celé prázdniny po Evropě a po jiných tramtáriích. Moc jim to prospělo a přidalo na sebevědomí. Města jako Řím, Paříž, Londýn, Madrid, Atény, Jeruzalém, New York, San Francisco, Chicago atd. atd., nejsou pro ně a pro nás cizinou, nýbrž jako kdysi v Československu Olomouc, Bratislava, Košice, Brno, Praha...

Kdyby se čs. mládež mohla volně toulat světem, moc by jí to prospělo - a asi by ani neutíkala. Tak se všichni cítí uzavřeni za drátem, vidí nebo slyší jen naše pozlátka a nemají mnohdy ani zdání, co se tady skutečně děje.

Náš, specificky evropský, průšvih spočívá ve faktu, že se věku tryskových letadel, perfektních dálnic a rychlých aut neustále vzdalujeme. Z Mnichova do Frankfurtu je to po dálnici 400 km, tedy pro mě dvě a půl hodiny jízdy autem. Do Prahy je to z Mnichova stejně daleko, jenže Praha leží pro mě už na jiné planetě. Lenko, nedělejme si iluzi: Srpen 1968 bude mít pro Čechy a Slováky horší následky než Bílá hora a "úpění" v rakouské monarchii. Nechci ji obhajovat, byl to vlastně nonsens, který jen přežíval a nehodlal vypustit dobrovolně duši, ale ve srovnání s dnešní atmosférou, v níž žijete, bylo opravdu reakční Rakousko-Uhersko v posledních osmi desítiletích vlastně rekreací po Bílé hoře. A dnes? To je ten pravý průšvih.

Který současný světový politik Vám imponuje?

Helmuth Schmidt, kterého má strana (SPD) nechala padnout.

Co si myslíte o možnosti sjednocení Německa?

Německo nebylo nikdy jednotné. A když bylo, tak spíš z donucení. Rozdíly mezi Bavoráky a Prusy jsou asi větší, než mezi Čechy a Poláky. Německé dějiny jsou vlastně dějinami jednotlivých království. Když v roce 1870 táhlo Prusko proti Francii, muselo za to Bavorsku zaplatit. Historicky viděno je dnešní rozdělení sice nepřirozené, ale v gruntu zřejmě víc vadí občanům NDR, než nám na Západě. Sjednocení Německa v dohledné době není možné, proto ho nevidím.

Pane Filipe, máte v Německu hodně kamarádů? Řekněte mi o nich něco.

Kdybych Vám chtěl o nich "něco" říci, musel bych napsat celou knihu. Tak třeba o paní dr. Gertrud Fussenegerové, rakouské spisovatelce, která nás právě včera večer překvapila a přišla s dcerou bez ohlášení na skleničku vína a na kus řeči, o panu Friedrichovi, majiteli nakladatelství "dvt", který mě od roku 1956 zásoboval německo-židovskými autory z Prahy, samozřejmě i Kafkou a celou sekundární literaturou o něm (takže ty slavné "kafkovské konference", na kterých si tolik zakládáte, mi nic nového neobjevily a neřekly. Ušklebeval jsem se tehdy - dnes přiznávám - neprávem: Objevují dávno objevené!). O Kurtu Sentheimerovi, o Franzi Seitzovi, ano, to je ten Seitz, co produkoval Grassův "Plechový bubínek", o jeho dceři Gabriele, která na podzim vydá překrásnou knihu o Alpách v literatuře a ve výtvarném umění, o literárním a filmovém agentu panu Jägrovi, "váhavém střelci" ze Starnbergu, o příteli Lenzovi a o jeho paní Hannah; bydlí za rohem a potkáváme se denně na ulici nebo na procházkách v Anglické zahradě (já si tam skoro denně jezdím na kole "pretahovat kostru"), o Janu Resnerovi a o jeho paní, která dělá výborné halušky, i víno mají celkem slušné, o lidech z nakladatelství v Mnichově, ve Frankfurtu, v Hamburгу atd. atd., o rodině von Holtzbrinck, majitelích ohromného nakladatelského koncernu, v němž nakladatelství S. Fischer je ozdobou a perlou, o Bernd von Schoellerovi, s nímž v zimě lyžuji a v létě diskutuji o německém romantismu, o Gertu Krugovi a o jeho paní

Birgitě; Gert je "v mozkovém" vedení Sternu, jeho paní Birgita, kterou tajně miluji, je tam čímsi jako šéfreportérkou. Když měl Gert minulý rok padesát - to musím povědět - slavil je v malém, nekřesťansky drahém hotelu ve vřesovišti jižně od Hamburgu. Na závěr narozeninové slávy jsme se druhý den po prohýřené noci jeli na selských vozech "spravovat" do vřesoviště. Když jsme tam přijeli, málem mě trefil šlak: Mezi vysokými borovicemi stálo na vřesu šest stolů s bílými ubrusy, na všech svícny z masivního stříbra, na vřesu ležely perské koberce, šest sněhobílých číšníků servírovalo krabí polévku a pivo. Pripadalo mi, jako bych se ocitl v Buñuelově nebo v Chabrelově filmu.

Bylo to všechno tak krásně dekadentní, že jsem šel za borevicí oplakat těch zatrapených dvacet let, o které mě má bývalá vlast v rámci třídního boje okradla.

A co říci o přátelích třeba v Itálii, o Vitteriovi z Castagneta, velkému šoustálistovi před Pánem Bohem, o Vladislavu Kavanovi z Bolzana, malíři, který tam maluje jen lvy v podobě Ludvíka Aškenázyho. A jak moc mi chybí Ludvíček Aškenázy a jeho paní "Goschi", dcera Heinricha Manna! Pokud žili, jezdili jsme za nimi pravidelně do Bolzana. Měli tam dva byty: jeden ve staré části na Piazza Erbe, druhý na kopci s výhledem na ledovce Dolomit...

Málem bych zapomněl na Andreje Siňavského a Efima Etkinda, mé ruské přátele z Paříže. Seděli jsme tuhle v hospodě ve Frankfurtu a meditovali o světě a vůbec. Žid (bývalý germanista z Leningradu) Etkind řekl: "Tak nevím, co nám tady chybí? Žijeme si celkem slušně, ale furt to jaksi není ono. Měl bych táhnout dále, ale kam?" Odpověděl jsem: "Nemáme šanci potkat v Mnichově nebo v Paříži naši první lásku."

"To je ono, nemáme tady první, jen poslední lásky!" odvětil Andrej.

Dopili jsme a rezešli jsme se.

Není to divné, že v tom dlouhém a neúplném seznamu se neobjevuje ani jeden Čech, jen Slovák Jan Kosner a paní? Tak se nám to tady v uplynulých letech s přáteli vyvrtilo: i těžiště našich přátel a kamarádů se přesunulo do německé, americké, italské atd. oblasti. S Čechy jsme měli problémy. Zpočátku jsme byli rádi, že je známe, ale postupně jsme zjistili, že nás začínají nudit; tahali nás tam, kam jsme nechtěli: do exilového ghetta.

Proslýchá se, že máte točit dokument o Lídě Baarové. Co je na tom pravdy?

S Lídou Baarovou mám starosti. Jak jistě víte, vydal Josef Škvorecký její knihu "Útěky". Paní Baarová nadiktovala Pepovi hrubý záznam pamětí, Pepík pak doma vše vynikajícím způsobem přepsal a napsal. Potom mě požádal, abych jeho text s paní Baarovou přečetl a redigoval, což jsem učinil. Jenže paní Baarová, jak tady říkám "Nervensäge", nebyla s ghost-writerem Škvoreckým spokojená, rozešli se ve zlém a paní Lída se "pověsila" na mě. Když jsem před několika měsíci mluvil s paní Dr. Elke Fröhlichovou, manželkou mého přítele prof. Martina Broszata, ředitele mnichovského institutu pro současné dějiny, řekla mi, že připravuje vydání Goebbelsových deníků. (Goebbelsovy deníky koupil v Německé demokratické republice jakýsi Švýcar; v NDR ležely Josephovy písemné záznamy od konce války v jakémsi skladišti; nikde o ně neměl zájem.) V Goebbelsových denících se samozřejmě od roku 1933 do 1938 objevuje jeho tehdejší milenka a velká star UFA Lída Baarová, takže Elke, která věděla, že jsem s paní Baarovou redigoval Škvoreckého text, mě požádala, abych s ní jel do Salzburgu a seznámil ji s paní Baarovou. Jel jsem. Paní Baarová je pro mě trauma: Kdykoliv jí podám ruku, musím si pomyslet: Bože, ta ruka hladila Goebbelse! Na rozloučenou mě paní Baarová políbí na tvář. Hned za dveřmi si vždy omyju místo, kterého se dotkly její rty, kolínskou vodou.

Ale: Když na jaře 1988 vyjde Goebbelsovy deníky, bude první program západoněmecké televize vysílat seriál o Goebbelsovi. Televize mě požádala, jestli bych s paní Baarovou nenatočil 45 minut, tedy rozhovor s těžištěm Joseph Goebbels, život mezi nacistickými pohlaváry v Berlíně, její setkání s Hitlerem atd. Slíbil jsem, že natočím - a už v tom zase lítám. Paní Baarová, pořád ještě vzteklá na Škvoreckého (kdyby Pepa nenapsal její paměti, sama by je nikdy nedokázala sepsat), si před měsícem umínila, že napíše tentokrát německy svou verzi pamětí, protože Pepík prý vše vylhal a pokroutil. Samozřejmě, že mě požádala, abych její německé zvukové záznamy přepsal. Odmítl jsem. Ale paní Baarová měla "šťěstí": přichomejtl se k ní nějaký německý "novinář", mezi námi řečeno starý nácek, a slíbil, že paní Baarové nové paměti zadarmo (bez nároku na honorář) napíše. Jenže ta Nervensäge Baarová se neshodla ani s tím starým náckem, strašně se pohádali, a to právě ve chvíli, kdy jsem s ní měl začít točit filmový doku-

ment. Takže nemůžeme s paní Baarovou nic točit a čas spěchá... Paní Baarová se teď cpe prášky, myslím, že dokonce bere drogy, a pořád mi telefonuje, že se zabije.

Pane Filipe, prozraďte mi teď něco o své pracovní disciplině.

Říkají o mě, a to dokonce i rodina, že držím přísnou pracovní disciplinu. (Když tady teď pracující lid bojuje za 35hodinový pracovní týden, ptám se: Jestli ten týden zavedou, tak co budu dělat od středy odpoledne?) Chodím brzy do postele a brzy vstávám. Od 6.30 hod. sedím u psacího stolu nebo u computeru. Když se mi nedaří psaní, čtu, co jsem napsal, a koriguji. Když se mi nechce ani číst, tak čtu pro nakladatele a píšu "posudky". A když se mi nechce číst cizí rukopisy a psát o nich, tak dělám cosi pro německý rozhlas, pro televizi nebo pro noviny. Dopoledne mám klid; manželka jde do práce a vrací se kolem 14 hod. Po obědě si dáme "ělofika", potom jdu na poštu a po procházce na poštu se dám do korespondence. A to už je večer, tak honem k televizi podívat se na zprávy v ARD, v ZDF a "na Rakousku". Jen v úterý, když na ARD (I. program) běží "Dallas", dívám se na osudy J.R. a jeho naftového koncernu; při "Dallasu" se mi dobře usíná. A když jsem už úplně "hin", tak mám ty ledovce, osamělé vandry v Alpách, v zimě běhání na lyžích, tu a tam divadlo, koncert, a hlavně několik přátel (bavorských nebo německých), s nimiž se hezky a příjemně povídá, užitečně hádá nebo jenom klábosí. V době, kdy v Mnichově běží společenská sezóna, jsme s manželkou rádi, když jsme v sobotu sami doma nebo aspoň doma. Nesnesl bych dovolenou; ležet 15 dní někde u moře nebo se válet v hotelu, to bych se zjančil. Ale v červnu, když je teplo, mě chytí touha někam vyrazit. A to si na Západě cením: v devět dopoledne mě chytí touha po moři, zavelám manželce, že jedu na tři dny do Itálie, sednu do auta a kolem 17 hod. odpoledne se už koupu v Jeselo di Mare u Benátek nebo v Gradu. Po nové dálnici přes Rakousko jsem tam za necelých pět hodin.

Když píšete román, kolik verzí většinou děláte?

Nejméně čtyři. První verze je jen hrubý záznam námětu, situací atd. Nechám ji dva tři měsíce uležet a teprve potom se dám do přepisování. Dnes mi computer přepisování velmi usnadňuje. Nemu-

sím opravovat a přepisovat v rukopise, nýbrž na obrazovce. Ušetřím si tím pádem mnoho fyzické práce a psaní pořád dokola.

Jak byste na svém případě ozřejmil slovo "inspirace"?

Inspirace se probouzí, když mě fantazie kopne do hlavy.

Jestliže celkový výkon hodnotíme jako 100 %, kolik % z tohoto celku přikládáte ve Vašem případě talentu, kolik procent pracovitosti a kolik procent ještě něčemu dalšímu? Hovoříme ovšem stále o psaní.

Talent? Asi dvacet procent. Kázeň asi čtyřicet. Dvacet je docela obyčejná pracovitost; vydržet sedět denně deset hodin u psacího stolu nebo u computeru a psát a psát a psát. Zbytek je odvaha škrtnat a škrtnat a škrtnat, přepisovat a přepisovat.

Pane Filipe, představte si, že by za Vámi přišel dvacetiletý mladík, svěřil by se Vám, že se chce stát spisovatelem, a žádal by Vás, abyste mu poradil, v kterých směrech se má především vzdělávat. Co byste mu řekl?

Řekl bych mu, že příliš mnoho vzdělání při psaní spíše škodí. Vyprávěč příběhů musí být především hnup, živel. Měl by si zachovat původní stav naivity a nějak ji skuplovat s (bohužel) nutnou dávkou intelektualismu. Bez spontaneity příběh obvykle chřadne. Teorie můžeš zapomenout, nejsou k ničemu. Ať na základě tvého díla vzniknou jednou později nově.

A kdyby se Vás tentýž mladík zeptal, jak nahlížíte na vztah obsahu a formy v beletrii?

Ptá-li se mě někdo na obsah a formu románu, který právě píšu nebo dopisuji, nevím nikdy, co odpovědět. Připadá mi, že za a) nemám co říci, za b) jsem obsah zapomněl. Vyprávěné obsahy románů jsou obvykle velmi banální, což dokazuje, že forma stojí o stupeň výše než obsah.

Mladík už odešel, teď se ptám zase já. Je k něčemu dobré dávat číst romány manželům, milencům nebo kritikům ještě před tím než vyjdou?

Nač? To by mi připadalo jako uzavírat pojistky, které nikdo nevyplatí. První člověk, který má text číst, by měl být redaktor na-

kladatelství. Psaní je činnost ještě intimnější než soulož. Jenže: k souložení musí být nejméně dva, k psaní a u psaní si musí člověk až do konce vystačit sám. Autor, který se nechá ještě v procesu psaní nebo než knihu odevzdá nakladateli, ovlivňovat chotí, manželem, kritikem atd., je asi slaboch. Nebo přinejmenším člověk velmi nejistý a rezviklaný.

Vy snad nemíváte při psaní pochyby?

Milá zlatá, kde o sobě nepechybuje, je velmi nebezpečný blb. Kdybych si myslel, že po prvním napsání a po prvním přečtení poznám, ce se mi podařilo, byla by te asi záhuba. Přiblížil bych se k oněm sebejistým sepisevatelům textů, kteří dovedou o sobě tak zajímavě povídat, ale zklamou dílem. Na psaní mě nejvíc dráždí te maximální riziko, ten tanec na pokraji katastrof.

Kdysi mě na záložce jedné Jeffersenevy knihy zarazila tato věta: "Lhát mohu v proze!" Co Vy na to?

Nemá cenu číst věty na záložkách. Mé srovnání románu s básní: V básni může básník i krásně lhát, v románu vystačí lež na tak asi deset stran textu. Pak člověk musí říct o sobě a o jiných krutou a nespravedlivou, mnohdy zraňující pravdu.

Užíváte se psáním knih?

Ale ano, teď už bych se psáním knih i uživil. Jestli dělám mnohé navíc, tak vlastně jen proto, že pořád cítím tu tíhu dvaceti v Československu ztracených let.

Ludvík mě požádal, abych Vám předala jednu jeho rozvitou otázku: "Nazdar, Oto! Vedle dobrých článků o české literatuře napsals i věci, které tady působí jako povýšenost, kydání do hnízda, z něhož jsi vyletěl, či přímo jako hloupost. "Ten Filip je hloupý," říkají někteří přátelé a já Tě hájím takto: Jsi plus minus hloupý jako každý z nás, ale my většinu své hlouposti zneškodníme už v debatách až hádkách, takže se písemně tolik neprojeví, kdežto Ty deplácíš na samotu. - Co jsi napsal o Prodané nevěstě - že se v ní projevuje jaksi špatná povaha Čechů - zdá se mi nehorázně neodpovědné a povrchní. Nemyslíš, že by se v kultuře každého národa našlo dílo, z něhož by se vyvedil nepříznivý pesudek o jeho povaze? Není naopak sympatické, když se jaksi "do znaku" dostává dílo humerně sebekritické, smířlivé k

lidem a vyznávající dobrý konec každé mrzutosti? - Já myslím, že jsi pořád český spisovatel, a ne německý. Zač tě mají tam?"

Ludvíkova rozvitá otázka mě zřejmě vyprovokuje k dalším povýšeným větám; vynasnažím se povýšenost utlumit. Jak jsem už v některé z předcházejících odpovědí naznačil, myslím si, že my (spisovatelé tady na Západě) bychom o české literatuře neměli ani psát. A když, tak jen základní informace, protože i ti, kteří ještě píšou česky, už nejsou mezi vámi doma. I v úvahách o české literatuře, které napsali čeští kolegové na Západě, jsem dosud vždy cítil jakýsi závan odcizení, či lépe řečeno už chybějící přímý styk s atmosférickými poruchami ve vašem uzavřeném světě. Mne to odcizení nebo postupné vzdalování se z vašeho světa postihlo asi nejvíce, protože jsem si ho už přestupem z jedné do druhé řeči a z jednoho do jiného světa naprogramoval. Jestli jsi, Ludvíku (nebo jiní) některé mé nevydařené články chápal jako kydání do vlastního hnízda, tak máš (máte) asi pravdu. Člověk se tady prostě někdy neubrání exilovým nákazám a konfusím - a musí za ně zaplatit vysoké úroky nebo nadsazené daně, které už nikdy nebude moci (jako převozní náklady či jako podnikatelské riziko) odepsat z celkové bilance vlastneručně vyrebených průšvihů.

Ale i ten váš malý a neustále ohrožený svět není oáza bez nakažlivých nemocí, bez hysterie a bez planého mesiášství. Mohl bych teď citovat z textů, z vašich knih, článků, esejí atd. V posledních letech se ve vašem světě rozšířil asi jakýsi podivný intelektuální incest. To, co si z Československa od vás někdy přečtu, bych se (zlomyslně nebo na oplátku) neodvážil kvalifikovat jen jako hloupé, spíše však jako naivní, či jako produkt skoro dvacetileté izolace. Tvé tvrzení, Ludvíku, že hlouposti zneškodníte už v zárodku v debatách a v hádkách, zní na první poslech přesvědčivě, jenže vidím v něm háček, ne-li hák: V tom vašem malém světadílu, který se tísni na zatraceně malé, šikmé a permanentně nebezpečné ploše bez možnosti pohybu, je každý z vás pod bedlivým dohledem a pod kontrolou kolektivu. Má-li z vás někdo výstřední názor, nebo dovolí-li si vyskočit z řady, kolektiv (ta mrcha se staletými zkušenostmi terorizovat) ho už ukázní, ukřičí a přivede k "rozumu". Vám teď už asi nezbývá nic jiného, než demonstrovat jednotu; jeden závisí od druhého, jste prostě na jednom laně. V dané nenormální a vykojené situaci je to jistě dobré a užitečné, za normálních společ-

čenských okolností a podmínek by však tato vynucená (a jak jsem řekl pro vás a dnes velmi užitečná) jednota slov a činů byla přinejmenším trapná na pohled a na poslech.

Když čtu vaše texty, tak mi mnohé dnes už připadají jaksi standartní, postrádám v nich odvahu riskovat třeba i hloupost, jsou jaksi (zřejmě) kolektivem a kolektivně uhlazené, někdy dokonce zaměnitelné. Rozdělili jste si - a určitě nechtě - role. Dnes mi už stačí si přečíst jméno autora z Československa a vím, co píše v článku pod titulkem v "Listech", ve "Svědectví" atd. Odpušť mi, Ludvíku, ironickou poznámku: Mnohé z vás jsem si překřtil. Máte tam nového Karla Havlíčka Borovského, Beženu Němcevou, Karolinu Světlou, Jana Nerudu, F.X.Šaldu, Franze Kafku v české mutaci, atd.

A co máš, Ludvíku, pořád s tou mou samotou? Máš vůbec představu o našem a o mém světě? Přál bych si, aby Tě ke mně do Mnichova pustili. Vzal bych Tě po půlnoci do hospody v Türkenstrasse "Alter Simmel", kde se po premiérách chodím hádat s divadelníky, vzal bych Tě do zákulisí Kammerspiele na pokec s Tankredem Dörstem, na předpremiéry filmů v Bavorsku, abys slyšel, jak tam seřve třeba Petera Schamoniho, když promítne nevydařený film. Šli bychom na kus řeči k Horstu Bienkovi; během deseti minut by Tě za Tvé německé "Tagträume" nejméně šestkrát urazil, vyčetl by Ti (a mnohým z vás) literární a intelektuální provinencialismus - a já bych to Horstovi desítkrát v přesně odměřených dávkách jedu a v přesvědčivých poukazech na citáty a díla současné západoněmecké literatury vrátil. Po druhé flašce bysme se ale zase nějak usmířili. Šel bys se mnou na zasedání Akademie a slyšel na vlastní uši, s jakou rozkoší se hádáme o nové texty členů. Mohl bych Tě vzít jako němehe posluchače do komise, která uděluje bavorské literární ceny, ale nesměl bys na veřejnosti o slyšeném a viděném ani ceknout. Kdybys chtěl do nakladatelství na zasedání, kde se rozhoduje o programu na jaro 1988, vzal bych Tě do auta. Ale to by na Tebe bylo asi moc, poztrácel bys asi poslední iluze o tom, jak se dělá literatura v praxi. Asi by Tě také vyděsilo, že se vehementně zasazují o te, abychom konečně "udělali" i několik překladů z české připuštěné literatury (třeba V. Duška) a z poezie Šimona a Černíka.

Moc rád bych Tě vzal na "Prodanou nevěstu" v druhé mnichovské opeře na Gärtnerplatzu. Abych si ověřil vlastnoručně vyrobenou

hloupost s mou "Prodankou", přesvědčil jsem dr. H. Matiaska, šéfa opery, aby ji tentokrát inscenoval jen v šedých barvách a aby v některých áriích, tak třeba Mařenka-Vašek, Kecal-Jeník, velmi opatrně vyzkoušel můj nový překlad. Tenhle pokusný balónek s "Prodanou nevěstou" v Mnichově skončil skoro fiaskem. Ale, Ludvíku, kdo z vás má doma možnost vyzkoušet si vlastnoručně vyrobený nepodarek? Můj operní překlad "Prodané nevěsty" leží teď na věky uložen na disketě. Kód diskety znám jen já, nikdo se k němu nedostane. Mýlil jsem se.

A zač mě tady mají? Ještě jsem se j i c h nezeptal. Ale z celkové situace, jak ji přehlížím, mám dojem, že jsem se konečně osvobodil ze zakletí do kategorie "spisovatel v exilu" a dosáhl jsem, že mi teď říkají "český spisovatel, který píše německy". S tím se už asi budu muset smířit.

Když mi někdo tvrdí, že jsem český spisovatel, tak se trochu naježím nebo mám podezření, že si mě plete s někým jiným. Řekl a napsal jsem to už v odpovědi na jinou otázku, zopakují tedy ještě jednou: Přátelé! Když jsem nedávno četl Brouskevu knihu, v níž komentuje a zveřejňuje trapné básničky českých básníků (dnes v opozici nebo v exilu) z padesátých let, uvědomil jsem si, jaké jsem to měl vlastně štěstí, že jsem se tehdy do literatury nemohl tlačit, protože s mým původem by mě i mněhý z dnešních disidentů nebo emigrantů do literatury vůbec nepřipustil nebo - kdybych se tam nějakým onylem dostal - vzápětí vyhodil. Nepatřil jsem tehdy ani později nikdy do vaší party, nemám s vašimi literárními poklesky z padesátých let nic společného; tehdy jsem jini a mněhými z vás opovrhoval. Jsem však rád, že jsem mněhé z vás, byť i letmo, poznal ve šťastném jaru roku 1968 a potom v letech 1970 až 1974, kdy jste mě v mém neštěstí podrželi a uvedli mě jako jednoho z prvních autorů do "Edice petlice" - a tím pádem do české literatury. Skutečnost, že mi v Profilu vydali v roce 1968 první román ("Cestu ke hřbitovu"), jsem tehdy chápal spíše jako nonsens. Až vydání "Nanebevstoupení" v "Edici petlici" mě rozviklalo, propadl jsem sentimentalitě a pekrával jsem si představou, že bych přece jen mohl být českým spisovatelem. Ale pořád mě cosi varovalo: "Oto, dej si bacha, nepatříš k nim, do té dvacet let sehrané party, jsi outsider, neznáš jejich pozadí, pravidla jejich hry, jejich minulé a současné podrazy, kamarádšofty a vztahy."

Když jsem kdysi v roce 1972 četl u Klímy z "Nanebevstoupení",

měl jsem pocit (nikdy nezapomenu ty překrásné a dobré játrové knedlíčky z kuchyně paní Klímové!), že jsem se ocitl v nesprávný čas na nesprávném a na zcela cizím místě, i když, to přiznám, mě atmosféra Klímova bytu zahřála. Když mi, Ludvíku, píšeš, že si myslíš, že jsem p o ř á d český spisovatel, tak mě to sice trochu hřeje, zároveň jsem bezradný. Tu čest, kterou mi prokazuješ, bych rád odmítl, leč nemohu.

Pane Filipe, máte hodně nepřátel?

Jako odpověď by se asi hodily vznešené kecy, že si vážím i svých nepřátel. Behudík - opak je pravda. Své nepřátele živelně, vášnivě a na život a na smrt nenávidím. Doufám, že mi to oplácejí.

V kterém období svého života jste si zatím připadal a vedl nejsuverénněji?

Od 1. ledna do 21. srpna 1968, kdy jsem dělal lektora v nakladatelství "Profil" v Ostravě a žil nadějí. Potom až od roku 1977, kdy jsem tady zapustil kořeny.

Kdybyste měl tu moc obživnout některého mrtvého, kde by to byl?

Moje polská babička, Marie Mikolajczyková.

Jste spokojen s tím, jak se Vám vyvedly Vaše děti?

A jak jsem spokojen! Představuji si, co by z mých dětí bylo, kdyby mě v roce 1974 nevypoklonkovali z Československa. Syn Pavel by dnes byl asi pomocným dělníkem nebo závozníkem, dcera Hanka v nejlepším případě prodavačkou v samoobsluze. A já (jako táta) bych se do konce života musel dívat, jak jsem jim - i s předky - zpacal život. Dnes je syn doktorem vysokých matematických věd na univerzitě v Mnichově, dcera Hana dodělává na univerzitě v Berkeley americký doktorát (německý už má) v oboru "lingvistika-computeristika" a pracuje současně jako vědecká asistentka "boha" moderní lingvistiky na univerzitě v Berkeley. Moje milované děvče se nám do Evropy už asi nevrátí. Jen jedna věc mě mrzí: děti jsou samá věda, jaksi zapomněli žít - a já nejsem ještě dědečkem. V mém věku by mi to už slušelo. Však jsem Pavlovi i Hance řekl: "Udělal

jsem pro vás všechno, co jsem mohl. Ale dědečkem se sám udělat nemohu."

Jste jedním z mála, o kom se nešíří drby z oblasti milostných avantýr. Znamená to: a) že si své soukromí přísně strážíte, b) že nemáte avantýry?

Za a) soukromí si přísně strážím, za b) žádné avantýry nepěstuji. A řeknu Vám taky proč: Můj otec byl ateista a svobodný zednář. Když jsem se narodil, tak mě naši samozřejmě nepokřtili, ale táta mi zajistil místo v "lóži". Když jsem se zamiloval do Marie a chtěl jsem si ji vzít, zeptala se mě její maminka: "A jste vůbec pokřtěn?" Nebyl jsem. Z lásky k ženě jsem se tedy nechal tajně v Maštově u Podbořan katolicky pokřtít a vstoupil do lůna Církve svaté, s níž mám dnes jistě větší a závažnější "trable" než Eva Kantůrková s knězem Zvěřinou. Manželka je i mou kmotrou. Potom jsme měli i katolický sňatek. To bylo před vánocemi roku 1952, kdy jsem pracoval v redakci Mladé fronty jako "sporták" odpovědný za popularizaci hry národů Sovětského svazu zvané "gorodky". Ještě dnes se třesu strachy, když pomyslím, jak by se mnou zatočil můj tehdejší šéf Miroslav Hladký nebo předseda svazu mládeže, nynější emigrant Zdeněk Hejzlar, kdyby se dozvěděli, že svazák Ota Filip se nechává tajně křtít a žení se v kostele. Když jsem manželce sliboval nejprve na Národním výboru v Nepomyšli a potom před oltářem maštovského kostela věrnost až do smrti, uvědomil jsem si, že neříkám cosi jen tak do větru. Myslel jsem to doopravdy vážně.

Jak byste charakterizoval svou povahu? Co Vám na Vás nejvíc vadí, co se Vám na Vás nejvíc líbí?

Jsem příliš impulzivní a velký "nervák" - a to mi vadí nejvíce. A co se mi na mě nejvíce líbí? Ještě jsem o tom neuvažoval, ale asi nic.

Co teď čtete?

Připravuji se na rešerše "story" o falešném ruském carovi Alexeji v New Yorku, čtu tedy paměti té podvodnice Anastázie, která se vydávala za carovu dceru, dále ruské vydání knihy anglického novináře Wiltona "Poslednyje dni Romanovych" a N.A. Sokolovovu

dokumentaci, která vyšla ještě v "Bílém Rusku" v roce 1921: "Ubijstvo carskoj semji".

Viděl jste v posledních týdnech nějaké pěkné divadlo?
Film?

Neviděl jsem v poslední době žádné dobré divadlo, viděl jsem však špatné divadlo: A. Millerovu teatrální představu o tom, jak žijí disidenti v Praze a jak by se měl chovat Američan, který se mezi ně jakýmsi nedopatřením dostane. Miller si zřejmě zvolil dva typy disidentů: Pavel Kohout a Václav Havel, k nim připsal disidentku-sexbombu. To, co z Kohouta a z Havla udělal, by oba mohli zažalovat u soudu, kdyby použil pravá jména. Ale viděl jsem včera překrásný film. Můj přítel Horst Bienek napsal nedávno novelu o sedmi starých šlechticích, které prožívají konec války na zámku Kynžvart. Teď je z toho film; byl jsem včera na předpremiéře a jsem nadšen! Však jsme to s Bienkem hned oslavili skvělým obědem. Horst byl tak dojat, že se konečně rozhoupal a koupil si stejný computer jaký mám já. V pondělí, až mu computer firma přiveze a bude muset vypsát šek, tak jistě z úspěšné předpremiéry filmu vystřízliví...

Jakou hudbu máte rád?

Komerní: Haydna, Schuberta, Martinů, Janáčka, nikdy ne Mozarta. A samozřejmě Wagnera, ale jen předehru k "Tannhäuserovi" a první akt opery: V hoře Venušině se po sobě válejí nazí hříšníci, chlípí Germáni a rozděvácené Germánky, a krásně přitom zpívají. Když dávají "Tannhäusera", jdu vždy do opery, ale jen na předehru a na první obraz. A mám rád hudbu ze západního pobřeží USA, ty táhlé dojíky, balady o zhrzených láskách, o dávno minulých časech, o San Francisku, kam se chci vždy vracet, a o tom, jak jeden chlápek plachtil a už nikdy nechtěl zpět na pevninu.

Čím léčíte své deprese?

Proč bych si měl deprese léčit? Já si je někdy pěstuji! Jsem z tvůrčího hlediska produktivní.

Chcete být ve svém příštím životě zase muž, nebo žena?

Po zkušenostech s prvním životem se mi znovu žít - ať muž nebo jako žena - už nechce. Před zrozením jsem existoval ve stavu absolutní blaženosti, ještě dnes si na to často rád vzpomenu. V tom blaženém stavu neexistence jsem asi zhřešil nebo nějakým způsobem urazil Pána Boha. Za trest mě tedy vykopl do života, na tuhle planetu, zřejmě ústřední věznici naší mléčné dráhy, a zahřímal:

"Filipe, máš to na doživotí!"

Až si tady trest odpykám, vrátím se tam, odkud jsem přišel. A když už tam budu, tak si tentokráte dám bacha, aby mě Všemohoucí zase neposlal na Zem odsedět si druhý doživotní trest.

Jeden mi stačí.

© Lenka Procházková, Praha, Ota Filip, Mnichov, 1987

Zdena S A L I V A R O V Á :

/dva dopisy z připravovaného románu v dopisech/

Motto:

A víš například, že dávno před námi se v Americe vydávaly knihy doma zkonfiskované? 1893 vyšel v Omaze Lešetínský kovář Svatopluka Čecha, který vydal Pokrok Západu dle vydání v Čechách rakouskou vládou zabaveného.

Z článku v kalendáři Amerikán

West Point L.P. 1886

Drahá sestro,

již jsem ti tolik let nenapsala, ani nevím, ze kterého konce začít. Dnes, když už jsme tu usídlení ve West Pointu a máme nad hlavou vlastní střechu, ne už drnovou chatrč z kůlů, kam přelelo a padala všecka nepohoda, když už máme i jídla dost, vzpomíná se na tu bídu a útrapy dřívější mnohem líp. Jako když se z teplé světnice díváš ven do nepohody, kde se čertí s ďábly žení. Sem přišli jsme pěšky z Racine, neb říkali nám, že tady je lepší půda, ale krajina byla pustá, přes řeku nebylo mostu, museli jsme se dáti převézt po lodici. Na nejbližší železniční stanici jsme museli 85 mil volskými potahy, abychom se dostali na trh ve Fremontu. Josef té pustiny zakoupil na osmdesát akrů, \$ 0,70 za jeden, z peněz vydělaných na stavbě v Lucky Hill a bydleli jsme v obydlí vykopaném ve stráni. Jáma čtyři stopy hluboká, přes ní se položilo několik trámů, přes ty několik prken, a vše pokryto drnem místo střechy. Pak se muselo dát prolomit pár akrů panenské prerie, kterou jsme osázeli kornou. To stálo pět dollarů, na více jsme už neměli. Měli jsme nouzi o palivo a neměli jsme povozu. Ten první rok byl nejkrušnější. Než se urodilo, sbírali jsme slunečnice a co nám boží příroda vydala. Na druhý rok už to bylo lepší, přistěhovělo se více osadníků a jeden druhému vypomáhal, kde bylo potřeba. Ještě jsme hodně strádali, nebylo soli, cukru ani pepře, chleba se peklo ze všeho jenom ze pšeničné mouky, káva z praže-

ného obilí. Se sousedy jsme se navštěvovali a si nabízeli, co kdo měl nejlepšího, ač jeden druhému mohli jsme si konkurovat jedině bídou. Ráda však na ty časy vzpomínám, nikdo ne-naříkal, každý se těšil, že příští úroda bude bohatší, by i drůběž, hovězí dobytek a prasata, a každý si nadělá něco zá-sob. Urodilo se a přišly kobyly nebo povodeň nebo prachová bouře, ale rok za rokem vše se zlepšovalo. Dnes máme školu a kostel i hospodu a kapelu. Ráda si vzpomínám na naši vesnici a kostel, první přijímání a husy na návsi, to vše vzala jsem s sebou v duši, ale nechce se mi vzpomínatí té bídy a ponižo-vání. Moje vzpomínky jsou jako raneček, kam jsem si uložil a jen to nejpěknější. A tak mě někdy srdce bolí, když vidím, jak přicházejí noví osadníci ne proto, že touží po občanské a náboženské svobodě, za kterou platití nám bylo strádáním a útrapami, ale jen po levných a úrodných pozemcích se shánějí a nejeden ve své touze státi se bohatším o život přichází v odvážných výpravách do zlatých dolů kalifornských. Jsou však našinci, že národ pyšnití se jimi může. Děti naše dostaly se do škol a řeč zdejší ovládly. Jelínkovic Frank nominován byl okresním pokladníkem a mladý Neděla zvolen okresním úředníkem ve státu, ač teprve dvaadvacet roků je stár. Mohli by se takového úspěchu dodělati v malé vesničce naší, odkud jejich rodičové vzešli?

Pozdravuju Tě nastokrát, drahá sestro, a jenom lituji, že tak veliká vzdálenost nás od sebe dělí.

Tvá milující sestra Alžběta

x

Torontovičky nad Ontárijkou

L.P. 1986

Čau ségra,

tak jsem konečně udělala ten řidičák. Vona mi nechtěla do-volit, abych jezdila na českej, že kdyby se něco stalo, že je lepší mít kanadskej a udělat si zkoušky, abych se naučila, jak se tady správně jezdí. Copak jsem malá? Tady se jezdí úplně stejně jako v Česku, tak co bych se měla biflovat něja-ký předpisy, viď? U teorie jsem prolítla, protože jsem ne-ro-zuměla nějaký výrazy, ale napodruhý jsem to udělala. Horší to

bylo z jízdy. Zkoušel mě takovej strejda, já se na něj smála, ale on se tvařil úředně. Něco mi řek, abych udělala, a já mu nerozuměla, tak jsem zacouvala a von chtěl, abych odbočila vpravo. Při tom couvání jsem zastavila provoz, tak mě řek, abych to zkusila ještě jednou. Tak jsem zacouvala ještě jednou a on začal řvát stop, stop! Von myslel, abych zkusila ještě jednou tu zkoušku. Že bych si měla vzít pár lekcí a přijít znovu za měsíc. Tak jsem tam šla zas, ale s tím jejím hadrem se mi nepodařilo zaparkovat v jednosměrce. Je to dlouhý jak koráb a já se nemohla dostat mezi druhý auto. Tak mě zas vyhodil. Potřetí jsem šla jinak, no a konečně mám teda Karolín-~~skéj~~ řidičák. Skoro mě zas vyhodil, protože já nejsem zvyklá na automatiku a tak furt lovím levou nohou spojku a když jsem musela náhle zabrzdit, šlápla jsem na brzdu oběma nohama. Ten letěl dopředu, málem si udělal bouli o sklo. To byla psina. Tak teď jezdím. Vona mě posílá na poštu a někdy si auto vezmu sama a jedu si kam chci. Dala mi jedny klíčky, ale nezapomněla mi zdůraznit, že to auto mám používat jen v případech nutností, protože už dlouho nevydrží. Já s tím vzala kluky ke Karolíně na chatu, ale došel nám benzín, protože vona nenatankovala dost. Tak jsme se museli skládat po pětnících. To byla psina. Kolem nás přesvištěli nějaký kluci a holky a mávali na nás a my jsme je dohnali a předjeli a pak zas oni nás a já to šlapala, ale oni měli lepší fáro, tak nás zase předjeli a dělali na nás dlouhej nos. Mě to naštvale, šlápla jsem do toho ještě víc a už jsem byla v nich. A oni zase v někom jinym, prostě dohromady nás tam bylo nabouranejch pět aut. Tak jsem jí to musela říct. No ta vyváděla. Hlavně proto, že jsem auto použila k neobchodním účelům. A že prej jí zvýšej pojistku a že jestli mi prokážou, že to byla moje vina, že bude muset její pojišťovna tu škodu zaplatit. No tak ať jí zaplatí, ne? Od toho je pojišťovna. Ta škoda byla veliká a vona, jestli je to pravda, musela prej dopláct asi sedem stovek. Že prej mi je strhne z platu. Není to sprostý? Kdyby ta její rachotina za něco stála, nemuselo k tý bouračce vůbec dojít. Já bych jim ujela a bylo by po ptákách. Rozmáčkla jsem celej předek a jedny dveře se vytrhly, jak to šmejklo do strany a byl tam strom. Odtáhli to na hřbitov. Kdyby se tohle nestalo, tak se nikdy nerozhoupe koupit si nový. Měla by mně poděkovat. Mně stejně bylo trapně před těma klukama a Karoline, že jedu s takovou

rachotinou. Karoline má Toyotu od táty a jezdí si kam chce a kdy chce. Já abych se pořád prosila a když jsem si to vzala bez dovolení, vždycky byly scény. Teď má jiný auto, takový vo-
ježděný za pár šupů. To je hrozný. Takovejch je tu nádhernejch
novejch aut a vona si koupí zase jinou rachotinu z roku ráz
dva. Klíčky mi už nedala, ale já je najdu. V sobotu a v neděli
s tím stejně nejezdí, to chodí do práce pěšky, prej kvůli zdra-
ví. Vrací se v noci, tak to ani nepozná, viď? Já ti řeknu, sé-
gra, že mě to už nebaví. Když někam jdu, hned se ptá s kým jdu
a kam, copak já vím, kam? A s kým skončím? My improvizujeme,
viď? A hlavně mi furt opakuje, že nejsem ani jeden večer doma.
To mám sedět a koukat se na ni? Ani si s ní nemám o čem poví-
dat. Když se začne mluvit, hned mě kritizuje a napomíná, to
teda, ať je naše máma jaká chce, tohle si nedovolovala. Já mám
přece právo na svý soukromí, tak mně nemá co napomínat, že se
mám učit a číst ty její pitomý knihy. Já si můžu dělat co chci,
viď? Už mi není devět. Nejradši bych si najala nějakou hezkejši
bytěček a odstěhovala se. Ale copak na to mám? Tady jsou byty
děsně drahý, teda ty slušný, a do žádný špeluňky já bych ne-
šla. Ten byt, co s ní v něm bydlím, není nic extra a stojí to
peněz jak želez. Já, když bych se stěhovala, tak chci barák s
bazénem uvnitř i venku, sauničku, tenisový kurty a portýra.
Karoline říká, že domy bez portýra jsou vizitka chudoby. A ta-
ky kvůli bezpečí, viď, aby mě tam někdo nezmermomocnil, chachá!
Já bych fakt chtěla žít sama. Teda sama ne, však víš, ale aby
mě furt někdo nekontroloval, s kým se stýkám. To je moje soukro-
má věc. Jí se nelíběj moji přátelé. Říká, že ti znormalizovaní
Češi nejsou společnost, kterou by si ona vybrala. Pan Vomáčka
je náhodou fajn. Říká, že si nemám nechat omezovat svou svobo-
du. Že jsem tady ve svobodný zemi a že jí není vůbec nic do to-
ho, co dělám. On do toho všeho vidí líp než já, protože je tu
dlouho a říká, že vona ten podnik špatně vede, protože kdyby
ho vedla dobře, vypadalo by to jinak. Už mně dávno mohla kou-
pit Toyotu a nemusela bych u ní dřít. Karoline má všecko. No,
příbuzný si holt nevybíráme, ty jsou daný. Když jsem sem letě-
la, tak jsem si to představovala, jak si tu žije, jak má plno
zaměstnanců a dům a bazén a všecko. Kdybych to byla věděla,
já bych neutíkala. Máma, ať je jaká chce, nám vždycky všecko
zařídila a vyběhala. I tu Jugošku každěj rok. A vona je moje
teta a nezařídí pro mě nic. Vždycky říká: "Ivanko, dostaneš

jenom to, co si zasloužíš." A eště mi vyčítá, že mi poskytla zaměstnání. Že prej, kdybych to zkusila jinde, že bych viděla ty podmínky, jestli bych prej vůbec něco našla, bez kvalifikace, s mou angličtinou, když je taková nezaměstnanost a už to jede. Jak vona začínala, jak ji nevzali ani na balení balíčků u Simpsona, protože neměla Canadian Experience. A že já jsem přišla, hned jsem měla kde bydlet, šaty, boty, to nezapomněla připomenout, a džob. Na ten se jediné můžu vykašlat. Až se mi něco nachomejtne, stejně jí dám ádyjé. Stejně mě to tam nebaví. Číst korektury a tak. Proč ty knihy furt vydává, to ví pámbů. To je, ségra, taková votrava to číst, neumíš si představit. Básničky vod nějakýho Blatníka a paměti starejch dědků, kecy. Kdo to čte, řekni mi. Pan Vomáčka říkal, že by měla dělat úplně jiný věci jako Jih proti severu a Věčná Ambra a pro děti Broučci, to prej je hezký. Když jsem jí to navrhla, tak zase hned vylítla, že ať si to pan Vomáčka přiveze z Česka, když tam jezdí, její nakladatelství tady prej není vod toho. Tak jak jí mám rozumět. Kdykoliv jí navrhnou nějakou šepšováku, tak se rozčílí. Už se nebudu namáhat. Jako s tím autem. U Vomáčků všichni jen kroutili hlavou. Oni si vždycky kupovali všecko hned nový a ne z nějaký druhý ruky a jak se jim to vyplatilo. U nich je to vůbec strašně pěkný. Mají taky mycák na nádobí, to se tam prdne a už se o to nemusíš starat. A pračku a sušičku hned vedle kuchyně, my musíme jezdit s prádlem do podzemí a házet tam pětadvacetníky. Kdoví kdo tam pral svou špínu před náma, víš? V baráku jsem naštěstí ještě neviděla žádný černochoy nebo rákosníky. Ne, že bych byla rasistka, ale já je prostě nesnáším, já za to nemůžu. Tak jsem ráda, že tu žádný nebydlejí. Já bych už v tý prádelně po nich nemohla prát. Musím ti říct, ségra, že jsem v nějaký depresí. Odejít od ní nemůžu a s ní je to taky bíbý. Tak nevím, co budu dělat. Nejrači bych se odstěhovala do nějaký jiný země.

Tak čau, ségra

Liz

/Kam bych došla, kdybych
si tady říkala Alžběta,
víš?/

186

Jan Novák :

DALŠÍ NÁDRAŽNÍ MĚSTO /3 000 000 OBYV./

Amerika byla jediným hazardem, jaký hloubavá kulakova dcera a matka dvou stále obtížnějších nezletilců v životě podstoupila. Vsadila svou rodinu a šedesát dolarů v kabelce na zemi, která jí slibovala nejlepší poměr sázek na nový start, a nikdy se neohlédla zpátky.

Přistáli na Kennedyho letišti, adrenalin rozpumpovaný, únava zapomenuta, a všech se jich zmocnil hryzavý břichabolný pocit - tady budou navždycky doma. Američan si připadal jako vykastrovaná, křídél zbavená moucha, když sestupoval v čele své zaražené rodiny po pojízdných schodech na vzorně pevný povrch Nového světa. Betonovou rozlohu před ním zalévalo chladné světlo. Dusný vlhký vítr je vmetl do strohých hal letištní budovy. Vloukali se dovnitř, houf opatrnických, posvátnou hrůzou ochromených prefabrikovaných Američanů. Eskalátor je svezl dolů k dopravníku zavazadel. Letištní budova byla prototypem internacionální monokultury - samý kov a sklo a umělá hmota v pastelových barvách.

Sotvaže hloubavá dáma v elegantním smetanově bílém kostýmu vyhraženému původně pro sváteční dny a rozvodové porady vstoupila do letištní haly, okamžitě postřehla, že jejich oblečení je beznadějně zastaralé. Její rodina právě vystoupila ze stroje času, neboť během přemístění z okresního města ve staré vlasti do New Yorku překročili vzdálenost několika desetiletí. Přeskočili od dvou světly řízených křižovatek v domovském městě k bezpočtu červených a zelených světel řízených koordinovaných elektrodami a zařízených dopravním inženýrstvím, novým odvětvím veřejné správy, které bude brzy udávat tempo celé planetě. Tlačit moped do každé levé zatáčky, to by tady neprošlo nikomu. Hospodářské náčiní užívané denně v její rodné vesnici nebo černý rozlámáný kočár pro dvojspřeží stojící dosud zbytečný a zapomenutý v zapleveleném koutě družstevního statku, který druhdy patřil jejímu otci, by tady jako starožitnosti vynesly tisíce dolarů. Základní melodií jejich života už nebude dotvářet šepot mírného ranního větru povívajícího listy třešní. Od nynějška to bude melancholické vytí vzdálené sirény, hřmot namáhaného lisu popelářského vozu, skřípění čtyřdílných otáčecích dveří, pípání elektronického budíku, duté rachocení naziemního vlaku projíždějící-

cího jim nad hlavou u kotníků mrakodrapového pozadí.

Děti - zvláště to mladší, ještě pořád andílka - fascinovali v letištní hale ze všeho nejvíc černoši. Cívěli na Američany tmavé pleti kolem sebe a nad rychlostí stroje, z něhož právě vystoupili, je ani nenapadlo se pozastavit. Černochoy dosud pořádně neviděly, nanejvýš v kině nebo na fotografiích, a neměly tušení, jak širokou škálu barev pleti tahle rasa pokrývá. Bankéřova dcera slyšela, že černoši mají růžové dlaně. To sedělo. Zírala na všechny ty čokoládové a ebenové a uhlové a smolné a okrové lidi a jejich fantastické vlasy: černé, rovné a lesklé jako vlasy cikánů v okresním městě, nebo zas kudrnaté, kulovité frizúry podobné pampeliškám. Taky se jinak pohybovali. Houpali se v bocích s přehnanou elegancí, a jak se zdálo, usmívali se mnohem nenuceněji než podmračení uspěchaní běloši kolem nich. Dva černí mladenci vláčeli společně halou plnou kufrů a ranců kolosální rádio, z něhož řvala pulsující muzika. Jeden měl červené kalhoty a klobouk s dlouhými pštosími péry, druhý měl ve své obrovité kouli kudrnatých vlasů zapíchnutý nepatrně žlutý hřeben z umělé hmoty. Letištní halou spíše tančili než kráčeli. Mladá žena čokoládové pleti v levandulové tunice a stejnobarevném turbanu, rty nalíčené ohnivě rudou rtěnkou, sladila svou klouzavou chůzí s rytmem rádia, když jí ti mladíci míjeli, a obdařila oba oslňujícím úsměvem. Pozorovala tu trojici, jak kolem nich plyne jako dokonalé verše, a rychle přišla na to, že černoši jsou poezií Ameriky. A bankéřova dcera, z celé rodiny dosud nejméně zatížená zábranami, zatoužila sáhnout si na jejich temnou kůži. Chtělo se jí natáhnout ruku a pohladit ty černé pampeliškové vlasy, pocítit, jaké jsou na omak. Rozhodla se, že to zjistí, a začala se rozhlížet po malých dětech, protože na ty může sahat docela samozřejmě. Prostě se jednoho dotkne a bude mít jednou provždy jasno. Jako by teprve v okamžiku, kdy pozná, jak se tihle vzrušující divní lidé jeví jejímu hmatovému smyslu, mohla dojít bezpečí, opěrného bodu, souladu s tímhle neznámým světem, domova. Ale žádné děti na letišti nebyly a bankéřova dcera si na uskutečnění svého hmatového spojení s Amerikou musela ještě čtyřicet hodin počkat. Za ten den a noc se mělo přihodit mnoho věcí.

Nejprve se na letišti materializoval nahrbený byrokrat z Amerického fondu pro uprchlíky z malé zemičky v břiše Evropy - instituce ustanovené americkým Kongresem krátce poté, co

tupý důstojník Rudé armády s tupou držkou postavil vedle oslnivě bílého jeepu v postranní ulici u bytovek rafinérie dva tanky. Měl na sobě pomuchlané šaty, šedou kravatu a brýle na tlusté, okamžitě zapomenutelné tváři, a přecem za ně učinil několik ďalekosáhlých rozhodnutí stran jejich nového života. Noc stráví na Manhattanu - ubytování je zajištěno - a na druhý den odpoledne nastoupí do autobusu, který je odveze do vnitrozemí, kde nový začátek nebude tak drsný. V Chicagu žije velké množství krajanů z jejich malé zemičky, kteří bankéřově rodině pomohou se usadit, najít práci, najmout zařízený byt, co bude zapotřebí. Abychom byli přesní, byrokrat řekl, že krajané jím NEPOCHYBNĚ pomohou začít v Americe. Prozatím mohou bydlet v hotelu v centru města na vládní půjčku. Jeden rok a jeden den SE NEUSEJÍ STARAT O NIC NA SVĚTĚ, neboť dřív účet strýčka Sama za letenky, ubytování v hotelu a zítřejší cestu do vnitrozemí splatný nebude. Podal bankéři dvě fotokopie městských map, na nichž byly jejich hotely na Manhattanu a v Chicagu červeně zakroužkovány, a lístky na zítřejší autobus. Naplánoval všechno do detailu, aby si nad nimi mohl co nejrychleji umýt ruce.

Zjistili, že ubytování, které jím na Manhattanu zjednal byrokrat, je pěkně zaplivaný zapadáč v kaňonu mnohaposchodových bloků. Ve vestibulu chyběly v podlaze dlaždice. Stěny na chodbách dekorovaly fleky po vodě. Ze stropů oprýskávala malba. V třaslavém výtahu, který je vyvezl do třináctého patra označeného jako čtrnáctá zastávka, byla většina žároviček udávajících jednotlivá poschodí vypálená, takže ten zázrak techniky skákal nahoru po čtyřech patrech najednou, za přespání v pokoji, kde se gigantická bedna klimatizace vedle omláceného hůlkovitého nábytku neurčitých moderních tvarů vyjímala jako obr mezi trpaslíky, platili čtyřicet amerických dolarů. Celá situace zaváněla úplatky. Ale tahle věcná myšlenka bankéře nežrala. Takže byrokrat jede na provize. Takže žádný systém nefunguje, jak by měl. Takže co? Tohle je Amerika a je na čase stát se pragmatikem. Brát věci jako Američan.

Rodina podnikla rychlý hon na nejopovážlivější šváby a odebrala se do postele. Bankéřova žena a jeho děti usnuly na podezřelých prostěradlech, sotvaže zhasl světla. Tato okamžitá abdikace vědomí byla ochranným opatřením, mobilizujícím všechny regenerativní síly, jaké rozkotaná psýcha mohla na-

shromáždit. Kdyby tak on měl tohle štěstí. V ústech měl jako v polepšovně. Na obzoru byla bezesná noc. Dvě pívka nebo cigareta by to spravily. Ležel na posteli, házel sebou a převracel se, snažil se nemyslet na vysoký, porosený půllitr napěněného ledově chladného piva. V sousedním pokoji, za tenkou sádrovou příčkou, začala divoce vrzat postel a vzdechy a hekání začaly dorážet do jeho uší jako prudké vlnobití. Trvalo to celou hodinu. Ležel celý napjatý strachy, aby se dcerka neprobudila a neslyšela to. Co se to tam vůbec dělo? Používali snad jednu z těch záhadných, hrozivě vyhlížejících domácích pomůcek, které viděl ve výkladní skříní pornoobchodu dole na ulici? Naštěstí ten rámus nikoho jiného nevbudil, ale byl si jistý, že jejich sny se tomu hekání přizpůsobily. Představa, že se sny jeho andílka točí kolem těch nestydatých zvířecích zvuků, to bylo pro bankéře příliš. Opatrně vstal a vylovil manželce - své klidně spící manželce - z plastické kabelky šustivou desetidolarovku.

Dole musel přerušit křiklounský souboj, aby na svou bankovku dostal drobné a mohl si koupit balíček luckystrikes. Mrtvičnatý hotelový recepční se hádal s mladou ženou, předvádějící své nádherné tělo v přiléhavém tričku tělové barvy, vysokých stříbrných podpatcích a leopardí minisukni. Bankéř je chvíli pozoroval a potom se přesunul do opuštěného hotelového baru na holbu vodnatého, přechlazeného, syntetického piva. Přivedlo jeho tělo k sobě, uvolnilo sladkou únavu zadržovanou v jeho napjatých zádech. Teď byl hotov prospat cokoli. Prokubal se zpátky nahoru v poskakující zdviži. Přivítalo ho ohlušující, božské ticho panující po celém poschodí. Divoká vášně v sousedním pokoji se vybouřila.

Když se opět probрал, cloumala mu manželka levým ramenem. Nic neříkala, jenom jí divoce lomcovala. Přes tenkou stěnu útočily na jeho rodinu výkřiky, steny, úpění a jekot dvakrát tak hlasitě jako ty, co slyšel večer. Děti se chichotaly, ale jejich smích zněl strojeně a ustrašeně. Bylo to opravdu děsivé. Bankéř vstal a zaklepal na stěnu šoustacího pokoje. Nemělo to žádný účinek. Taky s tím nepočítal. Přesto ještě na sádrovou příčku zabašil. Šoustací stroj šlapal dál. Pokrčil na svou popuzenou ženu rameny, mrknul na své rozhiňané potomky a zapnul televizi, aby odvedl jejich pozornost jinam. Scéna, jež se rozběskla na obrazovce, hřřila pouťovými barvami -

divokými červeněmi a zeleněmi a indigy a psychedelickými nachy - které se slévaly jako olejnatý kal, ale rázem proměnily hotelový pokoj v chrám, kde sbor seriózních purpurových tváří s oči-vidným zaujetím zpíval staré smutné spirituály. Šoustací stroj za příčkou okamžitě přešaltoval do pomalého, transcendentálního rytmu, jako by i tam jebali boha. Hudba byla nicméně příjemná, a tak bankéř pustil zvuk na plné pecky a zapálil si první lucky-strike svého prvního amerického rána.

Jakmile bankéřova žena uviděla balíček cigaret, vrhla se po kabelce a jala se jí horečně prohrabávat. Když se její podezření potvrdilo, mrštila kabelku do manželovy provinilé tváře a zamkla se v němém vzteku do koupelny. Ještě včera měli na uchlácholení tohoto obludného nového světa šedesát dolarů, od chvíle, kdy byl na palubě stroje času stav jejich chrupu podroben zkoušce gumovým plátkem mletého masa podávaným na hliníkovém tácku, neměli v ústech, děti musí šilhat hlady, a ten sprošťák už zase vyhazuje peníze na své zlozvyky. Tohle byl celý její život. Měla sto chutí skočit z okna. Tak mizerně jí nebylo ani v uprchlickém lágru - tady nebyl žádný borový les. Ani to světlo nestálo za řeč. Slabé paprsky pronikající do koupelny k ní přicházely nesčíslněkrát odražený od ponurých mrakodrapů kolem a skomíraly, ledva se procedily přes špinavé koupelno- vé okno. Zavřela oči a nacákala si do obličejové studenou vodu. Cítila se unavenější, než když šla spát.

Všichni měli tenhle pocit. Bylo jim, jako by jejich těla po celou noc krušil drtivý tlak nespočetných pater železa a betonu a zkrvavených televizních obrazovek a šoustacích strojů, jako kdyby odpočívali pod kilometry a kilometry mořské vody, na dně oceánu, který právě přeletěli, a veškerou svou energii vynaložili, aby odolali té vražedné tíže. S námahou vyvlekli svá těla ven.

Ulice, v noci zcela pustá, se teď hemžila lidmi, kteří se jevíli spíš jen jako páry nadměrných loktů. Byli většinou bílí, rozčilení, nerudní, a nevypadali o nic odpočatější než bankéřova rodina. Ráno - chladné, lezavé, zatažené - je napadalo těžkými výfukovými plyny. Světlo venku na ulici bylo jenom nepatrně zdatnější než v koupelně ve třináctém poschodí. A všechny obchody, kam oči dohlédly, prodávaly kožešiny, všechny do jednoho.

Manhattan nabízel toliko politováníhodné kočky norků, se-

šikované za jasně osvětlenými výkladními skříněmi v děsivých temně lesklých řadách nebo sesazených do kožichů. Za skly bezútešně visely chlupaté kožichy stříbrných lišek, kůže medvědů a leopardů a kun a činčil a mývaků a králíků a ovcí, packy a ocasy a zuby hravých vyder, příšerné stíny roztomilých zvířat. Vystavovala se tu nebožka slavná Příroda, nepohřbená, schlíp-lá, připravená na vánoční shon. Za řadami mrtvých rysů a bobrů bylo vidět lidi postávající uvnitř obchodů. Měli vážné pohřební výrazy. Mluvili o penězích.

Vypadalo to, že Manhattan je vlastně jediný hřbitov zvířat. Kodina obešla kolem dokola ten melancholický blok a před hotelem pak přešla na druhou stranu doufajíc tak uniknout skelným zrakům zubaté kmotříčky. Obešli i protější blok. Ale i tam byla jen samá kožešnictví. Desítky, stovky obchodů. Tisíce pocuchaných norků. Řeky vyder. Džungle leopardů - nic než nemovitosti zubaté kmotříčky, sahající do dvaceti pater v chladném provlhlém vzduchu. Pokud mohli posoudit, všechny skladové prostory nad krámy, celý deprimující objem Manhattanu byl plný pozůstatků přírody. Tohle že byl ten báječný Manhattan? Ano! Ano, to byl MANHATTAN. To byla AMERIKA! Ale kde jsou divadla? Diamanty? Bláznivé zábavy? Kina? Wall Street, Socha Svobody, Broadway, Harlem? Fort Knox? Kde jsou Beach Boys a astronauti? Kde jsou bílé jeepy a bílé obleky? Kam se krucí poděla Amerika? Unevená, vystrašená, hluboce sklíčená rodina musela svůj průzkum manhattanského mauzolea rázně přerušit. Byl nejvyšší čas najít autobusové nádraží. Na dvě hodiny zmizeli v podzemí. New York měl pod svými kožešinami vyloženými kryptami ještě jeden šuplík horrorů.

Jak si tak prohlíželi davy lidí na autobusovém nádraží - - tady vládla jiná teplotura, méně loktů, více očí, více uší, snad i víc úsměvů - narazila bankéřova manželka na známé tváře: Hezká štíhlá žena stále v okázalém letním klobouku, její podseditý manžel s mohutným knírem a jejich vyjukané batole s nimi včera vystupovali ze stroje času.

Ukázalo se, že tihle spolupřistěhovalci jedou také na západ, stejným autobusem jako bankéřova rodina. Mladá žena byla velice přátelská a bankéřova rodina o nich brzy znala první poslední. Tihle imigranti měli tetu v Toledo ve státě Ohio - v tom Toledo v Ohu, kde se s tak úžasnou precizností vyráběly ódy, sny, lásky

na první pohled! - která je čekala s otevřenou náručí. Mluvíli s ní po telefonu a ona chtěla, aby přiletěli, protože se nemůže dočkat, až je uvidí. Američani jsou takoví šíleně rozhovazační miláčci - ale proč vyhazovat peníze za letenky, když je autobus doveze do Toleda a jejich nového domova zrovna tak spolehlivě? Teta má pro ně byt v suterénu svého domu a podle všeho obrovský. Navíc plně zařízený. A ráno viděli Sochu Svobody, která je prostě senzáční, i když všechno zas takové není, jak se povídá. Škoda že neměli na prohlídku New Yorku víc času, ještě aspoň den dva. Manhattan je fascinující. Něco takového se nenajde na celé zeměkouli. Prostě senzace. A jak je vzdušný, jak je plný hudby a světla a šťastných lidí. Z těch vysokých baráků má závrať. Ale lidé jsou hrozně roztomilí. Domy jsou taky roztomilé. Výkladní skříně jsou nebité a prostě senzační. Socha Svobody byla taky moc hezká, jak před ní pořád rostla a rostla, jak se k ní loď kodrcavě přibližovala - - no fakt, nebýt toho fascinujícího pohledu, určitě by dostala mořskou nemoc - až vás to prostě zmohlo. Pohled na vzdálené mrakodrapy z vyhlídkové galérie v Soše Svobody není zrovna takový, jak o něm lidé básní, to teda ne - šplháte celou věčnost po špinavých kovových schodech a přitom do vás strká a štouchá rozjívená smečka školáků, která se svým učitelům vymkla z rukou, pak máte dvě vteřiny, abyste vyjklí nemytým okýnkem na to rozkošné pancrama Manhattanu za vodou, a už vás zase ženou pryč, aby se mohli mrknout další, no je to fakt zázrak, že z těch rozviklených schodů nikdo neslít, když do vás tak neurvale strkají, a nezlámal si vaz - a kolik to stálo, to se ani neptejte. Ale stejně to byla symbolická chvíle, noví přistěhovalci se zdraví s majestátní sochou, která už řekla svoje. Ahoj na uvítanou tolika jiným, a všechny ty řečičky, ale i tak je to naprostá senzace.

Mladá dáma mluvila a mluvila, chovala na klíně děcko, aby je uspala, a bankéřova rodina se pomalu uklidňovala. Toledští utečenci přísahali, že neviděli během svého v. letu jedinou kožešinu. Buďte lhali, anebo bankéř a jeho svěřenci zpanikařili příliš brzy. Možná že všechny ty nemovitosti zubaté kmotříčky byly jen náhodným zkreslením. Možná že se na ně ještě usměje blahobyť, naznačený ostatně i těmi morbidními obchody v okolí jejich zaplivaného hotelu a stvrzený leskem obyčejného staniště autobusů - vypadalo spíš jako letitě než jako kteréko-

lí autobusové nádraží, jaké dosud viděli. Možná že přece jen není všecko ztraceno. Možná.

Zatímco se bákéř a jeho žena dycentivě podrobovali jenné masáži žvanivé Toledanky, druzí dva Chicagané se potichu vytratili. Dcera začala běhat v protisměru po eskalátoru a jen s námahou se udržovala na jednom místě a její bratr stál pod schodištěm a pozoroval ji. Byla to nuda. Schody se uváděly do pohybu fotobuňkou, což bylo úžasné, ale mladý muž byl natolik bystrý, aby pochopil, že všechna tahle báječně fungující technika se velice rychle může stát fádni. V jediném dni viděl pohádkové elektrické kytary, lesklé parabolické antény, luxusní šestimetrové bouráky, obří letadla, gigantické zemní stroje, ministurní kalkulačky a titěrná tranzistorová rádia. Dimenze fantazie se ze všech těch zázračných, složitých, zbytečných vynálezů rychle stírala.

Po pravdě řečeno, žádná nová americká technika nemohla jaktěživo přetrumfnout ono odpoledne na školním hřišti, když se mu podařilo natáhnout plátek drahocenné americké žvýkací gumy na padesát metrů, přes celé fotbalové hřiště. Vytáhl žvýkačku do neuvěřitelně tenkého vlákna a jako sloupy pro tohle lepkaivé vedení rozestavil spolužáky. Všichni stáli a drželi v prstech pavoučí nitku americké šikovnosti, radovali se, jákali a hihňali se, zatímco on ještě pořád žvýkal předními zuby zbývající kousíček a zíral po dlouhé perspektivě prověřující se žvýkací gumy. Jedině špičková americká technika mohla zvládnout takový nenapodobitelný husarský kousek.

Jak tak stál pod schody ztracen ve vzpomínkách, přistoupila k němu mladá žena a něco mu povídala. Byla černá a sexy a držela v náručí malé, spokojené dítě. Než stačil hlesnout - její rty byly jako dva měkké rudé polštářky, nohy a řasy měla nemožně dlouhé a prsa jí obepínal přiléhavý svetr - vrazila mu dítě do rukou a šla krmit mincemi automat na noviny pod eskalátorem. Ještě se mu z jejího úsměvu motala hlava, když jeho mladší sestřička seskákala sjíždějící schody po dvou, vrhla se na něho a dítě mu vyškubla.

Celý den usilovala o naplnění svého tajného přání, ale zatím se jí podařilo jenom kračmo dotknout afroučesu jednoho malého kluka. Kluk stál na pohyblivých schodech vedle své matky o schůdek níž než ona a jeho vlasy byly na ohmat jako koule z tuhých organických drátků. Ale v okamžiku, kdy se jeho

vlasů dotkla, kluk se otočil a loupł po ní nenávistným pohledem. Bylo to celé strašně prchavé, pocit v prstech tak lehký a divný, tolik podobný pohlazení kartáče, že si už ani nebyla jistá, zda se jí to jenom nezdálo. Teď ale tiskla v náručí krásné černé děťátko a vehementně ho hladila po krátkých kartáčovitých vláskách, zatímco jeho matka se potýkala s novinovým automatem. Vlasy byly na dotek stejné jako u toho malého kluka, snad jen trochu hebkější ve své drsnosti, ale jinak úplně stejné. Čokoládová pleť na tvářičkách zůstala stejně čokoládová, i když do ní štípla. Chichotala se rozkoší. Bylo to hrozně zvláštní! Ale navázala spojení, našla opěrný bod, byla v bezpečí - první Američan v rodině.

Když vjel autobus do Toleda v Ohio, byla ještě noc. Všichni přistěhovalci na palubě zdvihli hlavy. Bankéř začal přejíždět očima po řadách automobilů ve ztichlých ulicích, jako by očekával, že uvidí svoji RADOST, WHISKY, SEN, LÁSKU NA PRVNÍ POHLED, která zastavila ve druhé řadě před nějakou hospodou otevřenou přes noc. Stále nosil v kapse klíček od jejího zapalování. Ale tvary automobilů byly zaoblené a hladké. Po jeho Willysu nebylo ani stopy. Nebyly tu vůbec žádné jeepy. Pokud bylo bankéři známo, továrna, kde správně načasované řady sjížděly z montážní linky, zastavila výrobu už před třiceti lety.

Na autobusové stanici očekávala rozjařené Američany, kteří vystoupili z téhož stroje času, přísná matrona s boky šíře traktoru a hlavou plnou růžových natáček z umělé hmoty. Opatrně své příbuzné objemula a markýrovala polibek, dávajíc přitom pozor, aby si nerozmazala rtěnku. Když to měla za sebou, zbytek byla běžná záležitost. Okamžitě se ujala vedení a rozhodla, aniž by se nabídla ku pomoci, kdo co ponese. Batole jí nestálo za pozornost. Tváře Toledanů byly pokrotlé a plné černých myšlenek, když mávali bankéřově rodině na cestu do jejich senzačního Chicaga. Bankéřově ženě pokleslo srdce - jejich spolucestující byli vcucnutí zpátky do Sochy Svobody, odkud jukali na Ameriku, která byla úplně jiná, než jakou si představovali, zdaleka ne tak romantická a poetická, daleko podobnější té jejich Americe. Když těžkopádný autobus vyjížděl ze stanice, sledovala, jak je ten jednočlenný vítací výbor žene pryč. A náhle spatřila i ten suterénní byt, který byl podle všeho ohromný a vzdušný jako panoráma odložených svršků - studený, laciný, temný.

Autobus nyní projížděl krajinou kukuřičných polí, rovnou

jako kulečnickový stůl, v řídkém provozu na otevřené dálnici. Tu a tam se na obzoru ukázal hmoždící se vlak. Městečka zahlédnutá z autobusu se skládala z dokonale zaměnitelných součástí. Působilo to dojmem, že byste klidně mohli vzít parkoviště, jídelnu s rychlým občerstvením, celý úsek neóny poseté třídy, celou ulici patrových domů v jednom městě a prohodit to za melancholickou benzínovou pumpu s celonočním provozem, dům s napodobeninou šindelové střechy a s polámanými tříkolkami na trávníku před vchodem, strakaté baseballové hřiště nebo horkem sálající parkoviště prodejny ojetých vozů z nějakého jiného města, a nikdo by na nic nepřišel. Rodina Američanů, šaty provlhlé lepkavým potem, svaly zdřevěnělé, oči skelné kuličky, upadla do snového otupění, zajata do strnulosti Zenonova paradoxu. Navzdory rychle ubíhající mírumilovné, zklidněné, uspávající ploché krajině za temně zelenými okny, autobus sám se nehýbal z místa. Túrování namáhaného motoru vepředu, předjížděná osobní auta a nákladáky, občasná nadjezdy svištící jim nad hlavou jako čepele padajících gilotin - to všechno byla iluze. Nebylo možné uvěřit, že někde před nimi čeká domov. Seděli v autobusu osmáct hodin a Chicago zůstávalo rozechvělou fatou morgánou, k níž se ne a ne přiblížit.

A potom, po tříadvaceti hodinách na cestě, jim Gary ve státě Indiana ušetřilo knockaut a kouzlo Zenonova paradoxu bylo zlomeno. Předevčírem překonali šest časových pásem, a když se nyní řítí ke konci sedmého, děti už dávno ztratily všechnu zájem a bankéř byl plně zaměstnán potlačováním tupé bolesti v žaludku, ale jeho žena vytrvale uváděla jízdní řád autobusu, který jejich řidič úzkostlivě dodržoval, do souladu se svými obavami, se svou mlhavou představou Chicaga, se stále zoufalejší vyčerpaností jejich základní výzbroje k založení domova. A když autobus vjel do Gary, časový rozvrh jí řekl, že jsou doma.

Mezi sedadly se šířil cusivý zápach chemikálií. Pod nízkými mraky svítícími nádechem okru se táhly šmouhy hustého černavého kouře. Podél dálnice plynul majestátní rychlostí exkrementů postupujících rakovinným střevem hustý, blátivý potok pokrytý vrstvou zlověstných bublin. Za ním se tyčily gigantické továrny, ohromující betonová síla, rezavé roury velikosti komínů a červenobíle pruhované komíny velikosti kosmických lo-

dí. Obrovské haldy odpadků a šrotu střídaly plástve prosklených hal s vytlučeními tabulkami, volná prostranství posetá prasklými péry z matrací a dobitými automobilovými vraky, zstrašené holiny uprášené plevele, slizké trávy a zakrslých křovisek. Nad řadami natěsnaných rodinných domků, které tuhle průmyslovou pouštinu uzavíraly, visel podvečerní klid.

Bylí doma Doma D0Ma DOMa DOMA!

A bylo to horší než kožešinové mauzoleum Manhattanu, neboť z téhle krajiny byly všechny připomínky přírody kompletně vymazané. Absolutní šerednost, naprostá odpornost jejich nového domova neměla v pokladnici manželčiny zkušenosti obdoby. Zapáchající vřed okresního města, naftová rafinérie, měla hlencovitá duhově černá jezera chemického odpadu, fosfáty, znečištěný vzduch a sirény, ale ve srovnání s průmyslovou realitou tohoto druhého nádražního města jejich života jí připadalo, když se v myšlenkách vrátila zpět, roztomilá a pomilováníhodná jako štěně.

"Myslím, že jsme tady," zašeptala k manželovi, první slova, která k němu pronesla za několik týdnů. Vyletěl ze sedadla a vyděšeně zíral z okna, uhýbaje před jejíma očima. Měla pravdu. Nevypadalo to dobře.

Ale potom si bankéř povšiml, že tahle apokalyptická vize venku ostatní cestující nijak nevzrušuje. Nikdo o ni nedbal. Nikomu nestála za pohled. Nikdo jí nevěnoval sebemenší pozornost. Všichni se akorát začali vrtět na sedadlech, sbírat svoje saky paky, usmívat se. Autobus naplnilo švitoření nicotných řečí. Lidí, kteří mezi sebou po celou cestu neprohodili slovo, se na jednou nabízeli, že jeden druhému sundají ze sítě nad hlavou zavazadla, přičemž si drtili klobouky a muchlali časopisy a nastokrát se omlouvali. Atmosféra šťastného očekávání byla tak nakažlivá, že když chicagské věžáky vrhly na autobus svou pruhovanou časně podvečerní pokrývku sépiových stínů, bankéř souž těšil, jak vystoupí a vřítí se do zbrusu nového života v novém nádražním městě /3 000 000 obyv./. Nebo aspoň jak se naposledy ubytují v hotelu.

Chicago je všechny příjemně překvapilo. Mělo nejvyšší budovu na světě, ale ve srovnání s Manhattanem vycházelo tohle město velkých ramen jako jeho bratrské nádražní městečko uprostřed břicha Evropy. Kolem nich proudily davy v přesyceném přátelském rytmu a v brýlích se tam zdála panovat Mefistovelova móda. Z obchodu s gramodeskami byla rytmická soulová muzika

a odrážela se od nosníků nadzemní dráhy. Pruhy slunečního světla, prořezávající na každé křižovatce bloky domů, zažehnávaly něco s obvyklé ponurosti městských center. Obrovské budovy nestály v tak těsném chumlu jako na Manhattanu. Tady bylo víc místa pro vzduch. A když se rodinka zahleděla do zužující se perspektivy jedné z ulic, uviděla Michiganské jezero, klidné, vážné, třpytivé, příslib zdravého rozumu, čistoty a pořádku.

Dokonce i hrubá mapka chicagského centra, kterou jim poskytl řízný byrokrat, se ukázala přesná. Hotel lehce našli, a co víc, po celou cestu k němu nespátřili jediné kožešnictví. Chicagský zapadák se ničím nelišil od manhattanského zapadáku - stejný prošlapaný koberec, stropy flekaté prosáklou vodou, svábi ve vaně a psychedelický televizor, všechno přístupné pouze poskakující sdviží - ale už je to tak nezkrušovalo. Tentokrát nic jiného nečekali.

Bankéřova žena sebou praštila na postel - podle všeho už s Američanem zase nemluvila - a zadívala se na něho. V bezeslovné komunikaci byli oba šampióni.

"Tvůj celoživotní sen se tedy naplnil," říkaly její hloubavé modré oči, "tak nám předveď, jak si s ním poradíš. Postarej se o mne. Dostals mě tam, kdes mě chtěl odjakživa mít, Jsem připravena nechat se hýčkat."

Zkrachovalý bankéř si skopal boty z nohou a chňapnul po telefonu. Vytočil číslo krajanského spolku pro pomoc uprchlíků, které dostal v New Yorku od byrokrata, jehož zapomenutelnou tvář od té doby dávno zapomněl. Telefon vyzváněl a vyzváněl a vyzváněl. Nikdo to nebral. Bylo už po úředních hodinách? Nebo měl špatné číslo? Nebo co horšího, co když byl zatím spolek rozpuštěn? Co za tím vězí? Těch sedm čísel bylo jejich jediným spojením s budoucností. Bankéř v návalu úzkosti popadl telefonní seznam. Anglický název organizace však neznal a skončil tak, že překotně listoval potrhanými stránkami, pídě se po známých jménech. Byly jich tam stovky, stránky za stránkou plné Svobodů, Nováků, Novotných, všechna ta příjmení provázena znepokojujícími křestními jmény - Brad, Phil, Connie, Ellen. Vyvolaly v něm představu růžových natáček v Toledo a propadl černému zoufalství. Sebral slovník a běžel dolů do recepce. Zažádá si v Americe bez odkladu o práci. A nemá co ztratit, když začne rovnou tady v hotelu. I v takovémhle podniku mají určitě desítky, ne-li stovky zaměstnanců.

Hubená, opálená, stárnoucí krasavice za recepčním pultem se odmítla namáhat dešifrováním jeho pantomimy. Nasadila nadutý povýšenecký výraz, jaký měla celá rodina svou pantomimou, svou lámanou angličtinou a špatně položenými přízvuky ještě dlouho provokovat u docela obyčejných lidí. Celé její tělo říkalo: Nemluví anglicky, bude to nějaký blbec. Ale bankéř to ne a ne uznat. Korečně se prohraboval slovníkem, aby došel pochopení, a zasypával ji slovy. Neznámé, pitvorně zkomožené zvuky se od ní odrážely jako hrách od zdi a na slova, která jí v té své tlusté knize ukazoval, dpmítala popatřit. Když jí posléze došlo, že zoufalou zteč tohoto všestíhového ubrabentěného cizozemce neodrazí, povolala na pomoc mexického nosiče zavazadel. Možná že dva cizinci svoje problémy spíš rozmotají.

"Hvat jů hvant tú?" zeptal se Mexičan.

"Gaj fůl pūr sujt," vyrazil ze sebe bankéř a zabodl prst do slovníku.

"Hvat?"

"Rývardink implojmat."

"Hvat? Jú nou spík engliš, or hvat?"

"Vork. Eny think. Vork hard."

"Ach, sí. Jes, jes, aj unerstan, Miss O'Really." Mexičan blýskl zuby v široširém úsměvu. "This misterhavanahvork."

"Wočju sej." Slečna O'Reillyová seve snaze porozumět, co jí to bagážista říká, nachýlila přes recepční pult.

"Híhvana čop," opakoval trpělivě Mexičan.

Všechny hlavy ve vestibulu se otočily, aby si bankéře pozorně prohlédly. Cídič bot a dívka od novinového stánku se na komického čop hvana čop usmáli. Recepční zbystřila sluch.

"On chce na mně práci? Já mu žádnou práci dát nemůžu! Nejsme žádná náborová kancelář. Tohle je hotel. Řekněte mu, že je taďy host," řekla recepční.

A pak jí došly důsledky toho, co právě vyslovila.

"Hej, Jorge," křikla, "vrať se. Může vůbec zaplatit za pokoj? Proto na mně chce práci?"

Tohle podezření vyvolalo další komická nedorozumění. Bankéř pochopil znepokojení hubené recepční až tehdy, když bagážista začal mávat roztrženou dolarovou bankovkou a klíčem od pokoje, ale neodvážil se spletitého vysvětlování, jak skončil bez prachů, bez práce, bez domova a bez státní příslušnosti v chicagském zapadáku, aniž by svou čáku do budoucna mohl prokát.

zat něčím jiným než telefonním číslem, na kterém se nikdo nehlásil. Jak předvedeta pantomimicky tank Ruocé armády? ~~A-tak~~
A tak to hodil za hlavu a vrátil se do pokoje. Někdo pod touhle střechou už o nich bude vědět. Někdo přece toho zapomenutelného byrokrata platit musí.

Bankéř se dovolal až druhý den ráno. Spojili se tak se soucítajícími lidmi, kteří prožili podobné martyrium. Tři dny poté se nastěhovali do zařízeného bytu, který jim ti dobří lidé našli. Když vstoupili dovnitř, v ledničce bylo mléko a měkký beztvářý americký bílý chléb. Spolek rovněž oběma rodičům opatřil práci. O bankéřovu rodinu bylo veskrze postaráno.

Většina oken jejich nového bytu hleděla do cihlových zdí. Jedno se otevíralo do špinavé a pusté postranní uličky plné popelnic všech tvarů a velikostí, telefonních sloupů a popraskaného betonu. Přímo pod tímhle oknem stála řada odpadkových kontejnerů pro celý dům, smrdících hnílobou, organickými odpady a sirnými plyny. V bytě o sedmi místnostech byly pouze dvoje dřevěné dveře - jedny do koupelny a druhé do domovní chodby. V ostatních dveřních rámech visely papírové závěsy, které se skládaly do nařasených varhánků. Příliš soukromí to neskýtalo, ale pořád to bylo lepší než rozvláčené deky. Po uprchlickém táboře jim tenhle byt připadal jako palác. Měl tři ložnice a sprchu jste si mohli dát, kdy vás napadlo. Byly tam prostorné pohovky, které ani nevypadaly tak zle, když matka jejich polštáře zjizvené početnými stopami od cigaret zakryla pestrobarevnými potahy. A bydleli na předměstí - prakticky vzato. Přejech z velkého nádražního města do jejich předměstské čtvrti by byl zcela nepostřehnutelný, nebýt skutečnosti, že na jedné straně hraniční ulice žili pouze černoši a na druhé pouze běloši. Předměstí bylo součástí teritoria zelených prémiových kupónů společnosti S & H. Bylo to prostředí brechtovské metafory, kde se kdysi odehrával zadržitelný vzestup Artura Uie a kde měřítkem všeho bylo bankovní konto. Svého času ovládal tenhle liliově bílý ostrov řadových domků Al Capone a v zadních místnostech zchátralých hospod se pořád ještě hrál hazardně poker a vysedávaly tam štětky. Pořád tady žila první a druhá generace přistěhovalců, ale předměstí dneska postupovala spíše hokynářská mentalita než morálka gangsterů, což znamenalo, že se tam vyvinula fungující demokracie, kde měl každý, ale naprosto každý, šanci podplatit policajta, který ho zastavil pro dopravní přestupek - po-

kud aspoň barva jeho bankovek byla zelená.

Nicméně prozkoumat a vstřebat jemnější nuance nového prostředí chce svůj čas, obzvláště když současně zápolíte s jazykem. Avšak po lágru i tohle předměstí vnukalo bankéřově rodině jistý pocit domova. Byly tu desítky restaurací, kde jste dostali svíčkovou, plzeňské pivo a domácí koláče. Pekaři, řezníci, dentisté, automechanici, cestovní agenti, věštci z ruky, instalatéři, lékaři a učitelé tance nabízeli své služby v deníku vydávaném v jejich mateřském jazyce. V městě Artura Uie jste se mohli narodit, žít a umřít, aniž jste se vůbec naučili anglicky - a mnohým se to také povedlo a v pokoji teď odpočívali na Českém národním hřbitově.

Děti začaly chodit do americké školy - která má zvláštní třídy pro neanglicky mluvící žáky, jimž ostatní děti na školních chodbách nadávali do přivandrovalců. Přemýšlivá dáma v nejlepších letech teď nosila svůj smetanově bílý kostým - ten sváteční, ve staré zemi vyhrazený pro rozvodové konzultace - do práce. Nastupovala do autobusu směřujícího na západ a cestovala do ještě blahobytnějšího předměstí, kde si úspěšná druhá a třetí generace našinců mohla dovolit nechat si voskovat parkety novopoečeným přistěhovalcem. Trávila své dny s tyranskými znuřenými paničkami švitořícími celý den do telefonu, zámožnými paničkami, promlouvajícími strašidelně archaickou podobou její mateřštiny se zpěvavým americkým přízvukem. Ležela mahagonové stolky pro bridžové večírky, stříbrné příbory pro večere, křišťálové sklo pro odpolední milostná dostaveníčka. Potom umývala jemný porcelán. Nosila domů docela pěkné použité šatstvo a nepostradatelný příjem z domácností, kde byla televize zapnutá, když ráno přišla, a zůstávala zapnutá, ještě když odcházela, a pravděpodobně i přes noc, pitoreskní světlo okrajových čtvrtí. Doma, když pletla před jejich barevnou televizí z druhé ruky, kterou zapínali jenom večer, nikdy nezavedla s manželem řeč na jeho zpronevěru, dávala přednost povídání s dětmi.

Někdejší milionář dostal konečně v Americe práci pod střechou, ale nenesla s sebou vůni kávy a teplo ústředního topení. Dělal pod střechou práci nádvorního nádeníka a trávil deset až dvanáct hodin denně v temném hangáru u primitivního stroje chrlícího linoleum. Dlouhé kilometry a měsíce linolea - v barvách tlumených a noblesních či dávkových a fantasmagoricky přeludných, ve vzorcích, které byly přeplácané a znervózňující, ale taky

elegantně bezvýrazné, odrážející ve svém mdlém syntetickém lesku ostré tovární světlo - lezly z obrovské, jako dům velké mašiny a navíjely se na vyjimatelnou trubici před bankéřem. Před jeho očima se otáčelo pavoukovité měřidlo, jemně kňouzající po podlahách šťastných kuchyní, zpěvem naplněných obytných přívěsů a společenských místností státních cvokáren, a odměřovalo, kolik se jich namotalo na trbici. Intelektuální náročnost bankéřova postavení ve svobodném světě spočívala ve sledování tohoto měřidla a zastavení stroje, kdykoli se na roli navinulo potřebné množství linolea. Každé ráno podal mistr bankéřovi papír pokrytý čísly. Udávala rozměry rolí, které ten den požadovalo prodejní oddělení. Číslo byla v metrech, nikoli ve stopách a yardech, a to byl také jediný důvod, proč byl bankéř jako Evropan s metrickou minulostí na tuhle práci najat. A sotvaže měl patřičnou délku linolea na roli, uřízl ji ostrým jezdcem, který klouzal po přítlačné tyči. Další pracovní stanoviště po proudu linoleové řeky potom roli zabalilo do hnědého papíru a odeslalo ji dále na nakládací rampu.

Zkrachovalý bankéř opět pracoval s velkými, prostými, zakrouhlenými čísly. Tentokrát však byla zákonná a nudná. Přesto je sčítal, dělil, sestavoval do postupných nikam nevedoucích žebříčků, násobil je a zdvojnocoňoval - nepřestáváje pátrat po kabale štěstí, mystické vesmírné harmonii, autoportrétu, který kdysi zahlédl v arabeskách sportky. Prováděl tato zkoumání numerických rezonancí takřka nevědomě, čistě ze zvyku nabytého v dobách, kdy byl ještě ve hře milión korun, s reflexu mozku ubíjeného jednotvárností a nudou. Každý den se po několik hodin oddával duševním cvičením. Testoval a rozšiřoval rozsah své paměti, pokoušeje se rozpomenout na jména bývalých spolužáků a spoludělníků, ulic, fotbalistů, na sloky básní, které kdysi uměl nazpaměť. Vpřýval vrásky do vybledlých tváří starých lásek a představoval si, jak asi vypadají dneska. Vybavoval si výraz své mladé a vzrušující manželky ve chvílích štěstí, její nahé smyslné tělo natažené na dece na travnatém říčním břehu, její rozčepýřenou radost, když jí v jejím novém bytě s výhledem na nádraží přinesl snídaní do postele, pýchu, která z ní vyzařovala, když do bytu vonícího po malířích a plném prázdných lahví od sovětského šampaňského přinesla jejich prvorozeného, časy, kdy plakala štěstím nad tím drobným uzlíčkem v náručí, jehož

holá hlava o nic větší než jablko vydávala u jejího nalitého prsu chlupaté srkavé zvuky. Jen s námahou zaostřoval rozmazané podoby svých čětí, jak vyrůstaly z čětských střevíčků, a nedokázal se plně upamatovat na teplo, jímž sálala jejich spokojená těla, když se jednou v pozdní hodině svatovečerní noci vkradl do jejich pokoje a toužil zastavit čas, neboť se obával, že jsou to poslední normální vánoce, které jim osud přichystal. A tak raději postupoval dál a zinventarizoval všechny koně a krávy, které kdysi patřily jeho tchánovi. Potom pořizoval v hlavě soupis všech rozbitých strojů ve staré stodole. Přerával si své góly a všechno, co si pamatoval z mistráku, jemuž jeho nevlastní otec přiblížil přes zeď stadiónu - stoje na sedadle jízdního kola, protože rodičovský nesouhlas musel být dodržen - a linoleová řeka zatím plynula a plynula, až jí kolem něho protéklo tolik, že by ovinula linoleovým pásem zeměkouli kolem rovníku, bezmála tolik, aby její idiotsky veselé pestrobarevné ornamenty zadusily jeho doutnající vzpomínky a neopustily mu v hlavě nic než tajuplné číselné vzorky, aritmetické, geometrické a exponenciální posloupnosti, konejšivé abstrakce. Čas je pěkná svině a všechno zplundroval; všechno bylo ztraceno, nenávratně v tahu, vyblédalo z paměti a nic se nedalo přivolat zpátky - ani kdyby se opravdu mohl proměnit ve mouchu a navštívit kteroukoli z upomínek svého života, jež byly dosud na svém místě ve zdecimovaných, zpustlých, zanívajících troskách posttotalitní společnosti, kde už nikomu na ničem nezáleželo.

Bankéř po několik let neodmítl jedinkrát práci přesčas a pracoval i místo dovolené za dvojnásobný plat. Zaplatili všechny své přistěhovelecké dluhy a drželi se v celkem přijatelném závěsu za splatnými účty. Rodinu, vyhládlou roky nedostatku spotřebního zboží v malé zemi v břiše Evropy, vábila nákupní střediska velkého nádražního města jako permanentní vánoce a bankéř nakupoval nové oblečení a staré vína a rádia a kuchyňské potřeby a encyklopedie a koberečky a všelijaké elektrické nesmysly. Neměl to srdce odepřít komukoli z rodiny cokoli v možnostech jejich příjmu, ačkoli při vysvětlování důvodu proč, by se těžko oddělovaly výčitky svědomí od jeho dobrosrdečnosti.

Řeka linolea nebrala konce, stříbrné přibory se třpytily světlem svíček a bankéřova rodina se několikrát přestěho-

vala dále na západ skákejíc o dlouhé bloky dál a dál od věžá-
ků ve středu města. Manželka toužila po vlastním domě. Byl by
to ostrov bezpečí, první jistota, kterou by v životě měla od
chvíle, kdy opustila otcovský statek, který nakonec zabral
stát. Ale bankéř nechtěl o domě ani slyšet. Okamžitě ho pose-
dal cholerický vztek, jakmile se mu někdo pokoušel naočkovat
podobné maloměšťácké tužby. Poezií už sice nepsal, ale spoko-
jit se s domkem ve městě Artura Uie také nehodlal. To by zna-
menalo, že by se musel vzdát svých snů a přijmout obyčejný,
ničím pozoruhodný život. Na to měl pořád ještě dost času. Až
děti vyjdou ze školy a postaví se na vlastní nohy, začne sám
podnikat a naplní svůj lidský potenciál. Pak teprve koupí dům -
- na Miami Beach, a ne někde mezi Knedlíkovým domem a Čiháko-
vým pohřebním ústavem. Byla to dojemná naděje a všem ostatním
z rodiny to bylo jasné. Někdejšího milionáře svazovaly v Ameri-
ce samé handicapy: lámaná angličtina, nekvalifikovaná nádenic-
ká práce, pramálo užitečného vzdělání a naprostý nedostatek
přípravy pro střídmost a prostý život. Hazardu se vyhýbal už
celé roky, housle, které by prodal, taky neměl, žádný kokaino-
vý přízrak, s nímž by se předváděl, ani žádné dramatické, cito-
vé uspokojení přinášející gesto, jež by ho povzneslo z šedé
anonymity. Byl z něj řadovej občan, slušnej člověk, těžce pra-
cující chlápek, kterému je sotva rozumět, obyčejnej nikdoš,
přivandrovalec, který umí metrický systém.

/Kapitola z románu Miliónový jeep;
z angličtiny přeložil J. K. Zilvar/

Jan Novák: prozaik a dramatik, narodil se 4.4.1953 v Kolíně.
Z Československa odešel s rodiči r. 1969, na Chicagské univer-
zitě studoval epistemologii, estetiku a film. Pracuje jako
programátor. Píše česky a anglicky.

SÉMIOTICKÝ VESMÍR: CENTRA A PERIFERIE

Myslím často na pohádku o králi, který slíbil ruku své dcery princezny tomu, kdo vyloví z jezera vzácný džbán. V případě neúspěchu měl být uchazeč s okamžitou platností o hlavu kratší. Džbán se třpytil ve vodě, jež byla v pohádce křišťálově průzračná a čistá, na pohádkově nezkaleném písčném dně, které se nezdálo moc hluboko. Uchazeči o princeznu a vladařství skákali do vody jeden za druhým a jeden za druhým se zas vynořovali, poloutopení a bez džbánu. Až hrdina českých pohádek hloupý Honza místo aby skočil do vody, začal se šplhat na strom. Všichni si nejprve mysleli, že je hloupý až příliš, ale pak se podívali kam natahuje ruku a uviděli na větvi nasazený džbán.

Honza byl "hloupý", venkovan, v království cizincem. Jako jediný neudělal to, co se rozumělo "samo sebou", co se očekávalo a co dělali všichni ostatní. Král byl moudrý nejen proto, že čekal s trůnem a s dcerou na muže vtípného, originálního a netuctového, nýbrž i díky tomu, že pamatoval, jako mnoho jiných pohádkových bytostí, pravěkou moudrost, že to co vidíme, nemusí být ještě skutečnost, nýbrž jen její odlesk nebo náhražka. Pouze ten, kdo tušil totéž, mohl se dovtípit a místo aby se vrhal po hlavě dolů, vzhlédnout k nebi. Pohádka je symbolická a její symbolický význam nepřestal být aktuální.

Obrazi džbánu ve vodě můžeme chápat jako znak zastupující skutečný předmět. Předmět sám není ani tak ukrytý jako prostě nespatřený z důvodů "banálních" jako zvyk, automatické vnímání, omezenost. Automatické bylo pravděpodobně také očekávání, že urození nápadníci musí prokázat odvahu a zdatnost a ne třeba důvtip nebo moudrost. Musel tedy přijít člověk "z periferie", nepřipravený na daný kontext, neznalý tradice a dostatečně nepoučený ve věci dvorních rituálů. Nevzdělaný a tedy "hloupý". Anebo jinak vzdělaný a jinak moudrý, nežli královi vazalové a poddaní. Udělal to, co nikdo před ním nedokázal, co nikoho nenapadlo, ač nešťastné pokusy rytířů sledovaly davy diváků: prostě se podíval, jak a kde věci stojí. Nebo ještě prostěji: uviděl je. Hledal předmět, nedal se zlákat obrazem.

Řekneme-li místo obraz znak, můžeme podobně jako pohádka rozlišit dva plány skutečnosti: svět předmětný, fenomenální, čili svět přirozený, o jehož uchopitelnosti uvažuje filosofie od antiky, a svět, v němž komunikujeme a o němž komunikujeme, svět znaků, sémiotický vesmír, jehož studium přivedla k dokonalosti sémiotika.

Mluvíme-li o centru a periferii, je toto rozlišení nezbytné. Na povrchu kulatého tělesa, jakým je planeta Země, můžeme zvolit za střed - centrum kterýkoliv bod. Je také zřejmé, že nebereme v úvahu fyzikální úkazy jako magnetické pole či zemská osa, ani geoklimatické podmínky života, nebereme v úvahu ani faktory úzce spjaté s životem člověka jako hustota osídlení, množství atp. Bereme v úvahu faktory řádu sémiotického a musíme si toho být za prvé vědomi. Nikdo nepochybuje o tom, že cena lidského života nesouvisí s místem, kde člověk žije, ani s okolností, jak velká je obec, s níž sdílí svou činnost, nebo jak daleko dolehne jeho hlas a kam pronikne jeho jméno. A přece je náš zájem o bližšího často předurčen právě těmito faktory. Nepokládáme dnes už většinou za méněcenného příslušníka kultury od naší zcela odlišné, založené třeba čistě na orální tradici, neznalého písma a tradice naší. Nepovažujeme ho ale za obyvatele téhož sémiotického vesmíru, který "obýváme" my, vstupuje do naší sémiotické "skutečnosti" spíš jako prvek antropologicky prostudovaný a naší kulturou přivlastněný, jinými slovy znákem učiněný.

V okamžiku, kdy společně mluvíme o centru a periferii, sémiotického vesmíru, dáváme najevo, že se považujeme všichni za obyvatele téhož útvaru. Sémiotický vesmír má své zákonitosti, podobně jako má své zákony přirozený svět a člověk žije v jejich podvojně pravomoci, obě skutečnosti zakouší, v obou může prospívat nebo hynout, ne vždy je však s to přirozenou a sémiotickou skutečností rozlišit. Což má závažné důsledky pro jeho život tělesný i duchovní. Někdy se mu daří jako "hloupému" Honzovi, někdy jako neuspěvším nápadníkům, nejčastěji jako divákům, kteří jsou u dvora, u centra, což je sice nechrání před slepotou, ale zato aspoň - díky odpozорованým okolnostem - před nasazováním vlastního života. Pak je tu ještě kategorie Honzových krajanů, kteří do království možná nikdy nepříjdou, ale na své periferii si vyprávějí pohádku o svém šťastném rodákovi. Promítají své sny a svěsbevědomí do jeho

úspěchu a díky němu se cítí plnoprávními, ne-li privilegovanými členy společenství. Bez dvora a bez vyprávění o něm by však zůstali sami ve svém světě, jejich sémiotický vesmír by nekomunikoval s vesmírem královského domu. Komunikace, byť jednosměrná /Honza se nevrátil/, umožnila spojit přirozené světy různorodé a vzdálené a propojit sémiotické vesmíry, které by jinak zůstaly vůči sobě hluché.

Král je jediná postava v království, která je si vědoma dvojí - přirozené a znakové - podoby skutečnosti. Honza se svou schopností prohlédnout ji, spatřit ji, obrací náhle a nečekaně periferii v centrum a centrum v periferii. Do jaké míry platí v sémiotickém vesmíru časoprostorové zákony obecné a naopak, je otázka po všech stránkách otevřená a fascinující.

Důležité pro nás teď je, že kdyby byl Honza zůstal doma za pecí, jeho převratný čin by se nekonal, kdyby byl vyrostl poblíž královského dvora, nekonal by se rovněž. "Hloupy" Honza je ex definitione člověk z periferie.

Periferie ustavuje sama sebe jako periferii v okamžiku, kdy se rozhodne pokládat za centrum místo, k němuž nepatří samozřejmě a "přirozeně", nebo se kterým nekomunikuje oboustranně. Pro roli centrum-periferie není rozhodující fyzická vzdálenost, nýbrž vzájemný podíl na sémiotické výměně čili na komunikaci. Například televizní obrazovka je kamkoliv umístitelný střed jistého sémiotického vesmíru, který vyšílá, ale nepřijímá. Divák je kamkoliv umístitelnou periferií tohoto vesmíru, přijímá, ale nemůže vyšílat. Může třeba ale sledovat na obrazovce debatu, která simuluje i pro něho možnost dialogu. Aby se z příjemce mohl stát vysílající spoluhráč, musí divák dospět do středu a začít vysílat. To, čemu se říká v přirozeném světě "boj o místo na slunci" může být v sémiotickém vesmíru bojem "o místo na obrazovce". Slovo "obrazovka" představuje jakékoliv ve společenské rovině viditelné a schopností komunikace vybavené místo. Jsou centra, obrazovky, kam se v principu může dostat kterýkoliv člen daného společenství, každý "Honza", a jsou centra, kam se v zásadě nemůže z periferie dostat nikdo. Takové je centrum totalitního systému, kde je každá "diskuse na obrazovce" dialogem pouze simulovaným a kde podmínkou pro přístup do centra je opakovat jeho zprávu, reprodukovat ji, šířit, neměnit.

To jsou jen některé obrysově načrtnuté aspekty sémiotického vesmíru. Zákonitostí nejsou totéž co hodnoty, které člověk může vytvářet a komunikovat nebo naopak ztrácet a mlčet. Hodnota díla také není vždy úměrná jeho známosti či rozšíření, na druhé straně se však zdá, že Honzova schopnost prohlédnout skutečnost se musí uplatnit u dvora, aby byla prožita jako převratný čin. V rodné vsi má teoreticky Honza dvě možnosti: jednu prozrazuje přídavné jméno hloupý, jímž ho krajané prozřetelně ozdobili. Druhá by spočívala v založení vlastního nového království. Či alespoň plnoprávného centra schopného vejít ve vzájemný a obousměrný vztah k ostatním centrům dynamického vesmíru. Zřejmé je, že teprve v kontextu, který vytvořil moudrý král, se Honzova hloupost projevila jako geniálnost.

Malé národy, takzvané "malé" kultury se zpravidla samy definují jako periferie. Co se týče kultury české, její dějiny jsou neobyčejně zajímavým dokladem plodného napětí mezi centrem a periferií, příkladem pokusů, někdy úspěšných, vzájemný nepochměr aspoň na čas upravit, otázek, vždy plodných, jak s rozlišením sémiotických souvisí rozložení moci praktické, jak kulturní hodnoty a jak schopnost je sdílet. Jen v nedávné minulosti nacházíme řadu případů, kdy umělci vyrostlí na české či moravské "periferii" našli plodnou půdu pro svého génia v pařížském "centru"; od Muchy přes Kupku k Šimovi, Toyen či Kolářovi, od Kundery k Linhartové, Královi a dalším. Současná česká kulturní diaspora je jedním z důkazů pohyblivosti a proměnlivosti dichotomie centrum-periferie, jež je kromě toho aplikovatelná v různých měřítcích, v kulturních "mikrosvětech" i "makrosvětech".

Zvláštní a příznačný je další fakt: česká kultura se ve své historii opakovaně ocitá v situaci, když je přerušena možnost komunikovat, byť jednosměrně, s centrem, k němuž se hlásí. Toto přerušování je násilné a staví nás před specifickou zkušenost totalitního systému. Totalitní systém lze definovat jako sémiotický vesmír, kde je nemožná jakákoliv komunikace, směna, výměna mezi těmito dvěma póly. V případě české - ale i polské nebo ruské - kultury totalitní systém rozděljuje násilně sémiotický vesmír, který jsme tradičně pokládali za společný, který nadále programově za společný pokládáme a jemuž říkáme evropská kultura. Stanoví centrum, které se nezakládá na tradici kultur ani národních, které může být zasazeno do nejrůznějších podmínek a kterému můžeme říkat "sovětské". Je však lépe užívat termínu

totalitní, neboť některé jeho principy můžeme zjistit i v oblastech, kam sovětská moc nesahá a nikdy nesahala. Totalitní centrum plodí svůj sémiotický vesmír /vyznačující se zamezením plodné dynamiky centrum-periferie/ a štěpí tak jednotu zvanou "evropská kultura". Hranice dvou paralelních avšak neslučitelných a nepropojitelných sémiotických vesmírů je dána tím, že totéž slovo znamená v každém něco jiného a že se při tom jeho významy vzájemně vylučují. Dějiny takového štěpení evropské kultury by byly možné napsat i jako dějiny významů klíčových slov jako svoboda, pravda, hodnota, skutečnost atd. Tragických rysů nabývají tyto dějiny tam, kde si v důsledku sémiotického rozštěpení přestali rozumět nositelé společných hodnot /příkladů neporozumění mezi takzvanými "disidenty" a představiteli takzvané "západní" kultury je až příliš/. Jsou i jiné formy "soužití" dvou odcizených sémiotických vesmírů: fiktivní či iluzorní dialog, kde zúčastnění hovoří o různých věcech týmiž slovy například, anebo naopak fiktivní či iluzorní rozdělení, kdy se za příslušníky rozdílných sémiotických vesmírů vydávají osoby či instituce založené sice na protikladných ideologiích či politických stranách, ale shodují se dokonale v pojetí a praxi totalitního centra.

Studium dynamiky centrum-periferie sémiotického vesmíru stále zřetelněji ukazuje, že tu není možné vést dělicí čáru ani geografickou, ani politickou, neboť různé ideologie se stále zřejměji odpoutávají od světa "přirozeného" a dospívají právě v totalitním systému k bodu, kde znak skutečnost vytěsňuje a nahrazuje, zastupuje v plném - i praktickém - slova smyslu. Tento jev může působit jako tragédie i jako fraška. Arbitrární znak užitý neosobním systémem moci může vést k rozsudku smrti, na druhé straně neosobní aparát se může také ještě pořád stát předmětem poznání, prozření, střetnout se s přirozeným světem. V tu chvíli se vesmír znaků arbitrárně nahrazujících skutečnost hroutí nebo krvavě brání. Krajní zkušeností uvnitř totalitního sémiotického vesmíru je sémiotická smrt: likvidace díla, jména, paměti, stopy člověka, který nepřijal jeho hlavní konstituční zákon centra jako exkluzivního vysíláče zpráv. Trestem je právě ex-komunikace čili vyloučení z procesu společenské komunikace, společenská smrt. Člověk je bytostí společenskou a není třeba dokazovat, že společenská smrt se dotýká i jeho přirozeného světa.

Do těchto stručně načrtnutých souřadnic je možné vepsat celé panorama současné české literatury. Na jednom pólu jejího geograficky a často i jazykově ex-centrického postavení je dílo Milana Kundery, kterému zkušenost totalitního systému propůjčila brýle, jimiž prohlédl principy a zákonitosti sémiotického vesmíru i jeho štěpení na obou stranách Evropy. V jeho románech, od Žertu po Valčík na rozlúčenou, se děje schizofrenická rozluka mezi světem přirozeným a světem znakovým, v Knize zapomnění a v Nesnesitelné lehkosti bytí se odehrává tragikomické divadlo rozštěpeného sémiotického vesmíru. Osobně pokládám za nejdůležitější Kunderův přínos zjištění, že oba tyto jevy zdaleka neexistují jenom v rovině politické, ideologické či jinak společenské, že "sémiotická schizofrenie" není nemocí neosobní či nadosobní a že naopak začíná a končí v individuu. Neméně důležitý je i jeho důkaz výskytu principů totalitního systému v západní společnosti; zde Kundera mistrně provokuje a paroduje, sahá na posvěcené hodnoty jako básnická avantgarda, osvobození imaginace a spásonosné charisma "západní kultury", nedoceňuje ale toto zjištění, když shledává kořeny totalitního systému ve "východní" kultuře. Domnívám se, že jsou obsaženy v "západní" či lépe v "evropské" kultuře, bezpečně odsunuty do jejího "nevědomí". Oba principy, oba vesmíry, zatím žijí v ne příliš uvědomělém příměří a pracují každý na svém větším či menším poli vlastním směrem.

Na druhém pólu české literatury jsou autoři, kteří se rozhodli setrvat na území, jež odpovídá historickému, jazykovému, a kulturnímu centru /nebo zřídla/ české kultury a jemuž můžeme říkat periferie. Ale jen pod podmínkou, že zapomeneme na fakt, že tato periferie je ve skutečnosti křižovatkou, místem, možná bojištěm, kde se střetávají obě "centra" evropské kultury: centrum pohyblivé, proměnné, otevřené a centrum totalitní, rigidní a uzavřené. Kdybychom brali v úvahu jenom viditelnou "obrazovku" evropského sémiotického vesmíru, byla by dnes česká kultura skutečně periferní. Pokud mluvíme o zkušenosti prostředkované kulturou, je naopak velmi ústřední. Tato zkušenost je natolik intenzivní a bezprostřední, že pokus ji sdělit vede často k jevu, jemuž se říká "fugue en avant", útěk dopředu. Současná česká kultura nezapadá hladce do evropského kontextu a není v něm příliš brána na zřetel. Její aktualita je zatím skrytá,

vymyká se zkušenosti svého "centra" traumatem svých zážitků. Tato zkušenost je však přece pro evropskou kulturu rozhodující.

Jedním z prvních, kdo s prorockou jasnozřivostí pochopili fenomén "sémiotické smrti", je Jiří Kolář. V denících z roku 1950 vydaných pod titulem Prométheova játra, je zápis, který pokládám za jeden z nejsilnějších výrazů této mezní zkušenosti, často doposud nepochopené:

V Modeně bylo zastřeleno šest zemědělských dělníků. Všechn tisk přináší komentáře a obrázky z demonstrativního pohřbu. Celá Itálie byla na nohou a celý svět psal o těchto vraždách s největším opovržením.

--

Bože, učiň mě dělníkem z Modeny, abych mohl zemřít před tváří celého světa a nebyl zastřelen jako zbytečná myš, jako ty stovky, o nichž mně lidé s děsem šeptají, kamkoliv přijdu v této zemi mrtvých.

/31. leden 1950. Úterý./

Tutéž zkušenost vyjádřil koncem sedmdesátých let v jednom čtyřverší básník Jan Skácel:

i voda v řece Léthé zamrzne
/kdo zemře dvakrát, věčně bude živý/
až vydají se spolu přes zálivy
básníci zakázaní za živa

Jiří Kolář je pokud vím jediný autor, který byl vězněn za soukromé, nezveřejňované deníky. Zabavila je policie a dnes z nich máme jenom fascinující fragmenty. Básník se proslavil univerzálněji sdělným výrazem koláží: jeho typické a nenapodobitelné donekonečna variované plochy tištěného avšak nečitelného písma, koláže sestavené z výstřižků knih, nesrozumitelné, šílené a dekorativně působící, mají svůj předobraz v zážitku masového ničení knih; je to určující zážitek i pro spisovatele Bohumila Hrabala popsany v apokalyptické rapsódii Příliš hlučná samota. Kolářovy koláže ukazují také k moderní, "civilizované" variantě téhož ničení, k nesrozumitelné změti smyslu zbavených slov, k hluku zahlcujícímu lidské vědomí. Dekorativně působící katastrofa: otázka je, kdo dnes čte za estetickým známem stopy přirozeného světa, ne-li katastrofu, tedy alespoň

vůbec smysl? Není dnes také smysl věcí a hlavně lidského života exulantem evropské kultury? Nepostihla i jej sémiotická smrt jako nevhodného, nemódního, nepohodlného hosta? Není literární atypičnost současné české tvorby jedním z příznaků?

Pokusu trvat na smyslu věcí, rozhodnutí nevzdat se souvislostí mezi světem přirozeným a znakovým /nebo na nemožnosti to učinit bez sebezničení/ odpovídá možná nejlépe nově pojatý žánr deníku. V Kolářově literární i etické tradici pokračoval Ludvík Vaculík, který napsal pozoruhodný román-deník Český snář, vystavěný na principu prolínání skutečnosti a fikce, na napětí mezi slovy a fakty, na souboji mezi dějem knihy a činem autora, na sázce psaní a důsledků za ně. Je to kniha, kterou lze číst jako zprávu o kolapsu jednoho sémiotického vesmíru. Tato zpráva má smysl, dokud existuje centrum, kde bude čtena, ve vesmírném prázdnu by byla zbytečná. Doposud bylo toto velké dílo chápáno "jen" jako zpráva z "normalizované" Prahy. O nepochopení se přitom zasloužili jak ti, kdo je chtěli mít na "své straně" rozštěpeného sémiotického vesmíru /jinými slovy ti, kdo je četli ideologicky, politicky/, tak ti, kdo v něm nespatriili "nic jiného" než "román" napsaný formou pro současné čtenáře asi nezajímavou. V obou případech uniklo právě to, co knihu dělá jedinečnou: pokus zachytit bytostnou dvojdmost lidské skutečnosti, její přirozený svět a sémiotický vesmír.

Zdánlivý "útěk dopředu" způsobil také nepochopení Stropu Pavla Řezníčka: ocitl se pod hlavičkou "překonaného" surrealismu, jako by verbálně inspirovaná a inspirující krutost v Řezníčkově grotesce měla málo společného například s evropským terorismem. Podobně bychom mohli mluvit o Vratislavu Effenbergerovi nebo o Josefu Hiršalovi a Bohumile Grögerové, jejichž experimenty s pamětí, vědomím a literárním kontextem nemají v současné literatuře obdoby.

Cílem této úvahy není kompletní panorama současné české literatury, a proto ji vrátím do rámce symbolické pohádky. To, co jsme tu nazvali "sémiotickou smrtí", uskutečňuje král /jiný král, z jiného království/, který džbán neumístil ani do vody, ani na strom. Položil místo něho na dno jezera barevný obraz džbánu a dobře ho upevnil. Jeho princezna se neprovdá, královský rod nebude mít potomky, jen stále senilnějšího

vladaře. Jeho krutost bude stoupat do té doby, dokud se budou vyskytovat odvážlivci ochotní skákat do vody. Když se ukáže, že nejde ani tak o odvahu jako o sebevraždu, na džbán lidé pomalu zapomenou. Jeho obraz bude však uctíván povinně v celém království jako nedostižný a smrtonosný symbol vladařovy moci. Království se změní ve smysluprázdnou poušť, kde místo živého pohybu najdeme pouze mrtvé rituály.

Pohádka ovšem musí končit šťastně, a proto je dobré vrátit se do království, jemuž vládne král moudrý. Je zřejmé, že princezna symbolizuje "přirozený svět", s nímž lidská moudrost může v lásce plodit děti. Nejen následníky trůnu, ale i kulturu, díky které bude království královstvím, a ne mrtvou pouští.

Jako každá pohádka, i tato se odehrává v dalekém a exotickém kraji kolektivního i individuálního vědomí-nevědomí. Které je ovšem naším domovem.

337
/Řím, 17.5.1987/

Když jsem byl naposledy v dubnu 1968 v Moskvě, požádali mě sovětští bohemisté, abych jim vysvětlil, co se u nás vlastně děje, jak mají rozumět různým "protisocialistickým" projevům v tisku. Jedni byli z mého výkladu šokováni, druzí nám upřímně záviděli. Pak jsem si zaprorokoval, že je přece česká stejný vývoj, protože socialismus, který nepřinese společnosti víc sociální spravedlnosti, svobody a demokracie, se na světě objevil zbytečně. Nastalo vzbouření: oni přece mají nejdokonalejší zřízení, jaké svět kdy poznal! Jen dva tři z nich mi potají šeptali, že sice mám pravdu, ale abych to už nikde u nich neříkal, protože nemám představu o bezohlednosti tamních tvrdých mužů. Na tehdejší besedu si teď často vzpomínám, když čtu sovětské noviny a časopisy. Mýtických Dva tisíce slov už by tam dnes nikoho příliš nepobouřilo: už tam u nich taky mají své "protisocialistické" KANY, jenomže jim jinak říkají, už taky mluví o "konzervách", brzdách obrody, které musí odejít z veřejného života, už se tam ve veřejnosti polarizují názory tak, až musela Pravda připomenout, že vedoucí role strany je zakotvena v ústavě. Už i bohemistům snad došlo, že obsah pojmu protisocialistický, revizionistický, likvidátorský atd. je zcela neurčitý a že si do něho může každý vkládat, co zrovna potřebuje pro své politické cíle.

Země, která se celá desetiletí chlubila tím, že dospěla k vyšší, formě demokracie, k tzv. demokracii socialistické, teď přiznává, že skutečnou demokracii nikdy nepoznala a že se jí musí trpělivě, pokorně a dlouho učit. /Jelcinův případ jen ukazuje, jak si s ní zatím neumějí dost dobře poradit ani nahore a "v tísní" řeší věci postaru./ Nezní proto nijak pomlouvačně, nikoho nepobuřuje, když V. Rasputin o údajně nejdokonalejším a nejlidovějším zřízení prohlásí jen tak mimochodem v jedné recenzi: "Ne, Hísté, že svědomí a moc jsou odvěké antagonismy, ale zdá se, že nikde nebyly od sebe tak vzdáleny jako v minulosti našeho lidu."

Vystřízlivění z iluzí je hořké a vyvolává přirozeně i vzrušené zpovědi při vzpomínkách na některé zahanbuující události, při nichž svědomí potlačila síla "duchovního otroctví". Např. Al. Borščagovskij líčí takto své dnešní pocity ze schůze Svazu spisovatelů, která vylučovala B. Pasternaka:

"Stovky spisovatelů... se dopustily mravního zločinu. Jak se to mohlo stát?... Neprobudil se v nás hojivý pocit viny a lehké výčitky jsme potlačovali hrdým vědomím, jednomyslností celého sálu, jenž se snadno, bez zapochybování podřídil zjevné demagogii... Prožil jsem ve svém dlouhém životě mnoho těžkého, stál jsem před falešnými, soudci, byl

jsem nemilosrdně ostrakizován, ale v mé paměti se žádný den zatěžkávacích zkoušek nedá srovnat s onou chvílí cizího neštěstí, s prožitkem viny a studu, jenž páří na duši."

Literární vrstva je rozdělena na dvě části a hraniční mez tvoří "pocit viny" a z toho vyplývající potřeba "pokání". Mezi prozaikem J. Bondarevem a akademikem D. Lichačovem vznikl ostrý spor právě o to, zda tyto motivy jsou důležité pro další vývoj kultury či nikoli. Bondarev reagoval v Sovětské kultuře na telegram, který Lichačov poslal dubnové svazové plenárce a v kterém spisovatele přesvědčoval, že "v literatuře je teď nejdůležitější pokání". Prozaik se ptá, proč by si měla celá literatura sypat popel na hlavu, vždyť má ve své minulosti i nesporné úspěchy. Lichačov mu odpověděl krátkým "zasláno" a pak se k celé věci vrátil v Litgazetě obsáhlým rozhovorem, kde mj. říká:

"Ani jediný člověk nemůže říci, že nenese na ničem vinu, všichni jsme vinní tím, co se v posledních desetiletích u nás dělo. Zdůrazňuji: všichni bez výjimky... Musíme se učit demokracii, učit se trpělivosti vůči cizím názorům... Léta kultu osobnosti zapustila hluboké kořeny ve vědomí celých generací, s jejich duchem tedy nemůžeme skoncovat naráz. Je to jako s nevolnictvím, které už bylo sice zrušeno, ale působilo dál a udržovalo v lidech otrockou psychologii. Důsledky kultu osobnosti byly odsouzeny a zdiskreditovaly se, ale strach, který nám přešel do krve a do morku kostí, stále ještě svítá a paralyzuje vědomí lidí. A tam, kde je strach, tam není pravda."

Příznačné je, že nejradikálnější názory vyslovují spisovatelé, kteří mají nespornou uměleckou prestiž. Č. Ajtmatov v Týdeníku aktualit takto "revizionisticko-likvidátorsky", jak by řekl J. Hájek, zpochybňuje úspěchy sovětské literatury:

"Nemám rád nadšený jásot a okázalá prohlášení, vítězoslavně tvrdící, že jsme metodou socialistického realismu zahájili novou epochu v umění a že vaškerá naše literatura a kultura jsou zcela ojedinělé a mimořádné. Není to pravda... I pro literaturu platí, že vše zaniká. Rozhlédněte se kolem sebe - všechno stárne. Hodně z věcí, které jsme v 50. a 60. letech četli a které nás uváděly v nadšení, upadá dnes pomalu v zapomenutí. Objevili se jiní čtenáři s jinou psychologií a s jinými životními zkušenostmi."

A na otázku, co tedy přece jen nezastaralo, dal tuto lakonickou odpověď:

"Toho je velmi málo. S ítem času neprošlo hodně věcí. Co nezastaralo? Samozřejmě Tichý Don... Druhým polem je... Bulgakov. Mezi těmito dvěma póly je ještě několik děl, která dodnes k čtenářům promlouvají."

Tahle skromnost, získaná za "cenu prohlédnutí" /titul rozhovoru s Ajtmatovem/ se nápadně liší od nadutosti našich ztrázců hodnot socialistické literatury, kteří vychováni v ovzduší velikášství a vychloubáčství reálného socialismu nehodlají dovolit žádným rýpalům, aby pochybovali o jejich nesporných úspěších. V tom je odlišnost naší a sovětské situace zásadně rozdílná. U nás prostě ještě nebyl dán pokyn k "prohlédnutí". Univ. prof. J. Afanasjev v Moskevských no-

vostach jde tak daleko, že jednoznačně tvrdí:

"...hlásíme se k socialismu skutečnému, nemíníme se spokojit se socialismem deklarativním, jenž, jako by se sám chtěl zesměšnit, označil se jako „reálný socialismus“. Toto protismyslné slovní spojení stavělo praxi proti teorii... V pseudhegelovském duchu vyzývalo ke „smíření se skutečností, k přijetí existujícího stavu a ten považovalo za uskutečněný socialismus. A neodpovídalo-li něco ideálům a učení Marxe a Lenina, no bože...- život přece koriguje všechny sny."

V logice naší normalizace by všichni lidé těchto a podobných názorů museli být důtkami vymrskáni z veřejného života a "odsunuti na okraj společnosti", jak se bezostyšně vyjadřovali vrchní čeští i slovenští normalizátoři, když nás existenčně likvidovali. Je či není tato truchlivá perspektiva pro sovětské "pravičáky" reálná? Milostivé léto bylo přece sovětské společnosti sesláno shůry, takže může být v nějaké další "krizové situaci" zase zrušeno, veřejnost si svobodu, informovanost a demokratizaci nevybojovala. Řeči o tom, že strana sama našla sílu zbavit se deformací a překonat společenskou stagnaci, se opírají o argument z velmi starého myšlenkového arzenálu: kdo jiný měl to a mohl to udělat? Moc neprovedla nynější obrat proto, že náhle našla z buržoazního světa ducha osvícenosti a zatoužila obdařit své poddané dosud odpíranými lidskými právy. Uvědomila si, že dosavadní metody vládnutí by vbrzku uvedly zemi do neřešitelné krize a dostaly ji na úroveň země rozvojové. Přestavba i s demokratizací je jedinou záchranou i moci samé, proto od ní nemůže ustoupit, i když další vývoj může být dramatický a zdlouhavý. Retardační síly se nevdávají, ale tanky odnikud povolát nemohou.

x x x

Nahlédnutí do sovětských diskusí může vytvořit pozadí, na němž se názorně odrazí bída české kultury, která ve snaze zastřít své ponižující postavení se utíká k slovní kamufláži, kterou chce budit dojem tvůrčího ruchu. Svaz českých spisovatelů uspořádal na Dobříši seminář k 70. výročí VRSR, na němž pronesl úvodní referát J. Hájek. Kmen si ho pochvaluje, nesl se prý "tónem maximální otevřenosti" a hájil přesvědčení, že "s pravdou nelze zacházet jako s šafránem". Část referátu, patrně nejzávažnější, uveřejnilo RP, diskusní příspěvky, z nichž Šimonův a Hykischův byly údajně nejodvážnější, otištěny nebyly. Podívejme se tedy, jak na rozdíl od otevřenosti sovětských sporů vypadá ta "maximální otevřenost" našich náhle povstávších bojovníků za pravdivost literatury:

"Vážná a odpovědná marxistická analýza 50. a 60. let, která by pravdivě, ve vší složitosti a rozpornosti postihla hodnoty, v nichž

se prosazuje kontinuita revolučních tradic našich literatur, a oddělila je od revizionisticko-likvidátorských tendencí, které tuto kontinuitu na vrcholu společenské krize ohrožovaly, to je dnes jeden z nejnáléhavějších úkolů... To předpokládá, abychom se definitivně vyrovnali s tendencemi, které se projevíly i na ustavujícím sjezdu SČS v r.1972 a jež se v různých obměnách dodnes vracejí, které vykládaly XX. sjezd KSSS v podstatě jen jako příčinu nástupu revizionismu. Nic jsme nevyřešili, ba jen jsme všechno ještě více zatemnili, jestliže proti pravičáckému mýtu 50. let jako „ledové doby dogmatismu“ jsme postavili dogmatický „antimýtus“, jenž vykládal 60. léta jako období revizionistického rozvratu. Fundovanou analýzou literárního materiálu musíme skoncovat s představami, že rozvoj autenticky socialistické literatury u nás vlastně končí rokem 1956... V 70. a 80. letech vznikla řada hodnot trvalého významu... Navzdory /tomu/ nerozvinuly naše literatury plně své společenské aktivizující potence. To vynikne zvláště zřetelně ve srovnání se sovětskou literaturou, v níž už od poloviny 70. let vznikala navzdory všem překážkám díla, která pomáhala razit nové cesty společenského vývoje. Chceme-li, aby v následující etapě sehrála takovou roli i naše literatura, musíme dnes otevřeně, vážně a odpovědně hledat příčiny, které omezovaly společenskou aktivitu naší literatury...”

Tady máme Jiřího Hájka jako na dlani i s jeho ošuntělými ideologickými frázemi, myšlenkovou plochostí, klišovitou žvavostí a stylistickým humpoláctvím a ovšemže i s nezničitelným sebevědomím literárního politikáře, pro něhož jsou názorové veletače lehounký duchacvik. Nebyl by to on, aby se nevemluvil jako už tolikrát do role spasitele ohrožené literatury, tentokrát sužované jakousi záhadnou chudokrevností. Hloubá, hloubá "otevřeně, vážně a odpovědně", co asi způsobilo, že naše literatura je na rozdíl od sovětské sterilní, šedivá, zakřiknutá, málo kritická ke společenským neduhům - a ne a ne na to přijít. Předkládá tento zapeklitě složitý problém k důkladné marxistické analýze, ale nevšímá si, zda si o tom snad už dávno neštěbetají vrabci na střeše. Každý, koho pámbů při zdravém rozumu zachováti ráčil přece ví, že kdyby si byla sovětská kultura zmasakrovala řady svých talentů jako ta naše, ani v ní by se neobjevila ona "díla, která pomáhala razit nové cesty společenského vývoje", a dodejme, že vývoje, který by lidé Hájkova ražení museli označit za ohrožený revizionismem a protisocialistickými tendencemi. Díla zápasící o pravdivější pohled na život a odhalující společenské a mravní nebezpečnosti naší doby přece nevytvoří spisovatelé, vyděšení pogromem na ty, kteří se o to pokusili, natož bezpáteřníci a kejvalové, jimž záleží především na vlastním prospěchu a o mravní zdraví národa se starají asi tak jako o loňský anň.

Nejdřív Hájkové a jeho spolubojovníci pomáhali politikům při řezničtině, která roztála vedví živý organismus kultury a bezohledně zpřetínala předivo vývojových souvislostí, které se dá stěží znovu rychle navázat, a když teď zakrvácené torzo v křečích sotva dýchá,

podivují se, čím to asi je! Jejich kulturní politika po celých dvacet let byla bezpříkladně nevybíravou, k složitostem kulturní tvorby nepřihlízející barbarskou mstou na všech, kteří měli ~~negativní~~ názor, neváhali pro něj nosit kůži na trh, riskovali v skutečně složitých podmínkách, a teď najednou si ti Pilátové s nevinnou tváří myjí ruce a ~~mlčí~~^{le} jim nepochopitelné, že ti zbylí, které milostivě vpustili do své zdemocované literární obce, si nemíní pálit prsty. Stěží si představit větší farizejství. Cožpak bezskrupulózní tažení proti tzv. pravičákům nebylo vypočítáno právě na to, aby byli jednou provždy lidé zastrašení, aby už nikdo do ničeho nemluvil, aby se kamarád odříkal kamaráda a omilostnění aby zapomněli na svou minulost, nechtějí-li dopadnout tak jako ti zaživa pohřbení? Byla to letitá a promyšlená velkovýroba lhostejných, s jejichž mlčenlivým souhlasem se dějí nejstrašnější zločiny, jak varoval už dávno B. Jasenski. Kulturní politici, zaštitění bastardem reálného socialismu, sklízíjí úrodu, kterou zaseli, oni jsou spoluvinní, oni způsobili katastrofální stav společenský a kulturní, na který teď žehrají a o němž už dávno mluvili ti, kterým vypálili na čelo cejch nepřátel lidu.

Ale J. Hájek se tváří jakoby nic, jako by s ničím v minulosti neměl nic společného! Jemu není známo, že z vysokých škol byli doslova na dlažbu vyházeni vysoce kvalifikovaní profesoři a na jejich místa že přišly vědecké nuly. On neví nic o tom, že lidé vyštvaní z kultury byli rovnou předáni do péče Stb jako podvratné živly a msta že se nezastavila ani před jejich dětmi. A on nebyl ani při lámání charakterů kulturních pracovníků a ponižování jejich lidské důstojnosti, když museli při hysterické kampani zdvihát ruce, aniž znali text Charty. Jediný hlas se ozval proti tomuto ohýbání páteří, hlas slovenské spisovatelky H. Ponické, a socialistická moc s ní zametla způsobem, za který by se styděl i nejbezohlednější kapitalistický zaměstnavatel. To společnost a zejména kulturní veřejnost nezapomněla. Strach, který záměrně v ládech vyvolávaly všechny takové dragonády, je zaseknut jako tříška v duši celé obce.

Hájek je pro pravdu a proti jejímu zamlčování. Ale kupodivu, sám ani nemukne o tom nejdůležitějším, nejbolestnějším a nejhanebnějším, co pravdu uráželo, potlačovalo a pronásledovalo! Dál omílá pusté fráze o "revizionistickém rozvratu" a o "revizionisticko-likvidátorských tendencích" a vůbec se nezamyslí nad tím, zda snad tyhle politické premisy už nepředjímají falešný soud o stavu literatury nedávných let. Tzv. normalizace a její nevybíravé, vskutku likvidátorské metody jsou pro něj nedotknutelné, zřejmě byly tehdy namístě,

proto se ani nezmíní o obludném dokumentu SČS, jenž se za podpory Hájků všeho druhu a za mlčenlivého souhlasu těch lhostejných stal zdůvodněním masových "duchovních vražd" českých spisovatelů, kteří literaturu obohatili o nesporné umělecké hodnoty.

Tato Hájkova licoměrnost, toto záměrné zapírání mravní, zvláště vedoucí kulturněpolitické garnitury vyplývá z psychologie politikářů, kteří ve své duši ani nemají orgán, který by jim umožnil pocítit výčitky svědomí, nad tím, že kladli svá polínka k plameni stravujícímu živoucí tkáň etických tradic národa, oni přece jednají tak, jak to "odpovídá okolnostem". Teď tedy nastaly poněkud jiné okolnosti, od východu je cítit reformní vanutí, takže Hájek v sobě najednou našel odvahu kritizovat tzv. antimýtus o 60. letech jako o "období revizionistického rozvratu". Jenže to reformní vanutí nebezpečně připomíná to, co Hájkové a spol. pomáhali likvidovat! Co tedy s tím? V takovém případě je dobré použít osvědčené metody: aby se vlk nažral a koza zůstala celá. Hájkův "kriticismus" má proto myšlenkový základ opřen o beznadějně zrezivělé argumenty, o politicky účelová "poučení" o protisocialistickém spiknutí.

Pravda se v Hájkově referátu skloňuje ve všech pádech, nebezpečná pro naši společnost prý není pravda, ale zamlčování pravdy. Proč tedy zamlčel, kdo způsobil ten dnešní truchlivý stav v celé společnosti, proč ~~neodmítá~~ ^{ne odmítá} k přiznání vlastních vin, k "pokání", které v sovětské kultuře tvoří páteř hledání pravdy o minulosti? Ne, Kmen se mylí, Hájek zachází s pravdou zase jenom "jako s šafránem". Proto ani líbezná perspektiva, kterou líčí, totiž že "s podporou vedoucích představitelů strany", kterou prý vyslovili na sjezdech tvůrčích svazů, ~~se podaří vytvořit atmosféru~~ ^{se podaří vytvořit atmosféru} plodných diskusí, naší kultuře příliš nehrozí. I v tom nejlepším případě to bude zase jen karikatura diskuse, karikatura hledání pravdy a karikatura demokratického ovzduší. Tam, kde dál ovládá lidi strach, tam - jak víme - nemá že být pravda. Dokud si tohle Hájkové ~~ne~~ ^{na různých mocenských stupních} neuvědomí, je veškerá jejich "odvaha" hrou na odvahu a nic dobrého nemůže přinést.

X X X

Vytvářet zdání, že v domácí kultuře je všechno v pořádku a věci se dokonce postupně řeší, je úkol současné propagandy číslo jedna. Kmen obhospodařuje oblast literatury, bylo by tedy neodpuštělné, kdyby nevyužil "nové atmosféry" a nedal čtenářům najevo, že se všechno k lepšímu obrací. K. Sýs si proto pozval k rozhovoru nedávno nově přijatého člena SČS Bohumila Hrabala. Přirozeně že nejdřív se zeptal, co pro něj přijetí do Svazu znamená. Odpověď zněla:

"Nejsem ani nadšen, ani zklamán. Lidé mi píšou na dopisy: český spisovatel. Takže se to formálně potvrdilo.

Tady jsem, tady žiju, tady občas vydám i knihu. To jsem i napsal Svazu - že mezi české spisovatele patřím a že bych o to stál, abych byl členem, a tak se stalo. Jak jsem si napsal v Domácích úkolech z pilnosti, že nejsem emigrant ani vnější, ani vnitřní. Když tak emigrant do lidské věčnosti.

Chápu to jako důsledek klimatu velkorysosti, který /!/ sdílím. Nikdy není pozdě."

Věhlasný autor s nespornou uměleckou autoritou tedy splnil poslání, jímž byl při tomto rozhovoru pověřen: odměnou za přijetí do Svazu potvrdit, že u nás po sjezdech uměleckých svazů dochází konečně k zřetelné kulturní obrodě, že prožíváme "klima velkorysosti". Jenže to má háček. Když zároveň prozradil, co se proslýchalo, totiž že poslal pokornou supliku, aby byl vzat na milost a přijat za členu, sám tím zpochybnil své tvrzení: v klimatu velkorysosti by autor jeho velikosti nemusel po tolika letech vrchnostenského přehlížení a ponižování žádat o přijetí, spisovatelská organizace by si považovala za čest mít ho ve svých řadách. Je to podivná velkorysost, která si vynucuje takovou cestu do Canossy od největšího současného prozaika! Bezděky přicházejí člověku na mysl slova J. Seiferta, jež pronesl před víc než třiceti lety na 2. sjezdu SČSS: "Vyzvěte umlčené a neprávem vyloučené spisovatele, kteří jsou ovšem toho jména hodni, k spolupráci. Nečekejte, až přijdou sami a budou prosit. Sotva by přišli, neboť není hodno spisovatele, aby prosil. Dejte jim možnost, aby odpověděli dnes na útoky, na které nemohli odpovědět, když byli vylučováni z literatury..."

Jak vidět, jsou jiné časy. Český spisovatel světové proslulosti tento hrdý postoj Seifertův nesdílí. Ale co víc - on ještě tvrdí, že jeho přijetí do Svazu po prosbě o milost je důkazem "klimatu velkorysosti"! Můžu pochopit, že Hrabal chce mít konečně zaručen větší klid a jaksi krytá záda legitimací příslušníka současné elity, ale tento projev poniženosti je nad mé chápání. Víím, že se brání všemu, co by ho postrkovalo do role kriticky smýšlejícího umělce, jenž chce svou tvorbou vědomě ovlivňovat společenský vývoj. Proto taky se v jednom zpovědním textu ohradil proti tomu, že by byl "svědomím národa". Je to jeho právo, nemůže být jiný, než jaký je. Teď v souvislosti s přijetím do Svazu považuje za vhodné znovu prohlásit, kdo není: není ani vnější, ani vnitřní emigrant. Proč to zdůrazňuje? Aby ho s nimi nikdo nespojoval, aby se od nich distancoval. Na rozdíl od nich je "smířen se skutečností" a nereptá na svůj minulý úděl, neboť souhla-

sí s Platónem, že "básníci mají být vyhnáni ze státu holí". Nic nového pod sluncem, umělci byli pronásledováni vždycky, neračte tedy dělat ze svých křivdiček problém...

Hrabal-umělec ví, že věc je mnohem složitější, ale Hrabal-publicista jako by neměl ponětí o tom, že ve hře je něco mnohem závažnějšího než osobní osudy jednotlivců. Jeho Proluky sugestivně vylíčily začátek onoho pustošení kultury i ponížení národa, v jehož důsledku se taky většina spisovatelů ~~byla~~ té či oné emigraci ocitla. Jestliže kdysi třeba Joyce nebo Kafka dobrovolně emigrovali ze své společnosti a doby, aby o nich mohli vydat své zdrcující svědectví, dnes jsou spisovatelé do emigrace vyháněni, aby o ní žádné svědectví nemohli veřejně vydat. Proto byl ještě nedávno za vnitřního emigranta považován J. Seifert a kdysi i Fr. Hrubín a mnoho dalších. V sovětské literatuře byli až donedávna za vnitřní emigranty proklašováni B. Pasternak, A. ~~Chmatovová~~, M. Bulgakov, A. Platonov a další jen proto, že jejich básnický a lidský charakter jim nedovolil ztotožňovat se s násilím, lží a ponižováním člověka. Dnes jim společnost ústy svých představitelů vzdává hold a dík za to, že nesehali, že se rozhodli raději pro život plný urážek, křivd i skutečných muk, než by zradili své poslání strážců duchovních hodnot a mravnosti lidu. A sovětský časopis Novyj mir chystá uveřejnění básně emigranta J. Brodského a ~~Chmatovovi~~ k Nabokovovi, Chodasevičovi aj. se hlásí sovětská kultura jako ke svým velkým zjevům, i když je umí kriticky hodnotit. Tím vším chci jen říct, že pojem vnější či vnitřní emigrace není synonymem zrady národa, že lidé dohnání k ní drastickými metodami režimu zůstávají součástí své kultury a patří nadále do národního celku. Je jen otázka času, kdy ^{nase} společnost tuhle pravdu pochopí a najde k tvůrcům tohoto osudu stejný vztah jako společnost sovětská. Předpokládá to prostě, aby taky "prohlédla".

Nerad to říkám, ale Hrabalův rozhovor v Kmeni k takovému "prohlédnutí" nepřispívá. Naopak, tvrzení, že u nás už dnes máme "klíma velikorysosti" není nic jiného než lehkovážné klamání neinformované veřejnosti, k němuž se oblíbený spisovatel mnoha čtenářů sužil, podlehnuv zřejmě prostředí, v němž ~~se~~ ocitl. To ho ovšem neomlouvá. I když nechce být svědomím národa, má ke svému talentu, ke své pověsti a ke své lidské cti, ~~každě~~ jednu povinnost: ne-li už bránit pravdu, tedy ji alespoň nepošlapávat.

Milan Jungmann

P o l i t i k

Tři chvály a dovětek

Bylo to na začátku školního roku 1953 v jedné z učeben brněnské filozofické fakulty.

Jaroslav Šabata, šestadvacetiletý přednášející dějin Všesvazové komunistické strany bolševiků, stručně shrnul látku, která byla námětem našeho fakultního semináře: Je revoluční rok 1905. Společnost se dožaduje demokracie. Carská vláda pod jejím nátlakem ustupuje. Rozhoduje se ustavit parlament - dumu.

" Soudružke Z., " vyvolal ze seznamu studentů a studentek, " měli by jít sociální demokrati za takových podmínek do voleb, nebo by měli volby bojketovat? "

Blanka Z. nevěděla. Jako normální dívka jí to bylo úplně jedno. Jak by taky ne? Zнала konec celé té historie: Leninův koncept zvítězil, jako později zvítězila jeho strana v boji o moc a vítězí dál a má pravdu až po naše dny a tak to bude navždycky. Proč by Blanka měla ztrácet čas četbou jakési kapitoly z Leninovy knihy Dvě taktiky sociální demokracie? Pročež to doktor Šabata uležil a vyžadoval dokonce písemný výtah, takzvaný konspekt? Správné odpovědi na všechny otázky jsou stejně dány předem a dají se uhodnout. K volbám se má chodit a kandidatura se neodmítá, to jsme jako studenti slyšali.

Blanka to řekla. Jako sociální demokratka by do té dumy kandidovala.

" Zajímavý názor, " pravil vedoucí semináře a vážně se na Blanku podíval. Na fakultě se tvrdilo, že si právě takovými vážnými, vstřícnými, ba jaksí naslouchavými pohledy získával sympatie studentek. Napadlo mě: Poznal, že se Blanka nepřipravila? A jestli poznal, proč jí to nevytkl?

" Kdo souhlasí se soudružkou Z.?" zeptal se.

Nesouhlasil nikdo. Mezi dvacítkou účastníků semináře byli pečlivci, kteří si Lenina přečetli, a ti mezitím šeptem rozšířili mínění, že Blanka hádala špatně.

Jaroslav Šabata překonal vzniklé ticho zcela nečekaným způsobem: Začal shledávat argumenty pro Blanku. Poukazoval na všeobecné výhody legálního postupu: pro opozici je užitečné, je-li zastoupena v parlamentě. Vypočítal, jaká práva má poslanec v parlamentním systému. O tom jsme do té chvíle mimochodem neměli potuchy.

Povrchní Leninovi čtenáři byli zvyklí: že by klasikovu textu rozuměli nesprávně?

Zvedly se tři čtyři ruce na Blančinu podporu. Mrtvá historie začala ožívat. Stala se předmětem sporu jako kdysi, kdy ji Lenin se svými straníky prožíval a ve střetnutích s odpůrci hledal účinné řešení. Nic nebylo najednou předem jasné, naopak. Leninovi oponenti byli dobře pochopitelní ne jako schválnní propagátoři bludných směrů, nýbrž jako lidé s obhajitelnou logikou.

Pak teprve dal Jaroslav Šabata slovo komusi, kdo si Lenina přečetl důkladně a navzdory učitelovu pokoušení trval na tom, že v době revolučního rozmachu bylo správné překročit meze volebního kompromisu nabízeného vládou a voleb se neúčastnit. Teprve po prohrané revoluci bylo pro opoziční stranu výhodné mít tribunu v parlamentě.

Učitel Leninovy důvody ještě jednou shrnul. Vysvitla jejich teoretická i praktická přesvědčivost a převaha.

Jistě, to ožívání minulého děje bylo umělé a ničím nepřesahovalo oficiální marxistický kánon. Začali jsme však chápat, co v politice znamená hledání cest.

Nejpřitažlivější na celé diskusi ovšem byl sám učitel. Každý

musel cítit, jak je látkou zaujat. Vykládal ji jako šachovou partii: tah obou soupeřů byl pokaždé krok k dalším otevřeným řešením a koncovka byla vysloveně dramatická. Smysl pro hru promluvil ve všech účastnících semináře, v jedněch neslyšně, v jiných nahlas.

Najednou nezáleželo tolik na tom, zda vyhrál černý, nebo bílý. Záleželo na poznávacím procesu, z něhož se rodí politické vítězství, a to jako by bylo společným dílem svářících se frakcí.

Vedle mne seděl můj tehdejší nejlepší kamarád, vroucně věřící katolík. Rozbor sporů mezi komunisty nebo jejich předchůdci mu musel být protivný. V Leninovi právem viděl politika, pod jehož vládou začalo jedno z nejděsivějších moderních státně organizovaných tažení proti víře a církvi. Ten kamarád byl nadšený čtenář a nadaný prozaik a literární kritik se smyslem pro dobrodružství ducha. Dal se tou volební diskusí natolik strhnout, že se přihlásil a zasáhl do ní.

O tři podzimy později jsem nakažlivost šabatovské rozpravy pocítil ještě víc zblízka. Můj učitel komunistických dějin mě pozval na pár slov k sobě do pracovny. Bylo všeobecně známo, koho si k návštěvě vybírá a proč. Před nějakou dobou se stal předsedou fakultní stranické organizace a přátelské rozhovory se studenty končil nabídkou vstupu do strany. Byl jsem odhodlán nevstoupit a odmítnutí jsem si přichystal jako závěr naší rozmluvy.

Jaroslav Šabata se nejdříve obligátně zeptal, jak sleduju současné politické dění. Bylo to v roce 1956, před několika dny intervenovaly sovětské jednotky v Maďarsku, Budapešť ještě doutnala. Tatínek mi z vídeňského rozhlasu překládal podrobné zprávy, které se značně lišily od toho, co o událostech psalo Rudé právo.

Učitel připustil, že rudoprávní repertáže Zdeňka Hořeního jsou

jednostranné, ale ty vídeňské prý také. Potom mě velmi brzy přivedl do varu, už ani nevím jak. Pověděl jsem, jak jsem intervencí otřesen. Dospěl jsem až k otázce, zda je pravda, že sovětská armáda deportuje Maďary do Ruska a zejména že jako rukojmí bere mladé lidi. Jestli je to tak, pak socialismus nepřináší do lidských dějin nic kvalitativně nového. Všechny oběti, které si dosud vyžádal ve jménu převratně spravedlivější budoucnosti, jsou neospravedlnitelné.

Jaroslav Šabata na to, že přesně neví, jak to s deportacemi skutečně je. Zdálo se mi, že to nepovažuje za zásadní věc, a to mě vyprovokovalo.

" Kdyby deportovali," řekl jsem, "vystoupil byste ze strany?"

" I kdyby deportovali," odpověděl, "nevystoupil bych."

Takovou hierarchií hodnot jsem otevřeně odsoudil.

" Zapomínáte, soudruhu Ude," téměř nepostřehnutelně ironického Jaroslava Šabatu slyším jako dnes, " že nebojujeme za pravdu. Bojujeme proti buržoazii."

Když viděl, jak odppdivě na mě jeho prohlášení zapůsobilo, dodal smířlivě: " Ne ano, bojujeme za pravdu tím, že bojujeme proti buržoazii."

Zesmutněl jsem a zároveň se vyděsil.

Smutek pocházel z poznání, že mě od toho člověka dělí něco daleko podstatnějšího než odmítnutí vstupu do strany. Samozřejmě mi jej nenabídl. Měl to vůbec v úmyslu? Nebo si chtěl jenom promluvit? Ale proč? Tomu jsem nerozuměl a z toho právě byl ten děs. Mám před sebou skutečného přesvědčeného komunistu. Co když splní nepsanou stranickou povinnost a poví na mě soudruhům všechno, k čemu jsem se přiznal? Tyhle triky jsme přece znali: Řekněte upřímně, soudruzí, co se vám nelíbí, nic si nenechávejte pro sebe. - Někdy v té době proběhla na fakultě beseda s redaktorem Rudého práva. Jeden student se ho v polemickém za-

ujetí zeptal, zda má čtenář za své peníze dostat skutečné informace... Redaktor si to zřejmě nenechal pro sebe. A tak se do toho nakonec vlezla policie a prosadila studentovo vyloučení ze školy. Měla na něho už předtím spadeno. Jaroslav Šabata u toho vyloučení prý nějak asistoval - ironie, neironie. A já idiot taky vlezu do pastí.

Jaroslav Šabata o našem rozhovoru pomlčel. Potvrdil, jak špatně jsem ho odhadl a že ten podezíravý z nás dvou jsem byl já.

Dnes vím, že jeho vášeň pro politiku vždy překračovala stranické instrukce. Už dávno předtím hájil svobodu akademických diskusí na fakultní půdě a náš rozhovor byl pro něho zřejmě po té stránce akademický.

V roce 1987 jsem ho slyšel citovat výrok jeho ^{ho} tatínka, že politika je něco jako pytlácká vášeň a že "pravé pytlák" nikdy nestřílí pro obživu.

Na podzim 1956 mě neuložil pro svou politickou stranu, ale rozpravám s ním jsem propadl a pokračujeme v nich dodneška.

A tak má první chvála se týká Jaroslava Šabaty jako ryziho pytláka. Dělal a dělá politiku vždy a všude, na místech možných i nemožných. Nemůže bez toho být. Ve fakultní organizaci strany, v obvodním výboře, jako delegát XIII. sjezdu strany v roce 1966. Co jsem se mu kvůli tomu naposmíval - mezi čtyřma očima a občas i na veřejnosti. Jeho činnost mi připadala komicky dílčí. Namáhal se, probíjaval progresivní stanoviska v zápasech o banality - a ve stranických usneseních nejrůznějšího stupně psaných potvorným partajním ptydepe se to odráželo v nejlepších případech jako ubohý kompromis: jedna a jedna už nebylo osmdesát sedm, nýbrž šedesát tři. V prosinci 1967 jsem se pokusil o prorockví: Za nějakých dvacet let bude někde v zapadlém okresním městě tajemníkem a po těžkém vnitrostranickém boji dosáhne místního schválení, že jedna a jedna je dvacet šest.

Přišel rok 1968, Jaroslav Šabata se stal krajským tajemníkem stra-

ny v Brně, jedna a jedna bylo řekněme jedenáct a jeho samého jsem několikrát slyšel říkat, že jedna a jedna jsou dvě. Ale rok 1968 trval sotva osm měsíců. Po vpádu sovětských vojsk byl Jaroslav Šá-bata jedním z předních mužů takzvaného vysočanského sjezdu strany, který se postavil proti intervenci. Jenže platnost toho sjezdu byla zrušena. Na podzim 1968 nebylo těžké si vypočítat, že jedna a jedna bude podle státní normy zase brzy tři sta devadesát devět.

Na rozhraní roku 1968 a 69 jsem s Jaroslavem Šabatou dělal interview pro Hosta do domu. Vůbec nebyl toho názoru, že nastává potopa a konec našeho světa. Socialistické a dělnické hnutí se prý "dostalo k takovému stupni prozření", že pro něho osobně není jiná cesta "než hájit kontinuitu toho, co se zrodilo, a nejít už zpět". A že svou funkci tajemníka právě ztratil? "Nač by mně byla funkce, v které nemohu prosazovat, co považuji za správné?"

Zeptal jsem se, co si počne, když se ocitne "mimo konstruktivní politiku". Jeho odpověď mi vyrazila dech: Prý bude v opozici. Ke konstruktivní politice nepotřebuje funkcionářskou systemizaci.

Přel jsem se s ním nahlas i potichu: Pro opozici přece není v socialismu prostor.

Přítakal - a zároveň namítal: Jde o to ten prostor vytvořit. Že to nepůjde? Musí se to zkusit. Rozvíjel svou oblíbenou myšlenku takzvaného sociálního pokusu. Kdo ho podstoupí? Se vší skromností odpovídal novozákonním výrokem: Když ne já, tak kdo?

Tři měsíce předtím, než ho v roce 1971 zatkli, jsem na něho uhodil argumentem, který jsem měl za drtivý: Zavřou vás.

Nepovažoval to za vyloučeno, ale doufal, že se to nestane.

Mýlil se. Možná však, že mě jen nechtěl lekat a že svůj příští osud tušil.

Když se po pěti letech vrátil, chtěl jsem, aby mi to vysvětlil: Opravdu jste organizovali letákovou akci k volbám? Muselo to být? Bylo přece předem jasné, že to režim nestrpí.

Podle něho to nebylo jasné, dokud se to nezkusilo. A kromě toho - uvažte sám: Jste spisovatel, zakázali vás, a vy přesto píšete. Proč vám ta vnitřní nutnost připadá u zakázaného spisovatele početnější než u zakázaného politika? Že politik víc riskuje? To je jen kvantitativní rozdíl.

Dělal politiku i ve své cele.

Těsně po lednovém vyhlášení Charty 77 jsem strávil odpoledne ve společnosti několika nedávných navrátilců z vězení. Bavili se touto vzpomínkou:

Někdy v první třetině sedmdesátých let pojal Jaroslav Šabata ve věznici na Borech ideu, že bude pokračovat v diskusi započaté v evropském dělnickém hnutí v roce 1968 a že jako český komunista v opozici napíše dopis vůdci britských komunistů Johnu Gollanovi. Spoluvěznové našli bachaře ochotného dopis propašovat. Tukaním na zdi to sdělili auterovi. Jakmile bude se svým textem hotov, ať dá znamení: Na vycházce po vězeňském dvoře ať zastrčí pravou ruku pod bluzu. To gesto proslulo na někdejších oficiálních portrétech J.V. Stalina.

Jenže ~~ky~~ potom bachař couvl a vzal slib zpět. Přes veškerou snahu se to nepodařilo Jaroslavu Šabatovi oznámit. A tak se zasvěceným vězňům jednoho dne naskytl tragikomický pohled: Po dvoře chodil Jaroslav Šabata s úporným stalinským gestem a bylo zřejmé, jak se snaží odhadnout, zda byl jeho signál zachycen.

Nesmyslný signál nikomu a nikam.

Dodatek, že dopis byl nakonec odeslán jinou cestou a své vykonal, zanikl ve všeobecném smíchu.

Nejvíce ze všech hostů se smál hrdina té historky.

Kolem tématu vězení jsme kroužili několik let. Jaroslav Šabata parafrázoval S.K. Neumanna: Prý naše národní bída tkví i v tom, že se vězení příliš bojíme. Zejména u politiků je to na pováženou.

Analogie je vědomě nepřesná. Rakouské věznice se zvláštním statutem politických vězňů nelze srovnávat se socialistickými Útvary nebo Ústavou nápravné výchovy, kde statut politického vězně neuznávají.

Nikdy jsem to Jaroslavu Šabatovi neřekl naplno, ale on jistě rozuměl. Věděl jsem, že není fyzicky zdrav. Pod předhůzkou "Zavřou vás" jsem měl na mysli: Riskujete život.

Nikdy mi na to přímo neodpověděl. To se ani nedá. Odpovídal mezi slovy. Odpovídal vším, co dělal a dělá. Jen zásluhou jsem nakonec pochopil logiku, která člověka souladného v myšlenkách a skutcích, tedy člověka věřícího staví tváří v tvář smrti. Nepřál si to ani neplánoval, není falešný mesiáš toužící po mučednické glorioli. Z toho ho mohou obvinít jen nevěřící. Riziko předčasné smrti prostě bylo a je na jeho cestě, jako je má na své cestě například lékař pracující na infekčním oddělení. Nestrašte ho, že se může nakazit a umřít. On to ví líp než vy, a právě proto o tom nemluví. To už mu rovnou poraďte, ať změní obor a jde jinam. Stejně vás neposlechne. Až se to naučíte respektovat, budete o tom mlčet jako on.

Má druhá chvála Jaroslava Šabaty se tedy týká politika, který za své názory a činy ručí životem.

Ale ani tím se neověřuje správnost jeho cesty.

Po celých čtyřiatřicet let, co se známe, si kladu otázku: Má Jaroslav Šabata pravdu?

Jaká vlastně je jeho "komunistická" pravda?

Protivili se mi její patroni a spolunositelé.

V roce 1967 mě Jaroslav Šabata vyznamenal velkou důvěrou: Ať prý ho navštívím večer doma. Rád by si se mnou zase jednou promluvil. V československé komunistické straně se vytváří silný obrodný proud a ten by mě měl zajímat, i když jsem nestraník. Zatvářil jsem se nevěřičně a Jaroslav Šabata pokračoval: Nejde o lokální ani okrajovou iniciativu. Jdou s ní i lidé patřící ke stranické špičce. Například Jan Fojtík.

Jméno muže, o kterém se povídalo, že píše projevy Antonínu Novotnému, mě okamžitě odradilo. Na návštěvu k Šabatům jsem nešel a o pádu Antonína Novotného jako prvního tajemníka strany jsem se dověděl z novin - daleko později a s velkým překvapením.

S Jaroslavem Šabatou jsem se "sáružil" až v prosinci 1976. Oba jsme byli na seznamu signatářů Charty 77.

V novinách, rozhlasu a televizi ještě doznívaly pogromistické výzvy proti chartistům, a on pospíšil k nám. Přiznal jsem se mu, že jsem se podpisem Charty odvážil sáhnout výš, než stačím, a teď že si musím stoupat na špičky.

Snažil se povzbuzovat. Aspoň tak jsem to tenkrát přijal. Budoucnost prý patří demokracii, osmašedesátý rok k ní historicky zákonitě směřoval přes všechna svá omezení. Ta orientace je stále aktuální. Charta je sice pronásledována, ale nevzdala se a je naděje, že se udrží. To je důležitá politická vyhlídka.

"Kdybychom tak mohli," řekl nakonec, "pomoci bratrům Rusům, aby jejich obrodný proces nastal co nejdřív."

Byl jsem zvyklý, že mě překvapoval, ale něco takového jsem nečekal. Myslí to vážně? V Praze ty dny zrovna přebýval nejvyšší šéf sovětské policie Andropov a zdálo se mi, že svým pražským kolegům nora-dil, aby s chartisty zacházeli vlídněji.

Usoudil jsem, že jako někdo stoná černým viděním, stoná Jaroslav

Šabata optimismem. Vymyslíl jsem si dokonce model, podle kterého hodnotí události.

"Jaroslave, co se to děje?" zní otázka. "V Praze zavřeli deset lidí. Je to další, stupňující se vlna represí? A co bude následovat? Konečné řešení otázky lidských práv?"

"Tak by chtěli, aby se to vykládalo," praví Jaroslav Šabata. "Jenže je známo, že původně těch lidí plánovali zatknout čtyřicet. Ale neprošlo to. V určitém smyslu je to tedy naše vítězství."

Je to samozřejmě nadsázka. Její nevymyšlený podnět tkví v tom, že Jaroslav Šabata je nejen věřící, ale i realistický politik. Zná a nikdy neztratil ze zřetele obyčejný fakt, jehož povědomí se v našem světě pomalu stalo vzácností: že i v tom nejhermetičtější se tvářícím režimu zaklepe skutečnost dříve nebo později znovu na dveře. V našem skoro dvacet let starém interview o tom řekl: "Není možné zavírat oči nad krizovou povahou celé naší politiky; nikoli pouze předlednové, ale i polednové a posrpnové. Není možno dělat politiku spočívající na polovičatém rozchodu se starým systémem, ani politiku, která promění moskevský protokol v základ a východisko politiky fakticky negující cíle takzvané polednové politiky. Přesněji: Je to možné jen za cenu prohlubování vleklé chronické krize. To se prokázalo i za tu krátkou dobu, jež uplynula od srpna. Někteří to ovšem nevidí, nebo dělají, že to nevidí, a namlouvají sobě i jiným zvrácené chápání příčin naší krize. Kdo chce vidět věci takové, jaké jsou, je potom extrémista."

To se o Jaroslavu Šabatovi skutečně říkalo a říká. Vlídnejší polemikové ho charakterizují jako politického romantika. Jen si pomyslete: Politik, který 31. srpna 1968 na památném zasedání ÚV KSČ na Hradě zcela věcně připomněl, že je nerealistické koncipovat politiku v rozporu s vůlí většiny národa, byl autoritativně označen za

dobrodruha, zatímco poklesle romantičtí politikové, kteří dali přednost důvěře silných moskevských partnerů před důvěrou vlastního národa, na němž se chystali vynutit a také mocensky vynutili přizpůsobení absurdní situaci, vystupovali a vystupují jako političtí realisté.

Pravda Jaroslava Šabaty však nespočívá jen ve věrnosti některým očividným prostým poznatkům.

Vzpomínám na způsob, jakým četl a čte noviny. Někdy v roce 1966 jsem láteřil na jeden z právě otištěných projevů Antonína Novotného. Samá standardizovaná slova opakovaná do zoufalého omrzení. Nikoho už to nezajímá. - Jaroslav Šabata shovívavě vyvrátil můj omyl: Projev byl velmi důležitý. Doposud se Ota Šik, autor tehdejšího reformního ekonomického projektu, marně snažil probojovat obecné užívání pojmu "nová soustava řízení". Vedoucí činitelé strany v čele s Novotným tvrdošíjně říkali "zdokonalená soustava", aby zdůraznili, jak navazují na vše dobré, co dělali předtím. Tentokrát však podle Šabaty došlo ke zlomu. Novotný mluvil o "nové, zdokonalené" soustavě. Že je to nesmyslný shluk slov, který jestli vůbec něco obsahuje, tak jediné vnitřní rozpor? Samosebou, ale je to rozpor vedoucí k vítězství toho, co je nové a lepší.

Desetkrát, padesátkrát jsme se s Jaroslavem Šabatou za léta našich diskusí střetli nad jmény jeho politických učitelů. Citoval jsem rád Leninovy výroky pohrdající tradiční morálkou a demokracií. Jaroslav Šabata znal i jiné citáty, jejichž vyznění bylo protikladné těm, které jsem uváděl já. Pro mne to byl důkaz, že Lenin má několik tváří podle okamžité taktické potřeby. Pro Jaroslava Šabatu to dokazovalo Leninovu vnitřní rozpornost, kterou je třeba domyslit a "integrovat".

To je jeho oblíbené slovo.

Měl jsem kdysi štěstí, že se mi brzy po vydání dostal do rukou

svazek pamětí Václava Černého, ve kterém se vyrovnával s tragickým vývojem české kultury po únoru 1948. Mám tuto knihu rád a věděl jsem, že některé její kapitoly a stránky budou pro Jaroslava Šabatu nesnadným soustem. Než jsem mu ji půjčil, přečetl jsem mu z ní schůdně ty nejostřejší detaily. Poslouchal velmi soustředěně a pak řekl:

" Myslím, že se i Václav Černý dá integrovat."

Jaroslav Šabata je jediný politik - z těch, které jsem osobně poznal - o němž se dá říci, že je laskavý.

Je ochoten a schopen se bez osobní vztahovačnosti okamžitě posadit za diskusní stůl s politikem, který ho včera nebo především veřejně očernil nebo dokonce dal zavřít. Z vězení v sedmdesátých letech nabídl dialog Gustávu Husákovi. Slyšel jsem spoustu nechápavých i posměšných poznámek na odesílatelovu adresu a umím si představit, že se usmíval i adresát. Jak ostatně od Jaroslava Šabaty vím, i on se usmíval, když nabídku k politickému dialogu předkládal. Trvám však na tom, že ta nabídka patří do politických dějin sedmdesátých let jako příznak nikoli směšný.

Někdy v roce 1981 nebo 82 u nás Jaroslav Šabata zazvonil se zaškrtnutým článkem z nějakého sovětského časopisu. Prý je pozoruhodný, měl bych si ho přečíst. Teatrálně jsem odmítl. Čtu pouze věcné texty, na sovětský časopis nemám kdy.

" Tak reagují mnozí," řekl, " a je to škoda."

Autor se prý dovolává Leninových dopisů z posledního období jeho života kritizujících Stalina a jeho "neložální" chování k "soudruhům". Kdo se opírá o takové argumenty, je buď ve vědomém konfliktu s jednou z tradic ruského bolševismu, která se dá pojmenovat jako protidemokratická, nebo se do takového konfliktu dříve nebo později dostane

" Ty dopisy před čtvrtstoletím vytáhl na světlo Chruščov,"

řekl jsem. "Pak se na ně rychle zapomnělo."

"Autor toho článku se jmenuje Gorbačov," řekl Jaroslav Šabata.

Nejpozoruhodnější na tom jméně se mi tehdy zdálo, že je vyslovil s takovým zájmem. Prý je to nejmladší člen politbyra a v budoucnu možná vážný kandidát na funkci generálního tajemníka.

Dnes ho Jaroslav Šabata zahrnuje mezi stavitele "evropského domu" a snaží se přitom pochopit a vysvětlit rozpory současné sovětské politiky.

V české politice za posledních padesát let zdomácněl podle mého názoru typ sektářský, který se definuje zejména tím, proti čemu a proti komu bojuje. Dialog chápe jako prostředek k odlišení od protivníka.

Jaroslav Šabata se vyvinul v politika integrujícího. Jeho představa demokratické a samosprávné nebo samosprávně demokratické Evropy jako jediné skutečné záruky míry nevyklučuje předem žádnou z existujících evropských politických sil od křesťanských demokratů po komunisty reformní i opoziční. Mezi ty poslední se stále počítá.

Jaký je Jaroslav Šabata komunist? Tolerantní muž, který k rozhovoru přistupuje, aby se něco dozvěděl, a ne aby prosadil svůj apriorně správný názor, souvisí s komunismem leda svou minulostí.

Vykládám si tu souvislost zcela osobně.

Za svého nejvlivnějšího učitele z dob univerzitních studií i z pozdějších let šedesátých považuju Olega Suse. Učil mě kriticky myslet. Vděčím mu za všechno, co snad umím, a také za přátelství, které mi v určitém období věnoval. Ale když si připomínám konkrétní čtenářské lásky a kritické autority, k nimž mě vedl, zjišťuju, že jsem za posledních patnáct let dozrál k jiným. Kdyby žil, asi bychom se neshodli ani na jedné. Anebo existuje lepší domněnka: že i on po celé poslední desetiletí svého života, kdy jsme se nestýkali, na sobě

pracoval a dospěl k hlubšímu zhodnocení toho, co měl rád. Ale ať je to jakkoli a ať mé žákovství připadá nezaujatému pozorovateli sebespornější, učil jsem se od Olega Suse a nikdy se k němu nepřestanu hlásit.

Analogicky chápu Jaroslava Šabatu jako žáka Marxova a Leninova.

Váží si ho nejen pro jeho neustále se prohlubující poznání a zrání, ale i pro jeho věrnost sobě samému a pro přiznání vlastní kontinuity.

Stává se u nás nezřídka, že se komunisté se svým komunismem rozloučí.

Pamatuju, jak se jeden kamarád, který po Jaroslavu Šabatovi zdědil funkci předsedy strany na filozofické fakultě, celé léto v osmašedesátém roce trávil marným svolávacím schůzce: členstvo se dostavovalo v mizivém počtu, a když vidělo prázdný sál, rychle se rozuteklo. Později se to interpretovalo tendenčně: Bylo prý znechuceno reformní politikou, totiž politikou rozvratu. Jasně se v sedmdesátém roce začala prosazovat konsolidace, proběhly prověrky a pobloudilý předseda byl vyloučen ze strany, účast na schůzích se obnovila.

Mám vzorky toho členstva živě před sebou a myslím, že vysvětlení je obyčejnější: Ti lidé v osmašedesátém roce přestali svůj komunismus potřebovat. Vrátili se k němu, až se zase stal předpokladem stavovsky nadřazené existence.

Ale jsou i jiní zběhové. Jaroslav Šabata o nich mluví jako o těch, kdo se "zapletli s komunismem" - a dnes to nahlížejí jako omyl, distancují se od svého mladistvého a naivního poblouznění, popřípadě se hlásí k jiným politickým vyznání. ~~Neuvěřitelné~~

Nic proti tomu. Rád bych jen vyslovil důvěru muži, který jako

psycholog talentem i profesí ví, že každá přítomná podoba člověka obsahuje i jeho podobu minulou, a že i když se rozhodujeme na pohled absolutně diskontinuitně, své vlastní kontinuitě stejně neunikneme.

Ani nejostřejší diskontinuita ostatně nikoho nezavazuje odpovědnosti za to, co kdysi byl a čeho se dopustil.

Třetí chvála Jaroslava Šabaty směřuje proto k tomu, co jsem nazval jeho pravdou. Je to spojení vášně, víry, znalosti, laskavosti, tolerance a věrnosti.

Ani tyto hodnoty všechny donromady však neochraňují před omylem. Je vůbec moudré ptát se politika po záruce a chtít od něho "jistotu"?

Znám bývalé funkcionáře, kteří mají Jaroslavu Šabatovi dodnes za zlé, že prý je v šedesátých letech získal pro nový kurs, aniž je dost srozumitelně upozornil na riziko, že všechno může skončit zvratem a novou represí. I dnes se nemálo lidí po způsobu Vítězslava Nezvala ptá, zda nový sovětský pokus o demokratizaci a jeho počínající a očekávaná aplikace u nás nejsou jen další "pastí na myši". Přicházejí nové generace nezatížené starými traumaty, a tak je třeba prakticky prověřit, kdo by mohl být nebezpečný.

Pro takové otázky není Jaroslav Šabata správný adresát. Jeho pravdu bych pojmenoval nejspíše jako bytostnou naději.

Pokud ovšem lze naději odůvodnit, je ta jeho odůvodněna dobře.

A dovětek?

Společný přítel Jaroslava Šabaty a můj se při všem uznání zdráhá ve svých jubilejním šabatovském zamyšlení mluvit o jubilantovi jako o politikovi. Je prý politický myslitel. Jako by se autorovi - jde o Milana Šimečku - podvědomě vloudil do pera předsudek, který i

mně Jaroslav Šabata dlouho vymlouval: že se politik pozná podle výkonné funkce. Odtud je pouhý krůček k běžným úvahám, že kdo ji nemá, musí se přičinit, aby ji získal, a té snaze musí přizpůsobit své chování.

Snad chápu, jak to může Šimečka myslet: Všechny Šabatovy akce, iniciativy, prohlášení, poloveřejné i nejsoukromější rozhovory s lidmi - od přátel a kolegů až po tajné policisty, kteří mu ještě ^e tak dávno dělali pravidelný denní doprovod - se odehrávaly v jakési laboratoři. Připomíná to hry dramatika, kterého nehrají. Chybí jim ověření na celonárodním jevišti.

Budiž, přistupme na chvíli na to, že se Jaroslav Šabata v sedmdesátých a osmdesátých letech pohyboval v laboratoři. Jenže já jsem v osmašedesátém zažil, jak se osvědčil nejen na vyhrazené politické scéně, nejen v zákulisí, ale i na náměstích, kde se dlouho nehrávalo. Docházivalo k napjatým výjevům: V některých brněnských i mimobrněnských závodech a organizacích například propuklo silné podráždění buď z toho, že se reforma neuskutečňuje dost rychle, nebo že se včas nereagovalo na místní problémy a stížnosti. Vypadalo to na stávkou, manifestační pochod nebo jinou těžko racionálně zvládnutelnou situaci. Jaroslava Šabatu velmi často posílali, aby v takovém bouřlivém prostředí promluvil. Posílali ho tam i jeho vnitrostraniční oponenti, protože se přesvědčili, že si získá posluchačskou důvěru. Získal si ji vždy a všude. Ne stylizací za tribuna lidu ani estrádním humorem. Muži a ženy z ulice byli pro něho partnerem v dialogu jako všichni, s nimiž kdy mluvil. Ne vždy s ním souhlasili, ale poznali neomylně, že toho bledého, křehkého, chlapecky vyhlížejícího intelektuála mohou brát doopravdy; že jejich důvěry nezneužije.

Na tom se od té doby změnilo jen to, že se ze společnosti, která se pomalu učila demokratickým projevům, na nové dvě desítky let stala

"stlačená pružina". Leccos se pod tím tlakem polámalo - a Jaroslavu Šabatovi je šedesát. Jeho hlas se dosud veřejně nesmí ozvat. Ale jeho kondice je výborná a skutečnost už zase klepe na dveře.

Její průkopnickou složkou byla i jeho takzvaná laboratoř. Že byla odtržena od praxe? Nebylo to také proto, že se praxe tolik vzdálila od skutečnosti?

Jsem přesvědčen, že hra tohoto nehraného dramatika, kterou tak dlouho psal, aniž do ní širší veřejnost mohla nahlédnout, je hratelná.

A tak když za mnou onendy přišel jeho syn a požádal, abych do sborníku s obvyklým nákladem desíti strojopisných exemplářů napsal o jeho otci pár řádek, dal jsem se šabatovskou nadějí prostoupit nadobro: Na chvíli jsem si představil, že žiju ve fungujícím demokratickém státě, že je před volbami a že po mně chtějí, abych obecnstvu doporučil politika, kterého budu volit.

Doporučuju, jak nejpoctivěji umím.

Říjen 1987

Milan U h d e

465

S l u n e č n í h o ř i n y

Kulturněpolitická mystika vládne v našem reálněsocialistickém světě, a tak už se ani příliš nedivíme, že nejúplnější výbor z české lyriky od počátků do poloviny tohoto století, výbor s osobitou a osobní koncepcí, který netrpí školskými, pedagogickými předsudky a neklade si za úkol vyrobit z české lyriky obvyklý bojovně sociální, sovětofilský a sentimentálně národní guláš, vyšel v němčině, v Německé demokratické republice, v nakladatelství Reclam.

Ludvík Kundera nazval svůj výběr "Die Sonnenuhr" a rozdělil jej do tří dílů. První přináší ukázky z české lyriky od 10. do 19. století, druhý je vyhrazen století devatenáctému, třetí přináší výbor z tvorby autorů, jejichž díla určovala tvář české poezie v letech 1900-1950. Každý z oddílů je uveden střízlivým, věcným nárysem problematiky období, který poukazuje i na souvislosti a závislosti české lyriky v evropském rámci. Do prvního a druhého dílu vybíral Kundera především takové básně, které dosud čtenáře osludují: v nejstarším období patetickou strohostí a náboženskou a nacionální vroucností nebo okouzlující přímočarostí v milostné lyrice; v barokním období nechybí žádné z jmen, o kterých se několik generací českých školáků a studentů nedozvědělo ve škole vůbec nic. Je zde Bedřich Bridel (Co Bůh? Člověk?), Václav Jan Rosa, ale také filozoficko-náboženské verše Jana Amose Komenského, který je takto vlastně poprvé zařazen do kontextu české poezie. Neakademičnost, osobitost Kunderova výběru je i v tom, že pojal do reprezentativního souboru jako rovnocennou součást českou, moravskou a slovenskou lidovou poezii. A patří sem plným právem, nic většího než tuto lyriku jsme v době, kdy vznikala, a ještě dlouho potom, neměli a lidé, kteří ji tvořili, byli duchovní elitou národa ve stejné míře, jako tvůrci jazyka Kralické bible.

Výbor z poezie 19. století, uvedený stále znamenitě aktuální Máchovou básní "Aniž křičte, že vám stavbu bořím" v překladu O. F. Bablera, nabízí samozřejmě, jako každá práce tohoto druhu, mnohým více příležitosti k pochybnostem a výhradám. Kromě základního požadavku, aby

vybrané básně mohly vůbec upoutat současného čtenáře, neúprosně vystává starý problém, zda je výhodnější klást důraz na osobnosti, nebo na "ducha literatury", držet se jmen, nebo směrů, zachovávat chronologii, nebo jít po tematice. Umím si představit ryze profesionální svízele, které musely provázet vznik koncepčního výboru z české poezie v cizím jazyce. Jedna věc je koncepci vymyslet, druhá věc využít v ní ústrojně hotové překlady a získat pro ni překladatele. Kundera zvolil opět osobité - a ovšem kompromisní - řešení. Do rámce jistě diskutabilních tematických oddílů ("V lidovém tónu", "Realistické -kosmické", "Domov" atd.) vřazuje soubory veršů básnických osobností minulého století až po Březinu a Machara, ale také Havlíčkovy satirické básně, několik ukázek z Královéhradeckého rukopisu, kramářské písně a verše dělnických básníků. Vlastenecké a moralistní veršování kdysi slavených a čítankových bardů vypadly, zaplať pámbu, docela, právě tak jako dnes už sotva čitelné ohlasy cizích obsahů a formálních postupů a programové "duchovno", které na dnešního čtenáře působí nejspíš komicky.

V posledním oddílu, který autor uspořádal podobným způsobem, vyvolává tematické hledisko, při větším počtu vynikajících básníků i nepoměrně širším spektru zájmů, vlivů, myšlenkových i estetických proudů, které ovlivňují většinu současníků, dost nepříjemné efekty. Nejvýrazněji vystoupí básníci jediné, osobní noty, Bezruč, Šrámek, Wolker, Gellner, ostatní jsou nutně rozptýlení po celé knížce a interesovaný čtenář si je musí povybírat sám. Básně S.K. Neumanna najde nejen v oddílu "Příroda a civilizace", ale také "Válka", "Cestou", "Torzo naděje", "Po osvobození", Nezvala samozřejmě v "Poetismu", ale i "Surrealismu" atd., stejně tak Jaroslava Seiferta, hodně na tento postup doplatil Závada, ale také Kunderův milovaný František Halas, který by si byl možná zasloužil samostatný oddíl. V jeho poezii se snad nejpřesněji a nejbolestněji odráží vzestup a pád nadějí české duše, až k hořkému poznání, že realita vytouženého socialismu neodpovídá představám, jaké o něm měly statisíce jeho přívrženců. Nepřehlédnutelnou předností Kunderova výboru je ovšem skutečnost, že obsahuje i verše dvou dlouholetých nevinných vězňů padesátých let Josefa Palivce a Jana Zahradníčka, víceméně zamlčovaných básníků křesťanské orientace Jakuba Demla, Jana Čarka, Bohuslava Reynka, zapomínaného Richarda Weinera a Hanuše Bonna, emigranta Jiřího Voskovce (společné texty s Werichem), objevené je zařazení básní Jindřicha Štýrského. Neúměrně málo najdeme ve výboru z Jiřího Ortena a Josefa Hory. Obsáhlé soubory přeložili Franz Fühmann, Louis Fühnberg, Jürgen Rennert, ze starší literatury překládali mimo jiné O.F. Babler, Uwe Grün-

ning a mnoho jiných. Netroufám si posuzovat, jak zní tyto překlady německému čtenáři. Že by antologie, zvláště s ohledem na četné ukázky dobové české knižní tvorby, vyžadovala podstatně lepší papír, dodávám jenom pro pořádek. Je mi jasné, že to asi nebylo v silách vydavatele ani nakladatelství.

Vznik i vydání "Slunečních hodin", volba vydavatele i sám výběr jsou v mnoha ohledech charakteristické pro způsob existence české kultury a zejména literatury, který je už po léta naprosto neúnosný, nesnesitelný, nesvéprávný. Několikerá, uměle vyvolaná, fakticky nesmyslná diskontinuita, obcházení a zatajování autorů z ideologických důvodů nebo proto, že emigrovali, osobní perzekuce, která nemá nic společného s vlastním dílem, nenávisti a kaprice funkcionářů, trhají českou literaturu na tři kusy, jako by v ní bylo tolik dobrého, abychom si to mohli dovolit. Tvůrčí spory, výměny názorů, ba pouhé informace o vzniku a obsahu nových děl se uskutečňují, navzdory všem písemným smluvním závazkům československé vlády, stále s osobním rizikem, pokoutně, v úřední terminologii ilegálně. Oficiální, disidentská a emigrantská literatura vytvářejí vlastní okruhy a vlastní klima. Ale právě tato dlouholetá izolovanost, neveřejnost nebo poloveřejnost, zkreslená a polovičatá informovanost škodí české kultuře nejvíc, rozkládá její morální podstatu a znemožňuje práci na závažných projektech společného zájmu. To, že se Ludvíku Kunderovi, který patří k početnému zástupu autorů, ponechávají v nejistotě, nakolik mohou nebo zas nemohou pod svým jménem publikovat, za tě chto okolností podařilo uskutečnit tak záslužný a složitý podnik, je tak trochu zázrak. Vždyť k tomu neměl ani úřední požehnání, ani akademický patent, ani příznivé podmínky s týmem spolupracovníků. Jaký smysl, jaký neuvěřitelný účel má všechno to průběžné šikanování, všechna ta prolhaná péče, starostlivost a opatrnost? To může vědět jenom úřad ideologické a kulturněpolitické mystiky, který tomu všemu vládne.

Jan Trefulka

Truchlivá zpráva

Dívám se v televizi na rakouského reportéra, jak stojí na moskevské ulici a vysvídá od okolojdoucích, co si myslí o Gorbáčovově projevu na oslavách Října. Žena středního věku říká: Víte, nejhorší na tom je, že my všechno už dávno víme, v tom je naše tragédie. Skutečně, říkám si já v té chvíli, v tom je vaše tragédie. Všichni všechno už dávno věděli a přece šli dále po špatné cestě. Na, obyčejní lidé neměli moc na vybranou. Ale co všichni ti slavní státníci? Mužové, kteří se dávali oslavovat a ověřovat fády. Je možné vůbec předpokládat, že by umělý svět, vytvořený jimi a jejich okolím, byl tak dokonale oddělen od světa skutečného, aby k nim vůbec nic nedošlo? Anebo věděli a dělali všechno po staru prostě jen proto, že to vyhovovalo jejich osobním zájmům, jejich ješitnosti, potřebě jediné útlahy, kterou znali, útlahy z moci? Kvalita si s většinou to druhé, ale chyběl mi zatím důkaz, že tomu tak skutečně bylo.

Ied ho už nám, právě jsem prostudoval spis, který svědčí. V obyčejné spisové obálce leží přede mnou stěžestistrážková správa, kterou na jaře v roce 1964 vypracovali Jiří Hanzelka a Kiroalav Žilmaná. Zpráva vypráví ošité svědectví o hospodářském a sociálním stavu rozsáhlého území mezi Dálným Východem a Uralem, jehož všechny hlavní oblasti naší sestavatelé prozkoumali v roce 1963 až 1964. Četopis to ovšem není, každá stránka je nahobe označena nápísem tajná, tajná Jasný záměrem autorů bylo upozornit na negativní, často absurdní jevy, které ohrožují zářeví rozvoje země. Zpráva byla napsána na příkaz popad L. I. Brežněva, byla předložena do rubriky, a odeslána do Moskvy. Český originál a kopie byly postaveny A. Novotnému, J. Lenártovi, J. Hendrychovi, F. Pancevi, V. Kouckému a B. Kalderovi. Výčet těchto jmen svědčí o historické povaze spisu.

(rozdělení: L. Hromádka)

Dnešní štení Zprávy vyvolává v člověka převážně klubokou nechtí k politice jako takové, ke všem těm žvástům o narylých a dokrálých problémech, o nemožnosti předvíhat vývoj, o prý nedostatečné úrovni vědomí a pod. V člověku stoupá hořkost nad strachem časem a šifí se systémová beznaděje. Copak není hrozné, že ... Dobře, jen se nerozdílň! Jak se však neresilovat, když si nad každou stránkou uvědomuji, že ve Zprávě je kompletně zpracováno pře svědčivé zdůvodnění pro revoluční přestrojku, doloženo příklady: solidním hospodářským a politickým rozborem. Vše ještě pomazáno mader nanejvýš přátelské argumentace, plně ohledů a úzkostlivé sna-

by neurazit, vyvážit třeba tvrdost úsudku chválou srdečnosti a pohostinnosti ruského lidu. Jak se nerozčílovat, když si uvědomuji, že uplynulo třicet let a že ve své době potkal Zprávu osud hrochu na stěnu. Zpráva měla nulový ohlas jak u Krežněva tak u našich šéfků, a Gorbačov byl tehdy malý^m tajemníkem ve Stavropolu. Cynik by ovšem mohl říci, že naši cestovatelé mohli být rádi, že se po sepsání tohoto textu udrželi ještě pět let ve slávě a významu na veřejné scéně. Raději nemyslet na to, co by se stalo, kdyby Zpráva tehdy "unikla" do západního tiska.

Lze ovšem předpokládat, že Zpráva nebyla ve své době jediným signálem "předkrizového" stavu, jak se dnes říká. Doufám, že do malé skutečnosti východoevropské politiky přemítá přece jen někdy kus pravdy objevené od podřízených složek, třeba od KGB. Jestliže měl Krežněv jen trochu dobré vůle, přečetl si možná i nějakou diziknihu nebo knihu ze západní produkce. Víme však dobře, jak ideologická bariéra znemožňuje poznání z "druhého břehu". Kinařský význam Zprávy spočíval v tom, že ji napsali lidé, kteří předtím projeli napříč několika kontinenty a nacházeli obrovské skutečnosti. V Moskvě se nalodili po cestě Japonskem, kde právě vyrubil na skůbní jízdě super-express Šinkansen. Krvavě rozuměli celé problematice sovnitř a těžko by je bylo možné obvinít z nepřátelského zamjetí. Právě naopak, v celém textu autotři jakoby neustále zdůrazňovali: chceme jen vaše dobro, bojíme se o osud socialismu, proto vám říkáme pravdu, dělejte něco, my se vás nevymníváme, je nám líto, že to tak daleko šlo, cítíme se kromě a to nám dodává odvahu, pochopte to, my vás milujeme! Po všech těch letech snad jen tyto zabezpečovací pasáže zní dnes zbytečně, iluzivně a i naivně. Idiót, které Hansal-ka se Zikmandem calovovali, pravdu slyšet nechtěli, prostě na ni kašlali. Jin se líbilo to, co měli.

Ctišádost autorů Zprávy šla nad pouhý popis zabentajících nepořádků, plýtvání, příkladů sociální nerovnosti, nistního diktátorství atd. Zprávě předchází sarsvěcená analýza celého systému, který se vytvořil za Stalinskvy vlády. Výpočet negativních jevdů v sibirské skutečnosti ilustroval jen sákonitost jejich výskytu. Samozřejmě, od té doby vyšla už řada knih, které prokázaly systémové znaky reálného socialismu ze všech stran. Poserubodas však je, že závěry, ke kterým cestovatelé došli, se podobají jako vejce vejci tla, na kterých se usneslo dnešní vedení v SSSR, pravda, až po dvaceti letech. Pro ilustraci ocituji jen jednu větu, která i terminologií připo-

míná dnešní nášky nad brzdícími mechanismy. Hned v úvodu Zprávy autoři říkají: "Začal nám mnohde na sovětském Dálném Východě a na východní Sibiři tek denního života připadat jako evropský, mocný automobil, jehož řidič jednou nohou šlape na plyn až k podlaže, a druhou nohou - na brzdu. Současně!" /Str. 7/

Při čtení Zprávy jsem neustále pociťoval údiv nad tím, jak inspirativně zasahuje tento starý text do současných nejbe-
 cenějších úvah o osudech socialismu v SSSR. Například je v textu jako refrén opakovaně přítomen údiv, že jakési ohromení nad ne-
 uvěřitelným přírodním bohatstvím Sibiře. Tento údiv je nefalšova-
 ný, oba cestovatelé toho konečně už viděli dost, aby nezůstali
 jen tak nad něčím stát s otevřenými ústy. "Ve Škotovu leží dvacet
 metrů pod povrchem třicetmetrová souvislá sloj černého uhlí - a
 těch dvacet metrů skrývky je čistý kralia." /Str. 5/ Úžas cestova-
 telů je ovšem doprovázen stejně intenzivním skrovním nad plýtvá-
 ním přírodními zdroji, na které naráželi na každém kroku.

"V Kůlčurščensk /Kamerovská oblast/ je jediné místo na světě
 /jak nás ujistili místní geologové/, kde lze povrchově dobývat čer-
 né koksovateľné uhlí. Dobývá se, i když skrývka nestačí - jen aby
 byly měsíční prémie. Fronte uhlí se svaluí neodveszenou skrývkou,
 pak se jde jinak. Předtím tedy prémie za a i č e n í národního na-
 jatka. Za sloje berou jen co se bere rychle a lehce. Zbytek kava-
 laží nebo rozjezdí pány ekstraktorů - i když na taková místa má
 skrývka předstih. Na miserat cestě se láme a skučí "čtvrtáky",
 25 tunové nákladní vozy, z rozharží uhlí už naložené. Výběh "je-
 nom" dvoumetrové sloje na povrch překášel cestě. Prokopal se, aniž
 se uhlí vzala. "Bestalo to za to!" A jde o uhlí s kalorickou hod-
 notou 7 000 - 9 000. ...Tisíce kubíků rozjezděného kvalitního dří-
 ví, tisíce kubíků hnijí na málčinách tek, kde se válejí po léta
 bez povážnutí. A další tisíce sůstávají a překákejí v lese ve
 formě pařezů vysokých hodat přes metr..." /Str. 30/

A tak to jde dál a dál až k únavnosti. Kalik úvah už bylo
 vyvaleno o příčinách přetrvání ruské revoluce a příčinách zroda
 a zmařevnosti direktivního hospodářství. Co když jednou z hlavních
 příčin nebyly všechny ty doktrinářské aplikace různých teorií, ale
 hlavně a pouze ohromné přírodní bohatství Ruska? Nebyly to zdán-
 livě nevyčerpatelné přírodní zdroje, které vedly sovětské pláno-
 vače k tomu, aby se na ně znovu a znovu extenzivně vrhali? A s to-

ho se pak stal návyk. "My privykli", to byla hlavní odpověď, kterou naši cestovatelé dostávali na otázky po původu nezrybného plýtvání. Proč dal Chruščov povel k útoku na celiny, namísto toho, aby dal pokyn k modernizaci a zefektivnění tradičních zemědělských oblastí? Ve Zprávě se říká: ... "z celinných polí v Kazachstanu se v roce 1956 z 1 320 milionů pudů obilí dostala do skladů jen polovina a v roce 1959 dokonce jen třetina.../Str.30/ Z 24 kombajnů, jež jsme potkali cestou z Alma-Aty do Taškentu, bylo v činnosti čtrnáct. Ostatní stály. Ve dne! V ideálním sklizňovém počasí!" /Str. 31/ A tohle všechno pořád trvá. Přírodní bohatství bylo pro zemi štěstím ale i neštětím. Nic však netrvá věčně, i příroda se už vzbouřila.

Je zbytečné po těch několika citacích dodávat, že autoři, inženýři předsocialistického vzdělání, skřípají v celé Zprávě suby a zahrnují Brežněvovy návrhy na reformy, přenesl toho druhu, které se těžkopádně rodí v sovětské společnosti dnes. Projevují přitom kompetentnost nejen v hospodářské oblasti ale i ve všech jiných oblastech. Celý text je vlastně předžádným návrhem na přestavbu, vycházející z důkladného průzkumu a s bezprostředního poznání. Konec s toho, o čem Zpráva pojednává, si je dnes možné přečíst v sovětském tisku. Jaká je to však trpká satisfakce, když bylo mezitím stracono dvanáct let!

Za sebe bych chtěl nakonec dodat, že Zpráva se liší od jiných podobných dokumentů poutavostí a dokonce i záživností. To proto, že jí psali spisovatelé, kteří měli za sebou dvacetiletý trénink v produkci cestopisů masové čtenářské obliby. Nedalo jim tedy, aby nepoděkovali i nevyžádáním čtenářům pár groteskních historek, i když já silně pochybuji, že by se nejvyšší činitelé bavili rádi právě tímto způsobem. Konec se nejvíce líbila historka o povedeném sibiřském novátorovi. Zde je:

"V Kavaljerovu nám soudruzi představili známého hrdinu socialistické práce Michajla Nikolajeviče Bojko. Roku 1959 navrhl úpravu vrtaček v rudném dole. Křisto silné tyče s dlátovým zakončením tyč tenkou se zakončením korunkovým /čtyři suby do kříže/. Produktivitu práce při vrtech zvýšil 3x /rychlejší vrt, menší spotřeba třaskaviny/.

Teprve mezi čtyřma očima jsme se ho zeptali: Odkud jste to opsal? Začervenal se, ale zapíral. Teprve, když jsme mu vysvětlili, že jsme tenhle "patent" viděli jako starý a osvědčený už v

roce 1948 ve zlatých dolech v Johannsburgu - ale že okrajové broty byly vyšší a z kvalitnějšího kovu / s delší životností a větší vrtnou rychlostí/, a že jednu máme jako upomínku ve svém archivu. Bojko se omlouval: "To je možné, na tom obrázku to nebylo tak dobře vidět." A pak se teprve přiznal, že náhodou dostal nějaký cizí prospekt a ten si vrtné korunky všiml. Překřeslil, dostal odměnu, "garojs" a stal se pýchou Kavaljerova." /Str. 44/

Jinak je "Zpráva" ovšem dosti truchlivá. Po těch letech, po sérii přiznání a všeobecného pochopení stagnačních projevů se trochu vytratila její senzáčnost. Přesto však dodnes naléhavě promlouvá k otázkám politického dědictví té doby, ve které vznikla. Protože co si nakonec řeknete po jejím přečtení? Proč celá ta práce a dobře zryhlané rady zůstaly bez odezvy? Mohl bych posloužit systematickou odpovědí, ale v náladě, kterou čtení vyvolalo, se přikláním k prostějším vysvětlením: příčinou nulové odezvy byla hloupost a zabezděnost. Jistě, v utopické říši by se oslovení činitelé sešli s autory Zprávy, bedlivě jim celé hodiny naslouchali a pak by je angažovali jako poradce při revoluční přestavbě reálného socialismu. V dalším by se bez nenanázi muselo dojít k ryhlané demokracizace, glasnosti, volby ředitelů a k podobným epeděným novotám. Podle vyprávění Kiroslava Zikmunda k jedné debatě s Antonínem Novotným došlo. Prezident však sněm cestovatele moc neposlouchal, sám pak vyprávěl o nějakém šveci, kterému sebrali možnost spravovat boty, hrdě vylíčil, kolik úsilí ho to stálo, než seřídil, aby se švec mohl držet svého kopyta. A nic! Povedená historka. Obávám se, že celé naše novější dějiny bude jednou možné převyprávět jako povedanou historku o pitomosti.

M. Šimečka

188

V D O V Y P O D I V A D L E

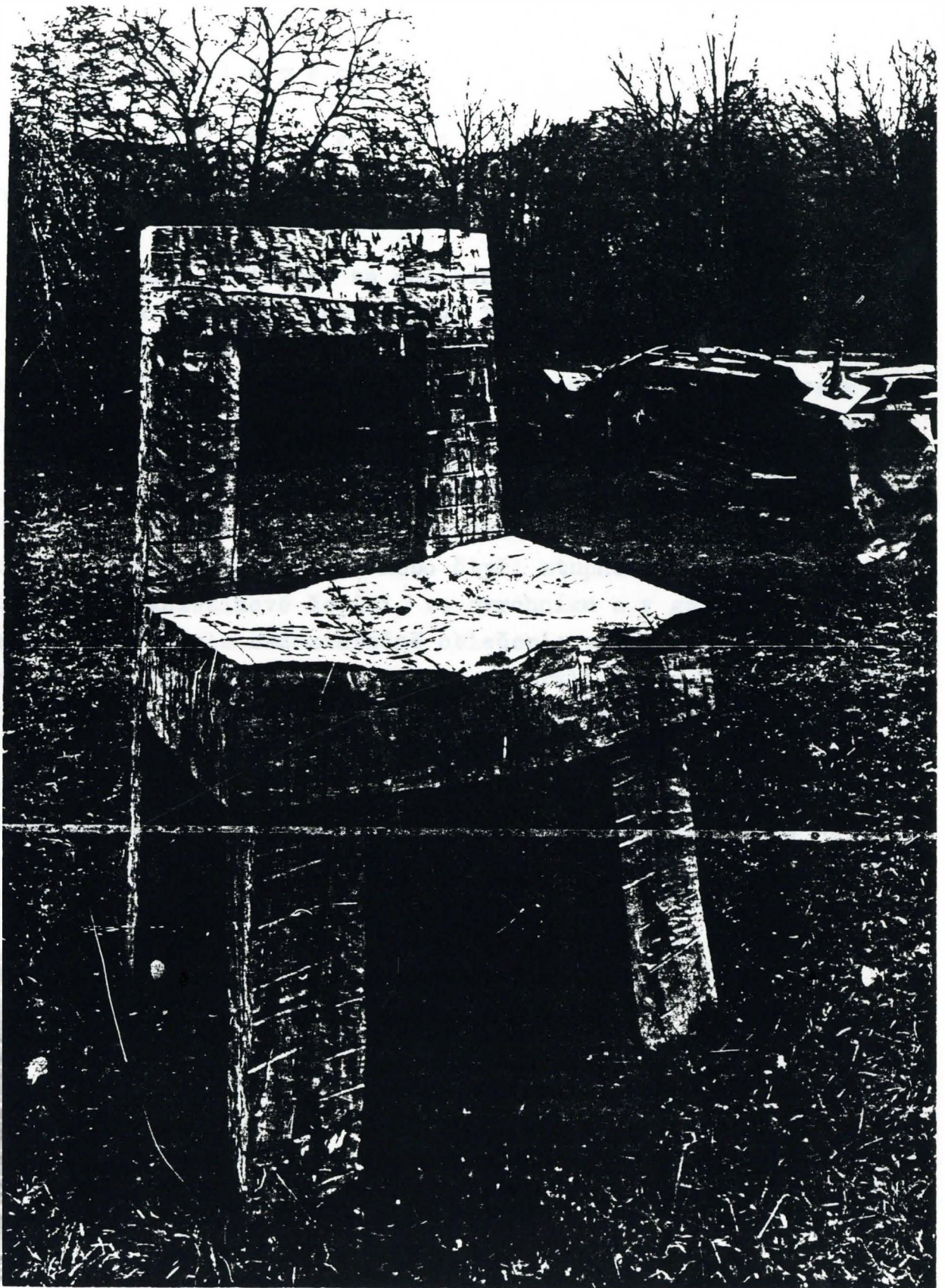
Průbojná dramaturgie nového vedení činohry ND razí nové cesty: jedno profilové představení za druhým je dalším tvůrčím přínosem ke vzniku a prosazování původního a světově ojedinelého divadelního slohu - divadla vyprávěcího. J. Šotola zde "básnický" odvyprávěl příběh disidenta /jinak smýšlejšího spisovatele/ Karla Hynka Máchy, umořeného k smrti retrogradní společností své doby. Postavy Daňkovy hry o Janu Husovi odvyprávěly v inteligentních promluvách mnoho autorových zajímavých myšlenek o charakteru, síle a slabosti národa během fiktivního předvečera Husovy smrti. Divák má v hledišti naléhavý pocit, že by si tu hru radši přečetl spolu s doplňující literaturou, aby pochopil, co mu to vzdělané školení, předpokládající spoustu historických znalostí, chce sdělit.

Nedávno se ke klíčovému dílu tohoto narativního stylu přiřadilo představení dramatisace novely sovětské spisovatelky I. Grekovové, Loď plná vdov. Pět válečných vdov žijících od posledních let války nuzně v rozděleném bytě, zde v dialozích odvypráví za dvě hodiny divadelního času, během jakéhosi vzpomínkového večera v den pohřbu jedné z nich, ztroskotané, tragické, jímavé i trpce humorné příběhy svých životů, a řeší přitom zároveň otázku, proč se jim všem vymkla z ruky výchova s takovou péčí a láskou vychovávaného nebožčina syna. Ale vyzkoumat nic nelze v tom tklivém melodramatickém povídání, jak je z kombinace retrospektiv s přítomností sestehoval špatný dramatisátor /P. Lungin/, a jak je v roli znuděného statisty sleduje zkoumaný objekt, nevděčný zvrhlý syn Vadim. Diváci v gala poslouchají tu nekonečnou žánrovou epiku, žasnou nad husarskými kousky dramatisátorovy invence například ve chvíli, kdy mladý muž z hluboké retrospektivy horoucně vyznává lásku babičce, která mezitím zestárla o třicet let do šedovlasého reálu s drdůlkem, a oddaně sledují celé, to hezké rezignované povídání o stalinských časech dnes, koncem 80. let. Dnes, ve chvíli, kdy se po evropských jevištích hraje Gubarevův Sarkofág o Černobylu a kdy se v desítkách nových i celá léta zakázaných sovětských her a filmů bolestně obracejí kruté konflikty sovětské společnosti jako nůž ve staré ráně.

Výkon málem hrdinský podal v inscenaci režisér Laurin, který zase jednou vyfasoval k režírování statické antividadlo.

Kromě sebezáchovných scénografických nápadů, jako jsou například otáčivé skříně suplující náhlými otočkami v kritických chvílích hrozící nudy nepřítomné dramatično a kromě několika přeexponovaných hysterií, suplujících neexistující konflikty, udělal pro záchranu textu spoustu dobré a citlivé režijní práce na vymyšlení rytmu, na vedení postav a vytváření vztahů. Čtyři z pěti hereček v hlavních rolích /Jana Březinová, Jiřina Petrovická, Blažena Holíšová a Libuše Havelková/ vykřesaly z toho kusého nedramatického mála, které jim dramaturgie nabídl, přece jen, soukromou invencí, živé a jemně ozvláštňené psychy a osudy, pátá, Ljuba Skořepová, byla jako za trest odsouzena k nekonečnému podpírání portálu a k občasnému provolávání, že spravedlnost je jí nade vše. /Kdo se chce dovědět, jak pozoruhodně se vyvinul její talent, ať se jde podívat do Violy na Goldflamovu Agátománii./ Pánové spíš přihrávali než hráli, ale co jiného taky mohli dělat?

Všechny ty vdovy mi připadaly jako vdovy po zesnulé činohře ND. Talenty v plné zkušenosti a síle, Březinová s tím mohutným tragickodramatickým fondem, schopná zahrát velké postavy gorkovského typu, amerických dramát i světové klasiky, Holíšová, skvěle tvárný talent k neudolání přes trvalé ubíjení sporadickým a stereotypním obsazováním, a spolu s nimi tři čtvrtiny toho vynikajícího souboru, celý ten živý skvělý rezervoár talentů se už léta tluče o neschopnost jednoho vedení za druhým jako můra o skleněnou tabuli. Ani dnešní, už zdaleka ne čerstvé vedení činohry zatím neprojevilo jinou schopnost než dělat mdlý, zato spolehlivě nezávadný repertoár, a důmyslně se vyhýbat bolavým otázkám našich životů, divadlu otevírajícímu skutečná dramata této země.

Jindřich Chalupický :

Č E S K Á S O C H A Ť K A

/Úvod Katalogu výstavy Magdaleny Jetelové v Kolíně nad Rýnem 1987/

Alexander Werth byl za poslední války korespondentem anglických novin v Moskvě. Měl výhodu, že znal rusky; jeho matka byla Ruska. Psal si deník, který pak vyšel pod názvem Stalingradský rok. To byl pro Rusy těžký rok. Jejich vojska ustupovala a jejich ztráty na lidech i území byly obrovské. Dávno ještě nebylo rozhodnuto, kdy utrpení skončí a kdo nakonec zvítězí. Hroutilo se i hospodářství. Chybělo jídlo a v kruté ruské zimě nebylo čím topit. K datu 15. listopadu 1942 si Werth zapsal návštěvu koncertu. "V sále byly tři nebo čtyři stupně pod nulou, každý tu seděl v kožešinové čepici, ve svrchníku a v galoších; jenom umělci byli zcela nedostatečně oblečení; vedle piána byl postaven malý elektrický teplomet, aby nezmrzli úplně. Kde byste jinde na světě sehnali posluchačstvo, které by do posledního místečka zaplnilo sál, odfukovalo si zimou, sedělo tu zahaleno v pláště a naslouchalo, jak nějaký Sofronickij hraje Skrjabina? Sofronickij hrál Skrjabina skvěle a velmi cudně /nemyslím, že by na to měla nějaký vliv teplota v sále/. Poslední číslo, slavná studie v dis-moll, přivedlo posluchačstvo v nadšení."

Mohl bych si připomenout, jak jsme se v téže době počali scházet v Praze - několik umělců, básníků, teoretiků. Četli jsme denně zprávy z fronty a vedle nich oznámení nových poprav. Ale my jsme mysleli na Chirica, Duchampa, Eliota, Bretona. Tak vznikla skupina, která pod názvem Skupina 42 měla za pár let nabýt v Čechách svůj význam. Umění bylo naše útočiště.

Umění není zábava ani ozdoba. Může se tím stát a stává se tím, ale je to kamufláž. Je lidskou nezbytností a je jí tím více, čím více je člověk ohrožen. Znovu jsme se o tom přesvědčili tady v Praze od let padesátých. Zatímco v západním světě se novému umění dostávalo nebyvalé příležitosti k uplatnění, v Československu se věci vyvíjely právě opačně. Pod záminkou socialistického přesvědčení se dostali k moci umělci konservativní a ustrašení; pro ty, kdo se potřebovali vyrovnávat se svým uměleckým osudem, pro ty najednou nebylo místa. A zrovna tehdy a zrovna proto se mezi mladými umělci vytvořilo nové ovzduší a tím intenzivnější, čím jejich prostředí bylo izolovanější. Na

sklonku šedesátých let se dostali na nějakou dobu i oni k slovu, od samého počátku sedmdesátých let byli opět vyhnáni z veřejného působení, a tím drsnější, čím toto násilí bylo anachroničtější. V docela poslední době se jejich situace zase poněkud uvolňuje, i když musí pořád ještě počítat s nebezpečným nepřátelstvím řemeslných malířů a sochařů, kteří dovedou využívat svých politických styků a získávají tím dobře a víc než dobře zajištěnou existenci. Ale do ateliérů vniknout nemohou. Tam zůstávají umělci svobodní. Svobodní dokonce i vůči modernímu umění samotnému. Zároveň, co se s velkou popularizací moderního umění ve světě rozmáhá umělecký žurnalismus, jehož hesla nebezpečně usnadňují práci tak mnoha méně vzdorných a ctižádostivějších umělců, českým umělcům hesla nestačí. Každý v samotě ateliéru vydává se svou cestou, na svou pěst a odpověden jen sám sobě. To je odpovědnost, která kupodivu tíží umělce víc, než vystupuje-li na veřejnosti. Neodpovídá obecenstvu, odpovídá jen tajnému poslání, které na sebe vzal, když se rozhodl obětovat svůj život umění.

Jeho občanská existence bývá proto nepohodlná a mohli bychom čekat, že si bude stěžovat a že třeba i jeho umění se stane způsobem tohoto stěžování. Ale dochází k něčemu, co se nedalo předpokládat. Zrovna z té samoty čerpá umělec zvláštní radost; je to radost ze získané svobody. Jistě ho mrzí, že ^{jeho} práce se mu hromadí v ateliéru a že nemá příležitost ji odevzdávat ostatním; vždyť co dělá, nedělá pro sebe; umělectví je funkce sociální. Ale český umělec stejně věří, že zůstane-li při své práci, jeho dílo se dočká toho, že se dostane k ostatním lidem. Dal mu vše, co mohl, a je ho příliš potřeba.

Soustředí-li se tento umělec tak bezvýhradně k svému umění, mohlo by se zdát, že to je únik před zlou skutečností do umělých rájů estetismu. U některých to vskutku tak je. Dělal-li však opravdový umělec své obrazy či sochy z celého svého života, nemůže nepojmout do svého díla jeho tíži - svou úzkost, strach, bolest, ošklivost, všecko. Ne proto, aby to dokumentoval. Velikost uměleckého díla je právě v tom, že to vše, co je svět, to znamená jeho nedokonalost především, pojímá do svého tvaru. Proto ho potřebujeme. Hegel si myslel, že umění má přestat v racionální organizaci konečného Státu. Ale pravdu měl Nietzsche. Umění je gaya scienza. Vztahuje se k nekonečnému. Proto o něm říkáme, že je krásné. Zjevuje nám krásu bytí.

Tohle by mohl být úvod k výstavě mnoha současných českých umělců. Tentokrát k výstavě Magdalény Jetelové. Ta má dnes západoněmecké občanství; je ze smíšeného manželství, její otec je Čech a němčina je vlastně její řečí mateřskou. Ale celá dvě desetiletí svého formativního údobí prožila v Praze - v tom podivuhodném tisíciletém městě chrámů, paláců, letohrádků, zahrad a starých měšťanských domů, jehož krásu skoro zázračně všecky války ušetřily, husitská, třicetiletá, i ta poslední. V katalozích se tedy právem označuje Magdaléna Jetelová jako československá sochařka. Její umění se nedá docela pochopit, neví-li se, že pochází z Čech a že její dílo uzrálo v tom vlastním klimatu dnešního českého umění, v jeho hmotné nepřízni a duchovní prosperitě. Odtud zvláštnost její práce. Proto tak překvapilo, když poprvé ukázala své Schody roku 1983 na výstavě New Art v londýnské Tate Gallery. V mezinárodní anketě hamburské revue Art ji z dotázaných dva, kritička britských Timesů a kritik švýcarské Neue Züricher Zeitung, označili za největší objev roku. Je to nepochybně moderní plastika; využívá oné bezohledné svobodnosti, které si umění dobylo. Ale využívá ji svým způsobem.

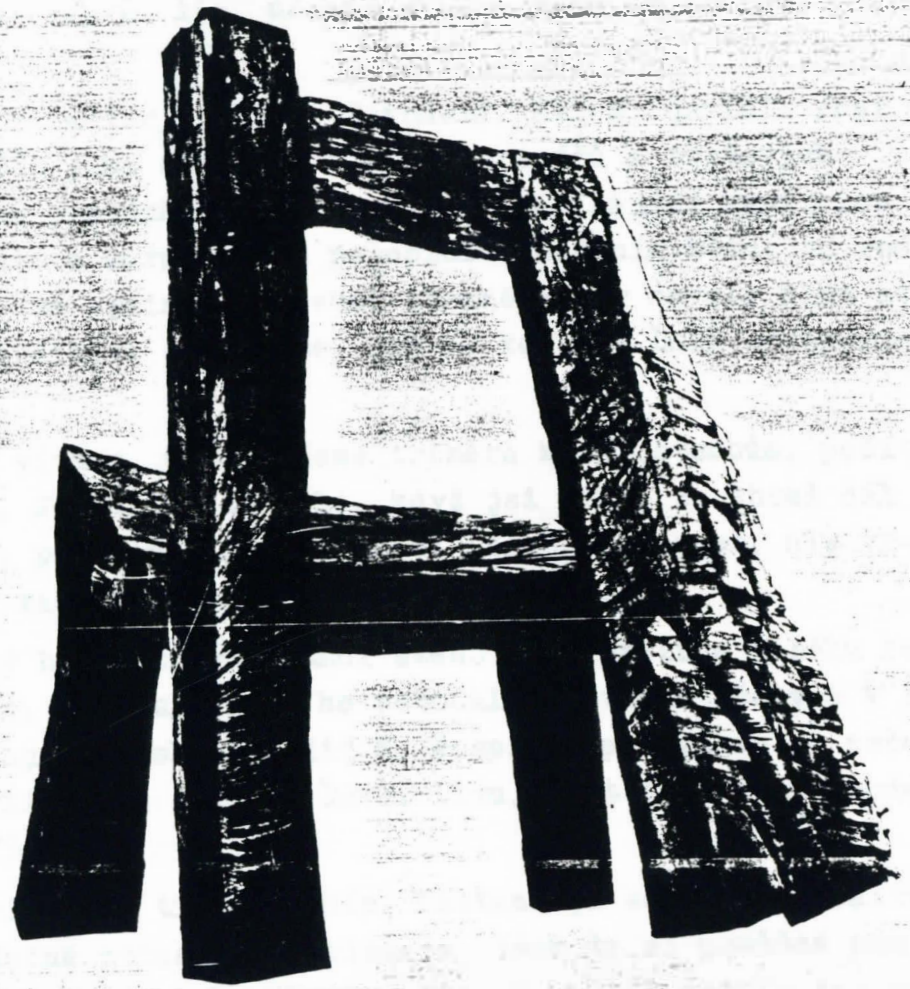
Magdaléně Jetelové pramálo záleží na tom, čemu se říká umělecká odvaha a formální novost. Co dělá, je od základů motivováno autobiograficky. Je sochařkou, aby si ozřejmila svůj vlastní život. Ten život je pro ni napořád překvapením. Jestli motivem jejích prací jsou tak často témata z interiéru domu, zjevují se jí, zdá se, jako se zjevovaly dítěti. Ty věci jsou pro ni tak obrovité, jako je pro dítě obrovitý celý ten svět dospělých. Proto je nemůže vypodobnit než drsnými prostředky těžkých břeven, pilou a širočinami. Při tomto prvním zjevení nejsou věci jen hmotnými předměty. Život mezi nimi není samozřejmý. Zjevují se jako symboly. Člověk objevuje zároveň svět i sebe sama, své tělo a svůj osud. Sochy Magdalény Jetelové jsou především metaforami jejího vlastního těla a jeho činností. Před jejími sochami nestojíme jako před umělými a důmyslnými artefakty, nýbrž jako před živými událostmi. Proto ten materiál braný rovnou z organické přírody a proto ta drsnost. Kdo k jejím věcem přistupuje, uvědomuje si, že v nich nejde o umění - ve skutečném umění jde o něco jiného a něco víc, než čím může být umění. Jsou to symboly, řekli jsme, a jsou to symboly lidského života.

Ten nemotorný vozík, který vystavovala ještě v Praze, to bylo otevírající se objetí těla. Ty schody, to je námaha života;

člověk je těžko zmáhá, někdy se mu propadají, viklají se pod nohama, naposled se pod jeho kroky hroutí. Ten přechod, to je křehký a vratký přechod z vlasti do ciziny. Často vznikají tyto symbolické předměty v řadách, v nichž teprve postupně odhalují svůj smysl. Během umělecké zkušenosti prohlubuje se zkušenost lidská. Magdalenina židle byla na začátku pevným a nehybným předmětem; pak ztrácela svou stabilitu; až sochařka nakonec dospěla ke konstrukci, jejímž motivem je kontrast stabilního a labilního, pevného a ohroženého i ohrožujícího: toho pevného, co nás opírá o zemi, a toho, co vzpínáme nad sebe a co můžeme udržovat jenom nejistě na špičkách prstů. Nemohu se ubránit pocitu, že v díle Magdalény Jetelové, tak chválícím život, jde pořád stejně taky o smrt.

Vykládat symbolické dílo je vždy nedostatečné. Skutečný symbol je mnohovýznamný a jeho smysl se tedy nedá přeložit do pojmové řeči. Mluvit o tom, co sochařka tu zpodobuje či jak cítí materiál a jak s ním zachází, to daleko nevede. Nic jí není vzdálenější než ukazovat svou vynalézavost či udivit nečekaným. Je to velmi prosté umění. Umělkyně jde rovnou k podstatnému. Naposled jen to zůstává divákovi zřejmé, že v tomto umění jde o to, co se i jeho hluboce dotýká - jak přijmout svůj život a jak s ním naložit. Monumentální měřítko jejích prací je jen vnějším důsledkem této monumentalitě vnitřní.

Ani tohleto umění tedy není k zábavě či ozdobě. Žijeme uprostřed světa zmateného, zděšeného, štvaného a štvoucího se. Proto potřebujeme umění více než kdy jindy. Český filozof sedmáctého století, Jan Ámos Komenský - taky vyhnanec ze své vlasti - napsal uprostřed třicetileté války knihu, kterou nazval Labyrint světa a ráj srdce. Jiná se nazývá Hlubina bezpečnosti. Tou bezpečností mu byla křesťanská víra. V našem světě je málo náboženství. Utíkáme se tedy k umění. Jeho hlubinou je souhlas s podstatným v životě; optimismus transcendentního uprostřed pesimismu imanentního. Dílo Magdalény Jetelové je velice hmotné, aby nás radostně přesvědčilo o něčem docela nehmotném.

Magdalena Jetelova

Palmau Langentele-Rind

Miloš Pospíšil: Proč mlčíš, Feidippide? / Blok, Brno 1986, odp.red.
Karel Blažek, vydání I., s. 166, náklad 4 000, cena 18,- Kčs./

Autor novely, redaktor brněnské Rovnosti, Miloš Pospíšil /nar. 1944/, je znám v ČSSR jako dlouholetý autor scénářů a textových úprav pro Divadlo na provázku. Jeho prvotina, začínající kapitolou Rozklusání, pojednává o maratónském poloprofesionálním běžci za reálného socialismu: je to hrdina, na jehož straně autor novely plně stojí. Na s. 13 se o hrdinovi dozvídáme, jak se končí v ČSSR se sportovními profesionály:

"Tak tě pěkně vítáme, potřebujeme trenéra k dorostencům, počítáme najisto s tebou. Jak ti se tvářili, když jsi řekl, že chceš dál závodit. Nevěřícíně, pobaveně, mávli rukou: Dělej, co chceš, ale vrcholový sport není zapatřovací ústav, takže chápej."

Socialistický běžec tedy v rámci svého běhu uvažuje o běhu helénské Feidippida, popisuje, jak ho pobodaly i atické včely a v literární recenzi denního tisku byl již M. Pospíšil pochválen za nečekané znalosti reálií světa Starých Řeků. Citují z těchto pozoruhodných znalostí /s.73/:

"Ne, Feidippide, já ti neporadím. Distancuji se od této částečně pikantní a částečně strašidelné situace. Však ty si pomůžeš sám. Neříkal jsem to? Právě se stalo. Nevím, kdo tě naučil tenhle zajímavý trik. Pohladíš růžová poupata najádných žader ve směru hodinových ručiček a ona, dcera vášně, vymrští se tak prudce, až se oba zmítáte na břehu... Jsi zachráněn od utonutí, to ano, svou mužnost musíš prokázat v loži z jemného písku... A na nohy nyní, běžče nespolehej. Konečně je najáda spokojená, tiše vrní a odplouvá. Na rozloučenou ti pokousala stehno."

Čtenáře by také zajímalo, kdo Feidippidovi radil dle směru hodinových ručiček, které, chtě nechtě, lidé objevili na hodinách málem až dvě tisíciletí po maratónském běhu a době souloživých najád. Další záhadou je, jak to s najádou Feidippid prováděl, když se neměl při tom, dle rady socialistického běžce, spoléhat na nohy. Logické pak je, že ho najáda za trest do nohy /stehna/ hryzla, ovšem, nelogické je, že byla "spokojená a tiše vrněla". Že by se Feidippid na své nohy přece jen spolehl? Navádí k tomu popis jeho další soulož:

s dryádou, citují ze s. 74:

"V nastávající tmě ztratila uondaná včela orientaci a bodla tě kamsi do slabiny. Že ne kamsi, ale tam? A proto tys tak ožil. /.../ A vidíš, zlé je jako obvykle k něčemu dobré. Včelí bodnutí působí jako mocné dráždidlo. Že to bolí? Ach, Feidippide, láska přece, jako obvykle, trochu bolí. Vlahost dryády estatictě zahání palčivost. Přiznej, že tak zvláštní rozkoš jsi ještě nezažil. Proti pohybům dryády je Melissa se svou metodou hrnčířského kruhu takřka diletantkou. Však ty ještě rád poděkuješ za žihadlo v pravou chvíli. Aj, jak zajímavě se žije na pláních atických!"

Aj, jak zajímavě se žije na pláních socialistického realismu literatury české! Miloš Pospíšil zajímavým způsobem rozvíjí odkaz zakladatele českého socialistického realismu, Š.K. Neumanna. Ne, ten ve svých mnohasvazkových Dějinách ženy neměl ani petuchy, že za anti-ky byla při souloži rozvíjena "metoda hrnčířského kruhu". Lze jen doufat, že svůj prezaický příběh převtělí M. Pospíšil i ve scénář pro Divadlo na provázku: aj, to bude zážitek divácký, viděti tamní najády a dryády, jak rozvíjejí odkaz maratonský v duchu poloprofesionálního a reálně socialistického!

Na pláních atických se však žilo zajímavě proto, že u Marathonu bránili Řekové proti totalitní koncepci svéj tradici - důležitější - než dnes znepuprožívané soulože s najádami a dryádami. Tradici, kterou sto let před bitvou maratonskou založil první athénský básník, Solón: sepsal totiž mimo elegií i zákoník. A jeden z jeho požadavků je nutné dnešním reálně-socialistickým literátům připomínat. Citují se Solóna:

"Jestliže byl někdo udeřen, nebo bylo na něm spácháno násilí, nebo utrpěl škodu, je dovoleno každému, kdo může nebo chce, podat na viníka žalobu a pohnat ho před soud."

A jestliže někdo ke kenci IX. století vytváří kulturu literární nebo divadelní, a nechce vědět nic o tom, že na druhých občanech z obce kultury národa je pácháno násilí zjevné a škoda bez konce, pak je na tom muž se svou vlastní kulturností zákonnou než obyvatelé Evropy před 25 stoletími. Před vítězstvím nad přesilou Peršanů u Marathonu znali řečtí bojovníci odpověď Solónovu na dotaz: V jaké obci se žije nejlépe? Solón odpověděl, že v té, kde ti, kdo trpí křivdu, právě tak jako ti, kdo jí netrpí, viníky žalují a trestají. - Ano, a za takovou vizi obce byli ochotní Řekové klást své životy u Marathonu před nohy početnějších uchvatitelů! Zde běželo ne o tělo, ale o záležitost bytí a nebytí svobodné krve, hnané přes srdce jako splav humanismu - a ne chtíče! Já Miloši Pospíšilovi r. 1987 odpovídám: Proč mlčíš, F.?

Dokud je dřevo dřevem a kámen kamenem, máme se čeho chytit. Nesmíme se však drát vysoko do společnosti, protože čím výš, tím je jistota vzácnější, a nejtíživější dosažitelné jistoty jsou vůbec nahrazeny saluvenou hrou. Letos najaře šla celým světem zpráva, že se někde v Jugoslávii narodil pětimiliardový obyvatel země. Byl jsem náhodou toho dne ve spojení se všemi rodičkami, tak vím, že se to stalo v Ekvádoru, je to šuárský chlapeček, jmenuje se Vačapa.

Když lidé chtějí mít více perel, než kolik jich v moři najdou, musejí je pěstovat uměle. Jenže nejsou to už ~~ty~~ perly v tom významu, pro něž se začaly lovit. Mnozí z vás, ti ochočenější, mi namítnete ~~to~~ a to, a posunete tak otázku vedle: co je praktické, možné, užitečné, příjemné či obvyklé. Ti z vás až dneska ani nechtou dál a jdou si mezi své soudruhy, spřízněné s vládnoucí výrobou, s tímto dnešním uměním a sportem a s naším parlamentem. Já nejsem demokrat pro každého.

Známe všichni ten nechutný výjev: skokan se rozběhne, zapře tyč, ta se s ním prohne a vynese ho váhavě nahoru, kde se ubožák naležato přesune přes lačku, aby pak hňácl do měkkých matrací, kde se blboučce raduje, když lačka nespádlá. Když jsem tento způsob "skoku o tyči" viděl prvně, nevěřil jsem, že se to počítá. Cítil jsem se podveden jako divák i jako bývalý skokan přes potok: jaktože se někdo vypíná skočit do větší výšky, než z jaké si troufá seskočit, a proto padá jako kravinec? A je tak jisté, že každá tyč péroje stejně? A vůbec: to už by rovnou mohl mít v zadku vrtuli, a sport byl by v tom, že by směla mít sílu do sedmi a půl wattu. Takový sport mě uráží každým coulem: nechají se na stranické štangli vypérovat do funkcí, ale odmítají tvrdý dopad před veřejnost.

Je to jedná souvislá lenost se zistností, a kdo je takto ochoten podvádět a přijmout podvod, až nečeká, že kosmetické přípravky ob-

sahující žen-šeň obsahují žeň-šeň! Proč by vám ho tam měli dávat, když Mařenka v "Prodané nevěstě" také jenom otvírá pusku, ale zpívá ji někdo jiný? Toto když jsem prvně zjistil, bylo mi jak po facce. Pěkná hubičko, co vznešeného tě k tomu vede? A bylo mi líto té odstrčené zpěvačky, než jsem si uvědomil, že s odkopnutím své tváře souhlasila: smířila se s penězi místo hrlosti, ustoupila technice a módě, přijala americkou okupaci.

Kdosi prý, nevím proč, natáčí slavný Bassův "Cirkus Humberto". Arábka Paola v něm hraje líbezný hrací chlapeček, je však netrénovaný, proto přemety místo něho metá jiný kluk, rozený cirkusák. Zás te- dy před někým, kdo umí, dostává přednost, kdo vypadá. Co to s námi děláte, vy plejbečtí mrzáčci, vy chcípáci populární se slabým hláskem ale s tlustým mikrofonem? A proč? Jen proto, že jste? Přestaňte tedy být! Přispějte k atmosféře, v níž se někdo hlasitě zeptá, zač kupujeme petrolej a prodáváme uran! "Ne, tu roli neberu," řekne charakterní herec, "protože neumím hrát na varhany," a rozloučí se s rolí Johanna Sebastiana Bacha. Co vlastně musí dnes herec umět? Dřívější uměl aspoň ty kotrmele. Proč se místo kšeftů tam a tam neučí hrát na varhany, aby pak netahal smyčcem jako klackem? Když neumíš nic nežli jevit se, počkej si na velkou roli někoho, kdo taky nic neuměl! Třeba Gottwalda. Strih, detail, a to už pravý houslista bravurně hmatá po strunách: proč jim posluhujete, virtuóзовé. Vždyť oni potom na schůzkách RVHP jenom ustupují a ustupují!

A vidím, jak se i vy, co jste se mnou dneska vydrželi, šklebíte: To myslíš vážně, Vaculíku? - Půjde-li to dále takto, budu to myslet tak vážně, jak vážné to je. Viděl jsem v čemsi Radima Vašinku: byla to jeho tvář, jeho valivě pomalé gesto, byl však dabován kýmsi jiným. Za chvíli někdo bude hrát nos a někdo bradu. Nikdo nebude muset umět nic, jenom režiséři a technici montovat. A neskutečné, syntetické postavy budou nám hlásat, že poctivost a perfekce nejsou na nic, mistrovství ztratilo cenu, dřina je zbytečná, talent nerozhoduje a cha-

rakter zavazí - protože všechno se dá obstarat uměle. Filmová transplantace je ovšem konec celistvých osobností ve filmu. Kde zůstaly vaše ušlechtilé vzněty, kde je vaše oběť múzám, kde vůbec jsou ty múzy či kam se od nich dáváte líbat? Jsme bezmocni jak před ctižádostivou chirurgií budoucnosti: nakonec ani nepoznáme, koho nechali na stole a komu dovolili vstát a chodit.

Viděl jsem takové plavecké závody: všichni herci dýchali trubicí vyvedenou nad hladinu. Když už jde o pohodlí, proč rovnou nejedou v plavkách po břehu na kole? Často si myslím, kdo asi dabuje pana prezidenta: když se musí usmívat na vyslance křesťanských zemí, jako by je považoval za duševně vyvinuté a cenné lidi a jako by si vážil našich domácích křesťanů a nedovoloval je utiskovat. Tímto se nemíním příznivě dotknout našich křesťanů, mezi nimiž se najde moc málo těch, co vždycky jdou ohlásit nalezenou tisícikorunu. Náš křesťan proto nebude překvapen, jestliže před slosováním výherních vkladních knížek někdo, kdo k tomu má pravomoci, vyřadí knížky s nejvyššími vklady. - Na horách začíná prý padat sníh.

Až napadne na horách sníh, na jejich bílých stráních se názorně zas rozvine vedoucí úloha strany: Do front u lyžařských vleků začnou se rovnat povahy, které se chtějí cizí silou a na účet příštích lidí vytáhnout na kopec, aby rozkošně sjelý dolů. Vyšel jsem z domu a na ulici mě ošlehl mokrý listopadový vítr. Po nevalném létě začíná zima a potrvá nejmíň do května, tedy tři čtvrti roku. Metr před domem táhne se hluboký výkop, celou ulicí. Po improvizovaném dřevěném mostku jsem přešel jámu, v níž několik mladých Poláků dabovalo českou dělnickou třídu, a vydal se k poště urgovat reklamaci nedoručené zásilky z Karlových Varů.

Myslíte, že české korunovační klenoty jsou ještě i teď pravé? Proč by měly být? Na čí záruku a pro koho?

/Listopad 1987/

